

VISUAALISET TAITEET SUOMESSA

Selvitys toimialan rahoituksesta, rakenteista
ja kehittämistarpeista

SAKARIAS SOKKA

VAPPU RENKO

MARIA HIRVI-IJÄS

SARI KARTTUNEN

EMMI LAHTINEN

Cuporen verkkojulkaisuja 73
Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore
© Tekijät ja Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö 2023
Ulkoasu ja taitto: Aurora Ferm
ISBN 978-952-7200-76-6 (pdf)
ISSN 1796-9263 (pdf)

VISUAALISET TAITEET SUOMESSA

SELVITYS TOIMIALAN RAHOITUKSESTA,
RAKENTEISTA JA KEHITTÄMISTARPEISTA

SAKARIAS SOKKA
VAPPU RENKO
MARIA HIRVI-IJÄS
SARI KARTTUNEN
EMMI LAHTINEN

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ	8
SAMMANFATTNING	10
SUMMARY	12
1 Johdanto	14
1.1. Lähtökohta: visuaaliset taiteet taide- ja taiteilijapolitiikan väliinputoajana	15
1.2. Näkökulma: visuaaliset taiteet toimialana	16
1.3. Tutkimuskysymykset, aineisto ja menetelmät	19
1.4. Julkaisun rakenne	22
2 Hallinnon näkökulma visuaalisiin taiteisiin	23
2.1. Visuaaliset taiteet OKM:n hallinnonalalla	23
2.2. Hallinnonalojen välinen yhteistyö	26
2.3. Hyvinvointivaltiolliset kosketuspinnat	28
2.3.1. Taide perustana	30
2.3.2. Kulttuuri julkisena palveluna	31
2.3.3. Kulttuuri elinkeinona ja liiketoimintana	32
INFOLAATIKKO: Toimijoita Suomen taidemarkkinoilla	36
3 Visuaalisten taiteiden ammattitaiteilijakunta Suomessa	40
3.1. Ammattitaiteilijakunnan koko	40
3.2. Ammattitaiteilijakunnan rakenne ja tulonmuodostus	41
4 Näkökulmia visuaalisten taiteiden toimialaan Suomessa	45
4.1. Valtion suora tuki	45
4.1.1. Visuaalisten taiteiden rahoitus osana OKM:n taide- ja kulttuuripolitiikkaa	45
INFOLAATIKKO: Yhteisöt ja verkostot	55
4.1.2. Valtion kokonaisrahoitus visuaalisten taiteiden toimialalle	57
INFOLAATIKKO: Näyttelyvuokrat ja -maksut valtion rahoitusta saavien taidegallerioiden tulonlähteenä	62
Tiivistelmä: visuaalisten taiteiden toimialan julkinen rahoitus	64
4.2. Taidemuseot	65
4.2.1. Taidemuseot osana visuaalisten taiteiden toimialaa Suomessa	65
INFOLAATIKKO: Museokortti ja taidemuseoiden tulonmuodostus	69
4.2.2. Taidemuseot osana taide- ja taiteilijapolitiikkaa	72
INFOLAATIKKO: Taidemuseot ja taiteellisen työn rahoitus	75
Tiivistelmä: taidemuseot taiteellisen työn edellytysten luojina	76

4.3. Residenssit	77
4.3.1. Taiteilijaresidenssien luonteesta ja funktiosta	77
INFOLAATIKKO: Residenssitoiminnan periaatteet	78
4.3.2. Taiteilijaresidenssit Suomessa	80
INFOLAATIKKO: Keskeisiä residenssitoimijoita Suomessa	82
4.3.3. Residenssien paikka taide- ja taiteilijapolitiikassa	85
Tiivistelmä: Residenssitoiminnan piirteitä Suomessa	90
4.4. Julkinen taide	91
4.4.1. Julkinen taide osana visuaalisten taiteiden toimialaa	91
4.4.2. Julkisen taiteen monimuotoinen toimijakenttä	94
INFOLAATIKKO: Julkinen taide ja taiteilijoiden toimeentulo	98
4.4.3. Julkinen taide osana taide- ja taiteilijapolitiikkaa	100
Tiivistelmä: Julkisen taiteen edistämisen nykytilanne	105
4.5. Koulutus	105
4.5.1. Visuaalisten taiteiden koulutus Suomessa	105
INFOLAATIKKO: Taiteilijoiden tutkinnot ja koulutus visuaalisten taiteiden alalla	109
4.5.2. Taiteilijakoulutus taide- ja taiteilijapolitiikan sekä koulutuspolitiikan rajapinnoilla	111
Tiivistelmä: Koulutus taiteellisen työn tukijana	115
4.6. Tekijänoikeusjärjestelmä	115
4.6.1. Tekijänoikeus visuaalisten taiteiden toimialalla	115
INFOLAATIKKO: Kollektiiviset tekijänoikeuskorvaukset visuaalisten taiteiden toimialalla	119
4.6.2. Tekijänoikeus taide- ja taiteilijapolitiikan välineenä	121
Tiivistelmä: Visuaalisten alojen taiteilijat ja tekijänoikeus	125
5 Yhteenveto ja kehittämissuhteet	126
LÄHTEET	134
LIITTEET	146
Liite 1. Haastattelut	146
Liite 2. Valtionavustus ja julkinen tuki	147

KUVIOT

Kuvio 1.	Esimerkkejä visuaalisten taiteiden toimialan toimijoista Suomessa.	17
Kuvio 2.	Taiteen toimialoille ominainen arvokehä.	18
Kuvio 3.	Näkökulmia taiteeseen osana yhteiskuntaa.	29
Kuvio 4.	Taiteen ja kulttuurin barometriin vastanneiden visuaalisten alojen taiteilijoiden tärkeimmät taiteilijan työhön liittyvät tulonlähteet 2018.	44
Kuvio 5.	Esimerkkejä OKM:n hallinnonalan kautta kulkevasta valtion rahoituksesta vuonna 2019.	50
Kuvio 6.	Valtion kulttuurirahoitus hallinnonalojen kokonaisuutena vuonna 2019.	60
Kuvio 7.	Taidemuseoiden sijaintikunnat 2023.	66

TAULUKOT

Taulukko 1.	Aineisto.	21
Taulukko 2.	Taiken eri tukimuotojen hakijat (yksityiset ja yhteisöt) ja saajat (apurahat ja avustukset) sekä tuen summa aloittain 2020 (ilman koronatuksia).	49
Taulukko 3.	Taiteelle kohdistunut valtion rahoitus vuonna 2019.	58
Taulukko 4.	Vuosien 2020 ja 2021 koronatuksien myönnöt (M€) kulttuurin toimialoille myöntäjätahoittain.	61
Taulukko 5.	Residenssityyppensä.	78
Taulukko 6.	Taiken yhteisöavustukset residensseille vuonna 2023.	87
Taulukko 7.	Kuvataiteen tutkinnon suorittaneet (lkm.) vuosina 2004–2021.	110
Taulukko 8.	Suorat tekijänoikeustulot eri aloille vuosina 2008, 2012 ja 2017.	120

TIIVISTELMÄ

Tämän selvityksen tarkoitus on luoda yleiskuva visuaalisten taiteiden toimialasta nyky-Suomessa. Selvitys on toteutettu opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) toimeksiannosta. Lähtökohta on taide- ja taiteilijapolitiittinen: tarve saada lisää tietoa siitä, miten taide- ja taiteilijapolitiikka kohdentuu visuaalisten taiteiden toimialalla. Visuaalisten taiteiden toimiala muodostaa moninaisista toimijoista ja toimintamuodoista koostuvan verkoston, jonka ytimessä on ammattitaiteilijoiden tekemä taiteellinen työ. Selvityksen keskeinen kysymys on, miten taide- ja taiteilijapolitiikka vaikuttaa tällä hetkellä ammattitaiteilijoiden toimintaedellytyksiin visuaalisten taiteiden toimialalla Suomessa.

Taide- ja taiteilijapolitiikasta vastaa OKM ja sen sisällä kulttuuri- ja taidepolitiikan osasto. Toimialanäkökulmasta visuaalisten taiteiden ammatilaisten toimintaedellytyksiin ja toimialan elinvoimaan vaikuttavat myös muut politiikkasektorit. Siten tarkastelemme myös laajemmin sitä, kuinka eri politiikkasektoreiden toimet vaikuttavat visuaalisten taiteiden toimialaan ja sen sisällä ammattitaiteilijoiden toimintaedellytyksiin. Selvityksen lopussa nostamme esiin kehittämisehdotuksia siitä, miten taide- ja taiteilijapolitiikka ja muut politiikat voisivat entistä paremmin edistää taiteellisen työn edellytyksiä visuaalisten taiteiden toimialalla.

Lähestymme visuaalisten taiteiden toimialaa kuuden toisiinsa limityvän näkökulman kautta, jotka pohjaavat visuaalisten alojen voimassa olevassa taidepoliittisessa ohjelmassa *Päin näköä!* (OPM 2009) esiin nostettuihin teemoihin. Näkökulmat ovat valtion suora tuki, taidemuseot, residenssit, julkinen taide, koulutus ja tekijänoikeusjärjestelmä.

Selvityksemme osoittaa, että taiteellisen työn rakenteet visuaalisten taiteiden alalla ovat monia muita taiteenaloja heikommat. Valtio rahoittaa visuaalisia taiteita vähän suhteessa useimpiin muihin taiteenaloihin. Valtion taiderahoituksesta kohdennettiin visuaalisiin taiteisiin (museotoiminta ja koulutus pois lukien) 3,5 prosenttia vuonna 2019. Valtion suora tuki kohdentuu visuaalisten taiteiden taiteilijoille ja yhteisöille etenkin apurahojen ja yhteisöavustusten kautta. Apurahoja visuaalisten alojen taiteilijoille on tarjolla vähän suhteessa hakupaineeseen. Visuaalisten taiteiden yhteisöille myönnettävä rahoitus mahdollistaa heikosti taiteilijoiden työllistymistä tai työn rahallista tukemista (esim. näyttelypalkkiot ja -korvaukset).

Keskeisiä valtion rahoittamia visuaalisten taiteiden rakenteita ovat taidemuseot, jotka toteuttavat laajasti eri toimintamuotoja visuaalisten taiteiden toimialalla. Taidemuseot on hallinnollisesti kytketty osaksi

museotoimintaa, jonka lähtökohtana on kulttuuriperinnön tallennus ja esittely. Museolaissa ei mainita ammattitaiteilijoita tai taiteellista työtä. Samalla taidemuseot saavat suuren osan visuaalisten taiteiden toimialle kohdennetusta julkisesta rahoituksesta.

Valtionosuuden piirissä olevat taidemuseot ovat yhdessä esittävän taiteen toimintayksiköiden kanssa osa kulttuuripolitiikan ohjausjärjestelmää. Taidemuseoiden erityispiirre suhteessa esittävän taiteen toimintayksiköihin on, että niiden kohdalla taidelaitosjärjestelmä kanavoi niukasti rahallisia resursseja ammattitaiteilijoiden työhön. Taidemuseoiden kanavoimat rahalliset resurssit nykytaiteeseen ja -taiteilijoille ovat pieniä (taidemuseoille kohdennetun kyselyn mukaan noin 3,6 miljoonaa, ml. näyttelypalkkiot, näyttelykorvaukset, nykytaiteen teoshankinnat kokoelmiin, julkisen taiteen tuottaminen sekä muut menot nykytaiteeseen ja -taiteilijoille). Kokoelmahankintojen resurssit ovat monessa taidemuseossa niukat. Valtaosa taidemuseoissa työskentelevistä taiteilijoista tekee muuta kuin taiteellista työtä. Siten lähes kaikki toimialan taiteilijat työskentelevät vapaalla kentällä.

Residenssit ovat merkittäviä taiteen, taiteellisen työn ja taiteilijoiden ammattien kehitykselle ja ovat keskeinen osa visuaalisten taiteiden toimialaa. Residenssejä koskevia taide- ja taiteilijapolitiittisia vastuita ei ole artikuloitu selvästi. Visuaalisten taiteiden toimialan kansainvälistymisen tuki on kokonaisuudessaan sirpaleista.

Julkinen taide tarjoaa taiteilijoille työmahdollisuuksia. Taiteilijat kokevat julkisen taiteen projektit taloudellisesti tärkeiksi ja niihin kanavoidaan rahoitusta yhteiskunnan eri sektoreilta. Tarkkaa tietoa julkisen taiteen työllisyysvaikutuksista ei kuitenkaan ole saatavilla. Julkisen taiteen tukemisesta ja edistämisestä sekä taiteen sisällyttämisestä valtion rakenushankkeisiin vastaavat julkisen hallinnon tahot sijaitsevat valtionhallinnossa hajallaan.

Taiteilijakoulutus sijoittuu taide- ja taiteilijapolitiikan sekä koulutuspolitiikan rajapinnalle. Ammattitaiteilijat muodostavat toimialan ytimen ja taiteilijakoulutus luo, ylläpitää ja edistää siten taiteellista luomista visuaalisten taiteiden toimialalla. Koulutuksen tarjoamassa työelämäosaamisessa on kehitettävää taiteilijoiden itsensä mielestä. Vuonna 2017 kolme neljäsosaa (76 %) visuaalisten taiteiden aloilla toimivista Taiteen ja kulttuurin barometrin vastaajista oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että taidealan koulutuksen tulisi antaa parempia valmiuksia taiteen työmarkkinoilla toimimiseen. Koulutuksen tulisi taata taiteilijoille parempi ymmärrys tekijänoikeuksista ja niiden hyödyntämisestä. Koulutustarpeita on korostettu myös julkisessa taiteessa, joka edellyttää monialaista yhteistyötä ja asiantuntemusta.

SAMMANFATTNING

Syftet med den här utredningen är att skapa en översikt av den visuella konstbranschen i dagens Finland. Utredningen har utförts på uppdrag av undervisnings- och kulturministeriet (UKM). Utgångspunkten är konst- och konstnärspolitisk: behovet av att få mera information om hur konst- och konstnärspolitiken riktas inom den visuella konstbranschen. Den visuella konstbranschen bildar ett nätverk som består av många olika aktörer och verksamhetsformer, vars kärna utgörs av yrkeskonstnärernas konstnärliga arbete. Utredningens centrala fråga är hur konst- och konstnärspolitiken just nu påverkar yrkeskonstnärernas verksamhetsförutsättningar inom den visuella konstbranschen i Finland.

UKM och dess kultur- och konstpolitiska avdelning ansvarar för konst- och konstnärspolitiken. Ur branschens synvinkel påverkas verksamhetsförutsättningarna för yrkesverksamma inom visuell konst och branschens livskraft även av andra politiska sektorer. Därför granskar vi också bredare hur de politiska sektorernas åtgärder påverkar den visuella konstbranschen och yrkeskonstnärernas verksamhetsförutsättningar. I slutet av utredningen lyfter vi fram utvecklingsförslag om hur konst- och konstnärspolitiken och annan politik bättre än tidigare kunde främja det konstnärliga arbetets förutsättningar inom den visuella konstbranschen.

Vi närmar oss den visuella konstbranschen via sex olika sammankopplade perspektiv som baserats på de teman som lyfts fram i det nu gällande konstpolitiska programmet för visuella branscher *Mitt i synen!* (UVM 2009). Synvinklarna är statens direkta stöd, konstmuseer, residens, offentlig konst, utbildning och upphovsrättssystemet.

Vår utredning visar att det konstnärliga arbetets strukturer inom den visuella konstbranschen är svagare än inom många andra konstbranscher. Statens finansiering av de visuella konsterna är väldigt liten jämfört med andra konstbranscher. Av statens konstfinansiering riktades (frånsett museiverksamhet och utbildning) 3,5 procent till den visuella konstbranschen. Statens direkta stöd riktas till konstnärer och samfund inom visuell konst, speciellt genom stipendier och samfundsbidrag. Det finns få stipendier för konstnärer inom visuell konst speciellt i relation till ansökningstrycket. Finansieringen som beviljas till samfund inom visuell konst stöder inte tillräckligt konstnärernas sysselsättning eller deras arbete ekonomiskt (t.ex. utställningsarvoden- och ersättningar).

Centrala strukturer för visuell konst som staten finansierar är konstmuseerna, som brett genomför olika verksamhetsformer inom den visuella konstbranschen. Konstmuseerna har administrativt kopplats till museiverksamheten, vars utgångspunkt är att bevara och ställa ut kulturarvet. I

museilagen nämns inte yrkeskonstnärer eller det konstnärliga arbetet. Samtidigt får konstmuseerna en stor del av den offentliga finansieringen som riktas till den visuella konstbranschen.

Konstmuseerna som är berättigade till statsandelar utgör tillsammans med scenkonstens verksamhetsenheter en del av kulturpolitikens styrningssystem. Jämfört med scenkonstens verksamhetsenheter inom systemet kanaliserar inte konstmuseerna några finansiella resurser till yrkeskonstnärernas arbete i någon hög grad. De finansiella resurserna som konstmuseerna kanaliserar till nutidskonst och -konstnärer är små (enligt enkäten riktad till konstmuseer ungefär 3,6 miljoner, medräknat utställningsarvoden, utställningsersättningar, uppköp av nutidskonstverk till samlingar, produktion av offentlig konst samt andra utgifter för nutidskonst och -konstnärer). Många konstmuseer har väldigt små resurser för konstinköp till sina samlingar. Största delen av de konstnärer som arbetar på konstmuseer utför annat än konstnärligt arbete. Därför arbetar nästan alla konstnärer inom branschen inom det fria fältet.

Residensen är viktiga för utvecklingen av konsten, det konstnärliga arbetet och konstnärernas yrke och är en central del av den visuella konstbranschen. Man har inte tydligt artikulerat ansvar gällande residensens konst- och konstnärspolitik. Som helhet är stödet för den visuella konstens internationalisering fragmenterat.

Den offentliga konsten erbjuder konstnärerna arbetsmöjligheter. Konstnärerna upplever att de offentliga konstprojekten är ekonomiskt viktiga och att det kanaliseras finansiering till dem från samhällets olika sektorer. Exakt information om den offentliga konstens effekter på samsättningen finns ändå inte. De instanser inom den offentliga administrationen som ansvarar för stödet och främjandet av offentlig konst samt införandet av konsten i statens byggnadsprojekt finns utspridda i den statliga administrationen.

Konstnärsutbildningen ligger på gränssytan mellan konst- och konstnärspolitikerna och utbildningspolitiken. Yrkeskonstnärerna bildar branschens kärna och konstnärsutbildningen skapar, upprätthåller och främjar på så sätt konstnärligt skapande inom den visuella konstbranschen. Konstnärerna själva upplever att det finns utrymme för utveckling av arbetslivskunskaperna som utbildningen erbjuder. År 2017 var tre fjärdedelar (76 %) av respondenterna i Konst- och kulturbarometern som var verksamma inom den visuella konstbranschen helt eller delvis av samma åsikt om att konstutbildningen borde ge bättre färdigheter för att vara verksam på konstens arbetsmarknad. Utbildningen borde garantera konstnärerna en bättre förståelse av upphovsrätten och utnyttjandet av den. Utbildningsbehoven har även betonats inom den offentliga konsten, som förutsätter mångdisciplinärt samarbete och sakkunnighet.

SUMMARY

The purpose of this study is to create an overview of the domain of visual arts in Finland. The key question is how arts and artist policies currently affect the operating conditions of professional artists in the domain of visual arts. The domain consists of a network of diverse actors and forms of activity, at the core of which is the artistic work carried out by professional artists.

Arts and artist policy is the responsibility of the Ministry of Education and Culture and within it the Department for Art and Cultural Policy. The report has been commissioned by the Ministry, but this study will also address how the activities of the different policy sectors affect the domain of visual arts and the operating conditions of professional artists. At the end, the study brings forth proposals on how arts and artist policy and other policy areas could better promote the conditions for artistic work in the domain of visual arts.

The domain of visual arts is approached through six intertwined perspectives based on the themes highlighted in the current visual art policy programme *Päin näköä!* (2009). The perspectives are direct state support, art museums, residences, public art, education, and the copyright system.

The study shows that the structures that support artistic work in the domain of visual arts are weaker than in many other domains of art. The state finances visual arts poorly in comparison to most other art forms. In 2019, 3.5 per cent of the state art funding was allocated to visual arts (excluding museum activities and education). The direct support of the state is targeted at artists and organisations of visual arts, particularly through grants and subsidies for communities. The amount of grants available for visual artists is small in relation to the number of applicants. The funding granted for the organisations in its current form hardly supports employment of visual artists.

Art museums carry out a wide range of operations in the domain of visual arts. Art museums are administratively under the responsibility of Museovirasto (The Finnish Heritage Agency). The Museum Act does not mention professional artists or artistic work. At the same time, art museums receive a large share of the state funding allocated to the visual arts domain.

State funding for most art institutions (theatres, orchestras, and museums) is paid within the law-based state subsidies system. In contrast to the performing arts, the system channels scarce financial resources to the work of professional artists. The financial resources allocated by art museums to contemporary art and artists are small (about 3.6 M€ according to

a survey directed at art museums, including exhibition fees and remunerations, acquisition of contemporary art into collections, production of public art and other expenditure on contemporary art and artists). The resources for collection acquisitions are scarce in many art museums. Art museums employ some visual artists but mainly for non-artistic work. Almost all artists in the visual arts domain work independently in freelance field.

Residences are important for the development of art, artistic work and artists' professions and are a central part of the domain of visual arts. Arts and artist policy responsibilities regarding residences have not been clearly articulated. Support for the internationalisation of the visual arts domain in general is fragmented.

Public art offers work opportunities for artists. Artists experience the public art projects as economically important, and funding for the projects is allocated from different sectors of society. However, accurate information on the employment impact of public art is not available. Administrative bodies responsible for supporting and promoting public art and the integration of art into state's construction projects are scattered within the state administration.

Artists' education is located on the interface between arts and artist policy and education policy. Professional artists form the core of the domain and artist education generates, maintains, and promotes artistic creation in the domain of visual arts.

In the opinion of the artists themselves, there is room for improvement in the working life skills offered by the education. In 2017, three-quarters (76 %) of the respondents to the Art and Culture Barometer in visual arts agreed fully or partly that artist education should provide better skills for working in the art labour market. Education should provide artists with a better understanding of copyright and its utilisation. Education needs have also been highlighted in public art, which requires cross-sectoral cooperation and expertise.

1 JOHDANTO

Visuaaliset taiteet kuuluvat aloihin, joilla taide- ja taiteilijapolitiikkaa on Suomessa toteutettu pitkään. Taidepolitiikka koskee taiteen asemaa yhteiskunnassa ja taiteilijapolitiikka rajatumminkin taidetta ammattimaisesti tekeviä toimijoita (Hirvi-Ijäs & Sokka, 2019). Poliitiikan toteuttamiseksi, seuraamiseksi ja kehittämiseksi tarvitaan tietoa siitä, miten politiikka käytännössä kohdentuu ja miten asetetut tavoitteet toteutuvat.

Vuonna 2022 opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) antoi Kulttuuripoliitiikan tutkimuskeskus Cuporelle toimeksiannon selvittää visuaalisten taiteiden toimialan rahoitusta, rakenteita ja kehittämistarpeita nyky-Suomessa. Visuaalisten taiteiden määrittelystä ei ole yhtenäisesti artikuloitua käsitystä OKM:n hallinnonalalla.¹ Tässä tutkimuksessa seuraamme Taiteen edistämiskeskuksen (Taike) visuaalisten taiteiden toimikunnan rajauksia sillä poikkeuksella, että käsitämme myös mediataiteen visuaalisten taiteiden toimialaan kuuluvaksi.² Siten luemme visuaalisen taiteen toimialaan kuvataiteen, valokuvataiteen, mediataiteen, kuvitustaiteen ja sarjakuvan (vrt. esim. Haanpää, Manu & Siltanen, 2020).

Tämä julkaisu kokoaa yhteen selvityksen keskeiset tulokset. Lähestymme toimeksiannon mukaisesti visuaalisia taiteita toimialana, jonka muodostaa yhteiskunnan eri sektoreilla toimiva, visuaalisia taiteita tekevä ja tukeva toimijoiden ja rakenteiden verkosto. Käytännössä taide- ja taiteilijapolitiikka kohdentuu vain osaan visuaalisten taiteiden toimialasta. Toimiala muotoutuu ja kehittyy sen muodostavien toimijoiden vuorovaikutuksessa. Tästä näkökulmasta visuaalisten taiteiden toimiala on keskinäisriippuvainen ja elävä systeemi, jonka elinvoima syntyy eri toimijoiden ja toimintojen kokonaisuudesta (ks. mm. de Bernard, Comunian & Gross, 2021; Harker, 2019; Holden, 2015). Toimialan ytimessä on taiteilijoiden työ (esim. ESSnet-Culture, 2012).

1 OKM määrittelee visuaalisiin taiteisiin kuuluviksi maalaustaiteen, kuvanveiston, taidegraafikan, valokuva-, media- ja sarjakuvataiteen, taidekäsityön, performanssin ja paikkasidonaiset taiteet. <https://okm.fi/visuaaliset-taiteet> [haettu 15.12.2022]. OKM:n ohjauksessa toimivan Taiteen edistämiskeskuksen yhteydessä työskentelee asiantuntijaelimenä visuaalisten taiteiden toimikunta, joka päättää rajatumminkin kuvataiteen, valokuvataiteen, sarjakuvataiteen ja kuvitustaiteen apurahoista ja palkinnoista. Lisäksi monitaiteen toimikunta arvioi sarjakuva- ja kuvitustaiteen hakemuksia. <https://www.taike.fi/fi/tietoa-taikesta/asiantuntijaelimet/valtion-taidetoimikunnat> [haettu 15.12.2022].

2 Taikessa mediataiteen hakemukset käsitellään audiovisuaalisten taiteiden toimikunnassa.

Selvityksemme keskeinen kysymys on, miten taide- ja taiteilijapolitiikka vaikuttaa tällä hetkellä ammattitaiteilijoiden toimintaedellytyksiin visuaalisten taiteiden toimialalla Suomessa. Visuaalisten taiteiden toimialaa Suomessa on lähestytty eri näkökulmista aiemmissä tutkimuksissa, joissa on esimerkiksi tunnistettu alan toimijoita ja toimintamuotoja (mm. Haanpää, ym., 2020, s. 40–41; Hirvi-Ijäs & Renko, 2022; Sokka, Renko & Lahtinen, 2020). Samaan aikaan tutkimuksissa on nostettu esiin lukuisia tiedonaukoja liittyen visuaalisten taiteiden toimialan kokonaisuuteen ja elinvoimaan.

Visuaalisten taiteiden toimiala kytkeytyy yhteiskunnan moniin osa-alueisiin ja sen myötä moniin politiikkasektoreihin. Taiteilijoiden toimintaedellytykset liittyvät paitsi taide- ja taiteilijapolitiikkaan myös esimerkiksi elinkeinopolitiikkaan, koulutuspolitiikkaan, työllisyyspolitiikkaan ja sosiaalipolitiikkaan. Siten toimialan elinvoimaan vaikuttavat laajasti myös muut politiikan alat kuin rajattu taide- ja taiteilijapolitiikka. Vaikka keskitymme selvityksessä taide- ja taiteilijapolitiikan näkökulmaan, pyrimme hahmottamaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti visuaalisten taiteiden toimialaa sekä sen keskeisiä toimijoita, toimintamuotoja ja rakenteita.

Varsinaisten kehitystoimien suunnittelu ei kuulu tutkimuksen vastuulle, mutta nostamme selvityksen lopussa aiempiin ehdotuksiin tukeutuen toimeksiantomme mukaisesti esiin myös useita politiikkasektoreita koskevia kehittämisehdotuksia. Niiden tarkoitus on kannustaa jatkokeskusteluun ja pohdintaan siitä, miten taide- ja taiteilijapolitiikka ja muut politiikat voisivat entistä paremmin edistää taiteellisen työn edellytyksiä visuaalisten taiteiden toimialalla.

1.1. LÄHTÖKOHTA: VISUAALISET TAITEET TAIDE- JA TAITEILIJAPOLITIIKAN VÄLIINPUTOAJANA

Aiemmissä tutkimuksissa on osoitettu visuaalisten taiteiden lukeutuvan suomalaisessa kulttuuripolitiikassa monella tapaa marginalisoituihin aloihin (Heiskanen, Ahonen & Oulasvirta, 2005, s. 34–35). Rahoituksen näkökulmasta Heiskanen ym. (2005) tunnistivat vuosituhannen taitteessa kuvataiteet suomalaisen kulttuuripolitiikan ”priorisoinnin reuna-alueiksi”.³ Kolme selvästi eniten priorisoitua aluetta olivat kirjastopalvelut, esittävät taiteet ja kulttuuriperintö, joihin kohdistui kolme neljäsosaa julkisista nettomenoista. (Emt., s. 34–35.)

Visuaaliset taiteet ovat pysyneet rahoituksen näkökulmasta marginaalissa. Tutkimus valtion rahoituksesta kulttuurille osoittaa, että 3,5 prosenttia

3 Pois lukien koulutus sekä taidemuseot, jotka ovat pieni osaa laajaa museotoiminnan ja -palvelujen kokonaisuutta (Heiskanen ym., 2005, s. 34).

valtion taiderahoituksesta kohdennettiin visuaalisiin taiteisiin (museotoiminta ja koulutus pois lukien) vuonna 2019. Visuaalisten taiteiden rahoitus oli 15,6 miljoonaa euroa. Eniten valtion rahoitusta saavat taiteenalat olivat esittäviin taiteisiin lukeutuvat musiikki ja teatteri. Musiikin rahoitusosuus oli 174 miljoonaa euroa ja teatterin 76 miljoonaa euroa (museotoiminta ja koulutus pois lukien). (Jakonen, Kurlin Niiniaho, Oksanen-Särelä & Sokka, 2021, s. 8; 86.) Visuaalisten taiteiden heikon rahoitustilanteen ovat nostaneet esiin myös toimialan etujärjestöt, jotka kuvaavat edunvalvonnassaan tilannetta rahoituskuoppana.⁴

Visuaalisten taiteiden toimialan rakenteissa ja taiteellisen työn edellytyksissä on todettu myös muita heikkouksia kuin julkisen rahoituksen taso. Toimialalla ammattitaiteilijoille on tarjolla vähän työpaikkoja ja palkaton työ koetaan usein ongelmaksi taiteilijana työskennellessä (Hirvi-Ijäs, Sokka, Rensujeff, Kautio & Kurlin, 2020, s. 82). Tuoreen taiteen ja kulttuurin barometrin mukaan visuaalisten alojen taiteilijat kokevat myös työhyvinvointinsa keskimäärin heikommaksi kuin taiteilijat muilla taiteenaloilla (Ruusuvirta, Lahtinen, Rensujeff & Leppänen, 2023, s. 20–21).

1.2. NÄKÖKULMA: VISUAALISET TAITEET TOIMIALANA

Toimialan käsitettä on eri taiteenaloilla käytetty yleisesti kuvaamaan alan toimijoiden ja toimintamuotojen luomaa kokonaisuutta (ks. esim. Sokka ym., 2020). Myös kulttuuritilastoinnissa toimiala on vakiintunut käsite. Esimerkiksi Unescon kulttuuritilastokehikko jäsentyy kymmenen kulttuuritoimialan (domains) kautta. Kulttuuritoimiala koostuu erilaisten ytimeltään taiteellisten ja kulttuuristen käytäntöjen, toimintojen ja kulttuurituotteiden kokonaisuudesta. (ESSnet-Culture, 2012.)

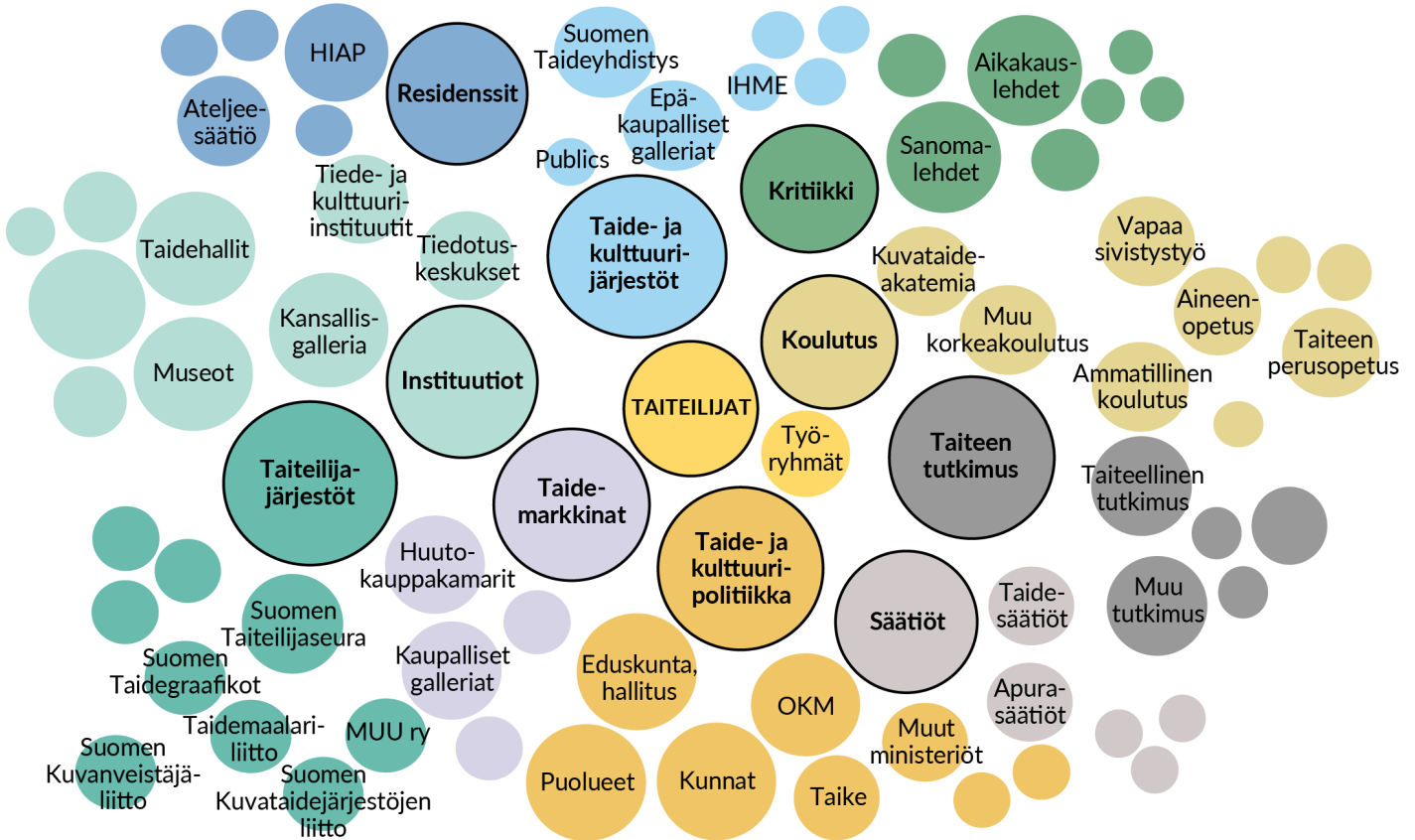
Visuaalisten taiteiden toimiala on kulttuuritoimiala, jonka ytimen muodostaa ammattitaiteilijoiden tekemä taiteellinen työ. Toimialalla on myös lukuisia muita toimijoita. Ruotsin nykytaideorganisaatioita kartoittaneen selvityksen (Löfgren, 2014) pohjalta Suomen visuaalisten taiteiden toimialan toimijaryhminä on tunnistettu muun muassa taide- ja kulttuuripolitiikan ja -hallinnon toimijat, taidemarkkinoiden toimijat, taiteilijajärjestöt, taidemuseot ja muut instituutiot, residenssit, taidekritiikin toimijat, koulutusjärjestelmä, säätiöt ja tutkimustoimijat (Hirvi-Ijäs & Renko, 2022, s. 34). Eri toimijaryhmät limittyvät monin tavoin keskenään. Kuviossa 1 on nimetty joitakin esimerkkejä toimialalla tyypillisistä toimijoista.

⁴ Esim. <https://frame-finland.fi/raija-koli-kuvataiteen-rahoituskuoppa-on-korjattava/>; <https://www.artists.fi/fi/edunvalvonta/hallitusohjelmatavoitteet>; <https://kuvittajat.fi/uutiset/hallitusohjelmatavoitteet> [haettu 23.2.2023].

KUVIO 1.

Esimerkkejä visuaalisten taiteiden toimialan toimijoista Suomessa.

Lähde: Hirvi-Ijäs & Renko, 2022, s. 34.

Toimintamuodot jäsentävät eri toimijoiden roolia ja vuorovaikutusta toimialalla. Niitä ryhmitellään usein tapahtumien kehänä tai ketjuna, jossa luomisen vaihetta seuraa toimintamuotoja, jotka jälleen luovat maaperää uudelle luomiselle. Kuvio 2 kuvaa tätä taiteen toimialoille ominaista arvokehää, jonka muodostavat luominen, tekeminen ja tuotanto, levittäminen ja esittäminen, säilyttäminen sekä kritiikki ja arviointi (Pratt, 2022; ks. UNESCO, 2009). Toimialan sisällä yhtä tai useampaa toimintamuotoa voivat toteuttaa erilaiset toimijat kuten yksittäiset taiteilijat tai yhteisöt julkiselta tai yksityiseltä sektorilta tai osana laajaa kansalaisyhteiskuntaa. Julkinen valta osallistuu eri toimijoiden ja toimintamuotojen tukemiseen harkintansa mukaan.

Taiteen eri toimialojen erilaiset toiminnan muodot edellyttävät kunkin toimialan tarkastelua niiden erityisistä lähtökohdista käsin (ks. Pratt, 2022). Visuaalisten taiteiden toimialalla luominen (creating) pitää

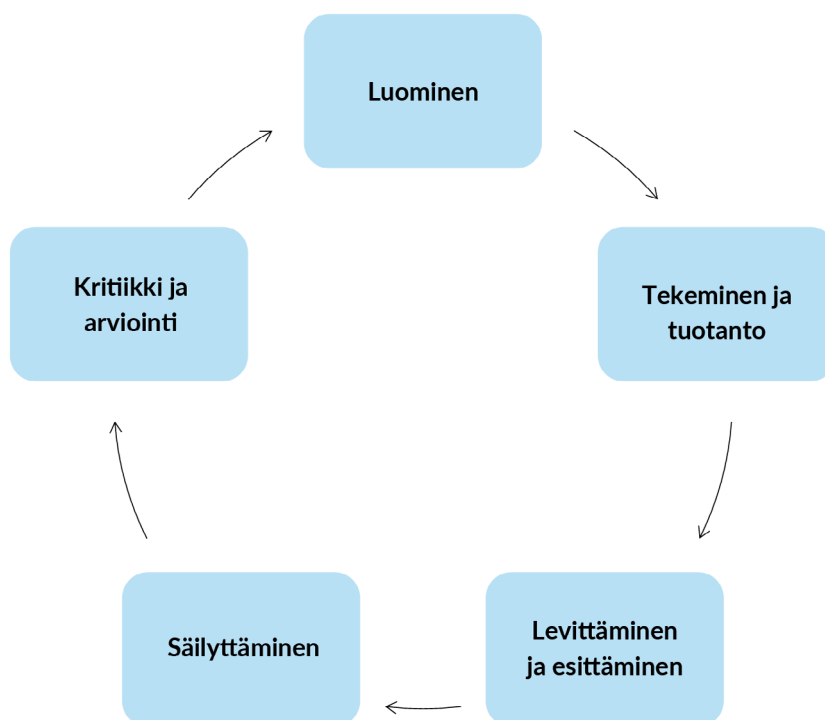
yleisellä tasolla sisällään taideteosten luomisen ja suunnittelun. Tekeminen ja tuotanto (making) viittaavat taideteosten toteuttamiseen. Levittäminen (distributing) ja esittäminen (exhibiting) kattavat tilaisuuksien ja tapahtumien järjestämisen, näyttelyt ja galleriatoiminnan sekä muun taidekaupan, verkkokauppa mukaan lukien. Säilyttäminen (archiving) liittyy taideteosten suojaamiseen, entistämiseen ja taidekokoelmiin. Kritiikki ja arviointi (critique) kytkeytyvät kaikkia kehän muita osia koskevaan keskusteluun.

Käytännössä kehämallin toimintamuodot kuvataiteen, valokuvataiteen, mediataiteen, kuvitustaiteen ja sarjakuvan aloilla ovat osin erilaisia. Esimerkiksi levittäminen ja esittäminen voi tapahtua, taideteoksen muodosta riippuen, paitsi näyttelyiden myös esimerkiksi julkaisuiden ja näyttösten kautta.

KUVIO 2.

Taiteen toimialoille ominainen arvokehä.

Lähde: Pratt, 2022; ks. UNESCO, 2009.

Arvokehän kuvaava malli on toimintamuotojen yleisesitys, joka auttaa jäsentämään toimialan monimuotoisuutta. Mallin toimintamuodot ovat väljiä kehyksiä, jotka liittyvät monin tavoin toisiinsa ja joita voidaan yhdistellä eri

tavoin.⁵ Visuaalisten taiteiden toimialalla etenkin luomisen sekä tekemisen ja tuotannon välille on usein vaikea vetää selkeää rajaa. Toimintamuotojen kokonaisuus joka tapauksessa auttaa hahmottamaan, kuinka erilaiset toimijat kytkeytyvät ja vaikuttavat toisiinsa ja toimialaan sekä toimialan uusintamiseen, sitä heikentäen tai vahvistaen.

Taide- ja taiteilijapolitiikan näkökulmasta toimiala-ajattelu liittyy siihen, miten julkista tukea suunnataan, miten lainsäädäntöä kehitetään sekä millaisia rakenteita erilaisten toimintamuotojen tueksi luodaan. Nämä taide- ja taiteilijapolitiikan toteuttamisen tavat vaikuttavat suuremmin tai epäsuoremmin visuaalisten taiteiden toimialan ytimeen eli alalla toimivien taiteilijoiden työskentelyedellytyksiin. Toimialaperusteisen tarkastelun lähtökohtiin kuuluu toimialan sisältöjen ja toimintojen tunnistaminen riippumatta esimerkiksi siitä, tähtääkö toiminta taloudellisiin tuottoihin tai onko se julkisesti vai yksityisesti rahoitettua. (Sokka ym., 2020, s. 13–14.) Näin ollen toimialakohtaista tarkastelua ei voida rajata pelkästään sektori-kohtaisen hallinnon olemassa olevien rakenteiden kautta. Järkevämpää on kuvata toimialan todellisuutta ja pohtia, kuinka hallinnon rajausten tuotama politiikka siihen suhteutuu ja millaiseen ymmärrykseen se perustuu.

1.3. TUTKIMUSKYSYMYKSET, AINEISTO JA MENETELMÄT

Tässä tutkimuksessa luomme yleiskuvan visuaalisten taiteiden toimialasta ja sitä koskevasta taide- ja taiteilijapolitiikasta Suomessa. Lähtökohta on taide- ja taiteilijapolitiittinen: tarvitaan lisää tietoa siitä, miten taide- ja taiteilijapolitiikka kohdentuu visuaalisten taiteiden toimialalla ja etenkin suhteessa ammattitaiteilijoiden toimintaedellytyksiin. Taide- ja taiteilijapolitiikasta vastaa OKM ja sen sisällä etenkin kulttuuri- ja taidepolitiikan osasto. Toimialanäkökulmasta visuaalisten taiteiden ammattilaisten toimintaedellytyksiin ja toimialan elinvoimaan vaikuttavat myös muut politiikkasektorit. Siksi tarkastelemme myös laajemmin sitä, kuinka eri politiikkasektoreiden

5 Esimerkiksi arvokehäajatteluun tukeutuvassa eurooppalaisen kulttuuritilastoinnin ESSnet-kehyksessä erotetaan viiden sijaan kuusi kulttuuritoiminnan toimintamuotoa (functions): luominen, tuotanto/julkaiseminen, välittäminen/liiketoiminta, säilyttäminen/tallentaminen, koulutus sekä hallinto/sääntely. Luominen pitää sisällään taideteosten luomisen ja suunnittelun, ja tuotanto ja julkaisu tarkoittavat taideteosten toteuttamista ja tuottamista sekä valokuvateosten julkaisua. Välittäminen ja liiketoiminta kattavat tilaisuuksien ja tapahtumien järjestämisen, näyttelytoiminnan toteuttamisen sekä taidekaupan/-markkinat verkkokaupan mukaan lukien. Säilyttäminen liittyy taideteosten suojaamiseen ja entistämiseen. Koulutus pitää sisällään muodollisen ja epämuodollisen taiteellisen ja muun visuaalisiin taiteisiin liittyvän opetuksen. Hallinto ja sääntely kattavat tekijänoikeuksien hallinnoinnin ja sääntelyn sekä muun toimialan kansallisen ja alueellisen hallinnon. (ESSnet-Culture, 2012, s. 52.)

toimet vaikuttavat visuaalisten taiteiden toimialaan ja taiteilijoiden toimintaedellytyksiin. Tutkimuksessa kysymme:

- Millaisia ovat visuaalisten taiteiden toimialaa koskevat hallinnolliset vastuut ja niiden mukaan jäsenyvä taide- ja taiteilijapolitiikka nyky-Suomessa?
- Miten julkista rahoitusta kohdennetaan visuaalisiin taiteisiin?
- Miten taide- ja taiteilijapolitiikkaa tehdään visuaalisten taiteiden toimialalla suhteessa muihin toimialoihin?
- Millaiset ovat ammattitaiteilijoiden toimintaedellytykset visuaalisten taiteiden toimialalla ja miten niitä voi taide- ja taiteilijapolitiikan sekä muiden politiikkojen kautta kehittää?

Tutkimuksen aineisto kuvataan taulukossa 1. Aineiston muodostavat pääasiassa olemassa olevat, eri tarkoituksiin kootut visuaalisten taiteiden toimialaa sekä taide- ja taiteilijapolitiikkaa kuvaavat aineistot: Cuporessa aiemmin toteutetut tutkimukset sekä niitä varten kootut tutkimusaineistot, muut aiemmat tutkimukset, tilastot sekä politiikkadokumentit, raportit ja selvitykset.

Olemassa olevaa aineistoa täydennettiin ja syvennettiin haastatteluilla, joita toteutettiin keskeisten visuaalisten taiteiden toimialan organisaatioiden edustajien kanssa loppuvuodesta 2022 alkuvuoteen 2023 (ks. liite 1). Haastattelut toteutettiin puolistrukturoituina teemahaastatteluina, jotka kestivät puolesta puoleentoista tuntiin. Haastattelut analysoitiin teemoittamalla aineisto suhteessa tutkimuskysymyksiin sekä tämän julkaisun rakenteeseen. Määrällistä tilastoaineistoa analysoitiin ristiintaulukoimalla sekä tarkastelemalla keskiarvoja ja hajontaa.

TAULUKKO 1.
Aineisto.

Aineisto	Tarkennus
Aiemmat Cuporen tutkimukset ja niitä varten kootut aineistot	<ul style="list-style-type: none"> Alueellinen taidemuseotehtävä osana kuntien kulttuuritoimintaa (TaMu) -tutkimus ja kyselyaineisto taidemuseoiden toiminnasta suhteessa nykytaiteeseen ja -taiteilijoihin. Vuonna 2022 toteutettuun kyselyyn vastasi 45 taidemuseota. Julkinen taide aluerakentamisessa ja -kehittämisessä -raportti ja sen aineistot. Peruspalvelujen vuotta 2019 koskeva arviointi: kulttuuripalvelut (PPA 2019). Kuntien kulttuurivastaaville osoitettuun kyselyyn vastasi 221 Manner-Suomen kuntaa. Taiteen ja kulttuurin barometrien 2017, 2018, 2019, 2021 ja 2022 aineistot. Taiteilijana Suomessa -tutkimus (TS) ja Tilastokeskuksen rekisteriaineisto koskien visuaalisten alojen taiteilijoita. Tutkimuksen rekisteriaineistoon kuuluu 4 241 visuaalisten taiteiden ammattitaiteilijaa. Valtion rahoitus kulttuurille -tutkimus ja rahoitusaineistot koskien visuaalisia taiteita.¹
Muut aiemmat tutkimukset	Ks. lähdeluettelo
Tilastot	<ul style="list-style-type: none"> Frame Contemporary Art Finlandin tilastojulkaisut. Lähde: https://frame-finland.fi/tietoa-alasta/tilastointi/. Museovirasto: Museotilasto 2022. Lähde: https://www.museotilasto.fi/. Opetushallinnon tilastopalvelu Vipunen. Korkeakoulujen hakeneet ja paikan vastaanottaneet. Lähde: www.vipunen.fi.² OKM:n rahoitustilastot. Suomen Taiteilijaseura: Julkisen taiteen teokset, palkkiot ja prosessit 2021. Yhteenveto kyselytuloksista. Lähde: https://www.julkinentaide.fi/.³ Taiken tilastojulkaisut. TEAvisari, 2021. Kysymys prosenttiperiaatteen noudattamisesta. Kyselyyn vastasi 279 kuntaa. Lähde: https://teaviisari.fi/teaviisari/fi/index. Tilastokeskus. Tutkintotavoitteisen koulutuksen opiskelijat ja tutkinnot. Lähde: https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__opiskt/
Politiikkadokumentit, raportit ja selvitykset	Ks. lähdeluettelo
Haastattelut	Yhdeksän haastateltua visuaalisten taiteiden toimialan nykytilaan ja raportin temaattisiin näkökulmiin liittyen. Haastattelut toteutettiin marraskuun 2022 ja maaliskuun 2023 välillä. Lista haastatelluista on liitteenä (liite 1). Lisäksi tehtiin tiedusteluja sähköpostitse (mainittu tekstilähteinä viittauskohdissa).

¹ Ks. Jakonen ym., 2021.; Sokka ym., 2022; Sokka & Jakonen, 2021.

² https://vipunen.fi/fi-fi/_layouts/15/xlviewer.aspx?id=/fi-fi/Raportit/Haku-%20ja%20valintatiedot%20-%20korkeakoulu%20-%20hakukohde.xlsx [haettu 29.3.2023].

³ https://www.julkinentaide.fi/sites/default/files/inline-files/2023-01/https%3Awww.artists.fi%3Asites%3Adefault%3Afiles%3Ainline-files%3A2022-05%3AJulkinen%2520taide_Yhteenveto_Julkaistavaksi_o.pdf [haettu 24.3.2023].

1.4. JULKAISUN RAKENNE

Johdannon jälkeen kuvaamme ensin, miten visuaalisten taiteiden toimialaa tällä hetkellä asemoidaan hallinnollisesti. Taide- ja taiteilijapolitiikasta vastaa OKM, jonka lisäksi visuaalisten taiteiden toimialaan vaikuttavat muut hallinnonalat sekä laajasti erilaiset hyvinvointivaltiolliset kosketuspinnat, jotka esitellään luvussa 2.

Luvussa 3 luodaan yleiskuva ammattitaiteilijakunnasta visuaalisten taiteiden toimialalla Suomessa. Ammattitaiteilijoiden työ muodostaa toimialan ytimen, jonka edistäminen on taide- ja taiteilijapolitiikan keskiössä.

Luvussa 4 lähestymme visuaalisten taiteiden toimialaa kuudesta toisiinsa limittyvästä näkökulmasta. Näkökulmat pohjaavat teemoihin, joita on nostettu esiin voimassa olevassa visuaalisten alojen taidepoliittisessa ohjelmassa *Päin näköä!* (OPM, 2009). Näkökulmat ovat valtion suora tuki, taidemuseot, residenssit, julkinen taide, koulutus ja tekijänoikeusjärjestelmä. Kunkin näkökulman alla tarkastelemme sitä, millainen merkitys näillä keskeisillä taide- ja taiteilijapolitiikan teemoilla on visuaalisten taiteiden toimialalla ja miten politiikka tällä hetkellä niihin kohdistuu erityisesti suhteessa ammattitaiteilijoiden toimintaedellytyksiin. Näkökulmien kautta pyrimme muodostamaan mahdollisimman kattavan kuvan visuaalisten taiteiden toimialasta tällä hetkellä.⁶

Eri näkökulmat ovat katseita samaan visuaalisten taiteiden toimialaan: ne eivät sulje toisiaan ulos, vaan samoja asioita tulee osin esiin eri näkökulmista eri tarkastelukohteiden alla. Näihin kuuluvat esimerkiksi taidemarkkinat, joiden toimintaa hahmotetaan eri luvuissa läpileikkaavasti. Myös julkiset rahoitusrakenteet limittyvät eri teemojen kanssa, sillä rahoitus (lähteestä riippumatta) on useiden toimintamuotojen perusedellytys.

Luvussa 5 kokoamme yhteen selvityksen keskeiset tulokset suhteessa tutkimuskysymyksiin sekä esitämme kehittämisehdotuksia siitä, miten taide- ja taiteilijapolitiikka voisi entistä paremmin vaikuttaa ammattitaiteilijoiden toimintaedellytyksiin visuaalisten taiteiden toimialalla Suomessa.

⁶ Kokonaisvaltainen lähestymistapamme on perusteltu visuaalisten taiteiden toimialaa kokonaisuutena koskevien kehittämistarpeiden tunnistamiseksi. Tämän julkaisun puitteissa emme voi syventyä kaikkiin visuaalisten taiteiden eri lajien erityispiirteisiin. Myös aluetasoon syventyminen vaatisi oman tarkastelunsa. Eri maantieteellisillä alueilla on omia visuaalisten taiteiden toimialaa aluetasolla määrittäviä piirteitään.

2 HALLINNON NÄKÖKULMA VISUAALISIIN TAITEISIIN

Suomalaista yhteiskuntapolitiikkaa toteutetaan monella toisiinsa kytkeytyvällä politiikkasektorilla. Taide- ja taiteilijapolitiikasta Suomessa vastaa OKM. Käytännössä useat politiikkojen toteuttamisen muodot, käsitteet ja rajaukset vaikuttavat ammattitaiteilijoiden ja taiteellisen työn toimintaedellytyksiin. Siten myös muiden ministeriöiden vastuualueilla olevat politiikkasektorit, kuten työ- ja elinkeinopolitiikka sekä talouspolitiikka, vaikuttavat monin tavoin taiteen asemaan yhteiskunnassa ja taidetta ammatillisesti tekeviin toimijoihin (esim. Heikkinen, 2007; Heiskanen, 2001; Heiskanen ym., 2005; Rautiainen, 2012).

Tässä luvussa kuvaamme ensin tiiviisti visuaalisten taiteiden taide- ja taiteilijapolitiikan keskeiset lähtökohdat ja toteutustavat OKM:n hallinnonalalla. Tämän jälkeen tuomme esiin eri politiikkojen ja hallinnonalojen välisiä yhteyksiä visuaalisten taiteiden toimialalla. Luvun lopuksi kuvaamme, miten visuaalisten taiteiden toimialan hyvinvointivaltiollisia kosketuspintoja voidaan hahmottaa politiikkasektoreita laajemmin.

2.1. VISUAALISET TAITEET OKM:N HALLINNONALALLA

OKM:n hallinnonala toteuttaa taide- ja taiteilijapolitiikkaa visuaalisten taiteiden toimialalla etenkin vakiintuneiden avustus-, koulutus-, kulttuuripalvelu- sekä taide- ja kulttuurilaitosjärjestelmien kautta. Vakiintuneiden toteutustapojen taustalla ovat monin osin hyvinvointivaltion kulttuuripolitiikan alkuvaiheessa 1960-luvulla muodostetut kulttuuripoliittiset rakenteet ja käytännöt. Visuaalisten taiteiden – kuten muidenkin taiteen toimialojen – kohdalla suomalaista taide- ja taiteilijapolitiikkaa ovat jo pitkään leimanneet vähäiset rakenteelliset muutokset ja ”pienien askelten politiikka”, jossa resurssien muutokset ovat olleet vähittäisiä, poliittis-hallinnollinen ohjaus kasvavaa ja taidehallinnon rakenne yhä hajanaisempaa. Näin muodostunut Suomen kulttuuripoliittista järjestelmää on usein kuvattu vahvasti institutionalisoituneeksi ja staattiseksi. (Heiskanen ym., 2005; Rautiainen, 2008, s. 93-94; Saukkonen, 2014.)

OKM:n organisaatiossa visuaalisia taiteita koskevan taide- ja taiteilijapolitiikan toimeenpanosta vastaa taide- ja kulttuuripolitiikan osasto (KUPO) ja siellä nimetyt virkamiehet. Virkamiesten vastuulla ovat esimerkiksi ministeriöstä jaettavien valtionavustusten jakaminen sekä valtion taiderahoituksen keskeisiin painopisteisiin kuuluvien valtionosuuksien

hallinnointi taide- ja kulttuurilaitoksille, jotka ovat Suomessa taiteen harjoittamisen, kohtaamisen ja tallentamisen tärkeitä paikkoja. (Ks. Jakonen ym., 2021.) Taiteilijoiden kouluttaminen ammattiinsa toteutuu OKM:n korkeakoulu- ja tiedepolitiikan osaston ohjauksessa. Kansalaisten kasvattaminen omaan taiteelliseen ilmaisuun sekä taiteellisen ilmaisun vastaanottamiseen jakaantuu sekä KUPO:n (taiteen perusopetus) että koulutuspolitiikan alalla toimivien eri osastojen vastuualueille.

KUPO:n ohjaamiin virastoihin kuuluu Taiteen edistämiskeskus (Taike), jonka tehtävänä oleva taiteellisen työn edellytysten edistäminen kohdentuu taide- ja taiteilijapolitiikan ytimeen myös visuaalisten taiteiden toimialalla. Taiken yhteydessä toimii valtion visuaalisten taiteiden toimikunta, joka päättää kuvataiteen ja valokuvataiteen apurahoista ja palkinnoista sekä antaa asiantuntijalausuntoja. OKM:n ohjaamiin virastoihin kuuluu myös Museovirasto, jonka vastuusiin kuuluvat alueellista taidemuseotehtävää toteuttavien museoiden kanssa neuvottelu sekä avustusten jakaminen taiteilijoiden näyttelypalkkioiden kattamiseen.⁷

OKM linjaa visuaalisten taiteiden toimialaa koskevia tavoitteitaan useammassa voimassa olevassa strategiassa ja ohjelmassa, joissa on tunnistettu myös toimialaa koskevia kehittämiskohteita. *Päin näköä!* (2009) on ensimmäinen ja samalla viimeisin visuaalisten taiteiden toimialaan rajattu, ministeriön asettaman työryhmän julkaisema taidepoliittinen ohjelma. Toimialaa kokonaisuutena tarkasteleva ohjelma on jaettu yhdeksään temaattiseen kokonaisuuteen, jotka eivät rajaudu pelkästään OKM:n tai sen osastojen vastuulle vaan kytkeytyvät myös muiden ministeriöiden vastuualueisiin. Teemat liittyvät kasvatukseen ja perusopetukseen, taide-markkinoihin, taiteilijoiden toimeentuloon, tekijänoikeuteen, kansallisiin ja alueellisiin rakenteisiin, taidemuseoihin, kansainvälistymiseen ja residenssi-toimintaan, taiteilijakoulutukseen sekä julkiseen taiteeseen ja rakennettuun ympäristöön. Kunkin teeman alla esitetään yleiskuva ja listataan lukuisia kehittämistoimenpiteitä. Ehdotettuihin toimenpiteisiin kuuluu esimerkiksi

7 Näyttelypalkkiolla korvataan taiteilijalle näyttelyssä esillä olevien teosten valmistaminen, näyttelyyn osallistuminen sekä muu sen yhteydessä tehtävä työ. <https://www.museovirasto.fi/fi/ajankohtaista/uusi-avustus-taiteilijoiden-nayttelypalkkioihin-tulossa> [haettu 9.3.2023]. Avustusta voivat hakea ammatillisesti ja päätoimisesti hoidetut museot, joilla on säännöllistä näyttelytoimintaa. Lisäksi avustusta voivat hakea kunnan, säätiön tai julkisoikeudellisen laitoksen ylläpitämät museoihin rinnastuvat ja voittoa tavoittelemattomat taidenäyttelytoimintaa harjoittavat toimijat sekä voittoa tavoittelemattomat taidenäyttelytoimintaa harjoittavat toimijat, jotka saavat Taiteen edistämiskeskuksen (Taike) toiminta-avustusta eivätkä peri näyttelyvuokraa tai vastaavaa maksua taiteilijoilta. <https://www.museovirasto.fi/fi/avustukset/avustukset-kuvataiteilijoiden-nayttelypalkkioihin> [haettu 28.3.2023].

tuntuva – mutta toistaiseksi toteutumatta jäänyt – tasokorotus visuaalisten taiteiden rahoitukseen. Ehdotuksiin lukeutuvat myös visuaalisten taiteiden toimintaedellytysten (teosten markkinoinnin, myynnin, levityksen ja jakelun) kehittäminen OKM:n⁸ ja työ- ja elinkeinoministeriön (TEM) yhteistyönä. (Emt., s. 14; 19.)

Visuaalisten taiteiden toimialaa käsitellään osana vuonna 2018 julkaistua *Taide- ja taiteilijapolitiikan suuntaviivat* -raporttia (OKM, 2018), jossa hahmotetaan taide- ja taiteilijapolitiikan keskeisiä tavoitteita. OKM:n asettaman työryhmän raportissa nostetaan jälleen esiin visuaalisten taiteiden tuen ja rahoituksen järjestelmäluonteiset puutteet:

[Visuaalisilla taiteilla] ei ole esittävien taiteiden kaltaista valtionosuusjärjestelmää, jossa sekä valtio että kunnat osallistuisivat yhdessä toiminnan rahoitukseen. Sen sijaan visuaalisilla taiteenaloilla valtion taiteilija-apurahojen osuus on suurempi kuin niillä taiteenaloilla, jotka ovat valtionosuusjärjestelmän piirissä.⁹ Visuaalisille aloille tulisi luoda rakenteita ja rahoitusmalleja, joiden avulla voidaan turvata nykytaiteen tekeminen ja esittäminen valtakunnallisesti. (Emt., s. 37.)

Raportissa korostetaan visuaalisten taiteiden aloille ominaisia erilaisia toimintamuotoja, jotka ulottuvat yksittäisen taiteilijan työskentelystä erikokoisten työryhmien työskentelyyn. Siten visuaalisten taiteiden taide- ja taiteilijapolitiikassa tulee työryhmän mukaan huomioida ja mahdollistaa useat työskentelyn muodot ja taiteen toteutustavat. (Emt., s. 37.)

Yhtenä OKM:n vastuulla olevana toimialana visuaalisia taiteita koskevat myös yleiset kulttuuripolitiikan tavoitealueet. OKM:n *Kulttuuripolitiikan strategia 2025:ssä* (2017) kulttuuripolitiikan strategiset tavoitteet jaetaan kolmeen kokonaisuuteen: 1) luovaan työhön ja tuotantoon, 2) osallisuuteen ja osallistumiseen kulttuuriin sekä 3) kulttuurin perustaan ja jatkuvuuteen. Visuaalisia taiteita ei strategiassa mainita erikseen, mutta ministeriön yleinen päämäärä on, että vuoteen 2025 mennessä taiteellisen ja muun luovan työn tekemisen edellytykset ovat parantuneet ja tuotannon ja jakelun muodot ovat monipuolistuneet, osallisuus kulttuuriin on lisääntynyt ja eri väestöryhmien erot osallistumisessa ovat kaventuneet. Lisäksi kulttuurin perustan tulisi olla vahva ja elinvoimainen kaikilla taiteenaloilla. (OKM, 2017, s. 34.)

8 Silloisen opetusministeriön.

9 Työryhmäraportissa ei nostettu esiin, että vaikka visuaalisen taiteen alojen apurahojen määrä on taiteenalojen kesken tarkasteltuna suuri, silti myöntökynnys on korkeampi kuin useimmilla muilla aloilla (esim. Taike, 2021, s. 23).

KUPO:n hallitusohjelmatavoitteisiin 2023–27 kuuluu visuaalisten taiteiden toimintaedellytysten vahvistaminen. Tavoitteiden mukaan ala hyötyisi rakenteesta, jossa muodostuisi vahvoja alueellisia visuaalisen taiteen keskittymiä, jotka toimisivat yhteistyössä esimerkiksi alueellisten vastuumuseoiden verkostojen kanssa. Visuaalisten alojen määrärahaa nostamalla voitaisiin vahvistaa yhteisten toiminta-alustojen ja yhteisöraakenteen muodostumista.¹⁰

2.2. HALLINNONALOJEN VÄLINEN YHTEISTYÖ

Taide- ja taiteilijapolitiikkaa Suomessa toteutetaan lainsäädännöllisillä, hallinnollisilla ja taloudellisilla välineillä, jotka kohdistuvat taiteen asemaan yhteiskunnassa sekä taidetta ammattimaisesti tekeviin toimijoihin. Taide- ja taiteilijapolitiikkaa harjoitetaan valtion rakenteissa ainakin seuraavin tavoin:

- kouluttamalla taiteilijoita ammattimaiseen toimintaan
- kasvattamalla kansalaisia omaan taiteelliseen ilmaisuun sekä taiteellisen ilmaisun vastaanottamiseen
- rahoittamalla taidelaitoksia, joissa taidetta harjoitetaan, kohdataan ja tallennetaan
- tukemalla taiteellista innovointia ja kehittämistä (tieteellistä perustutkimusta vastaavaa)
- tukemalla taiteellista työtä elinkeinona osana valtion yritysrahoitusta
- tukemalla taiteellista työtä osana kulttuuripalveluita (Hirvi-Ijäs & Sokka, 2019, s. 5).

Politiikan harjoittamisen tapojen moninaisuus osoittaa, että toimintaedellytysten luomiseen myös visuaalisten taiteiden toimialalla vaikuttavat useat hallinnon osat ja alat edellä kuvattua OKM:n hallinnonalaa laajemmin. Taiteellisen työn edellytysten edistämisestä ja ohjaamisesta elinkeinonäkökulmasta vastaa pääosin työ- ja elinkeinoministeriö (TEM), jonka ohjauksessa toimivat esimerkiksi yritysten toimintaedellytyksiä edistävät ELY-keskukset sekä Innovaatorahoituskeskus Business Finland.¹¹ Nämä tahot kanavoivat esimerkiksi luovien alojen koronaturkia myös visuaalisten

¹⁰ OKM: Kulttuurin edistäminen hallituskaudella 2023–2027 – Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuri- ja taidepolitiikan osaston ehdotukset.

¹¹ <https://tem.fi/konsernin-virastot-ja-laitokset> [haettu 10.3.2023].

taiteiden toimialalle (ks. Sokka, Oksanen-Särelä, Kurlin Niiniaho, Lefever, Leppänen & Jakonen, 2022, s. 55).¹²

Taiteellinen työ kulttuuripalveluna kytkeytyy OKM:n lisäksi esimerkiksi hyvinvointi- ja terveystavoitteiden osalta sosiaali- ja terveysministeriön (STM) hallinnonalaan ja moninaisuuden edistämisen osalta sisäministeriön (SM) hallinnonalaan. Uusi esimerkki hallinnonalojen välisestä yhteistyöstä ovat harvaanasuttujen alueiden kulttuuritoiminnan tukemiseen myönnettävät avustukset, joita rahoittaa osaltaan maa- ja metsätalousministeriö (MMM) mutta joiden jakamisesta vastaa Taike.¹³

Tuoreet tutkimukset valtion rahoituksen jakautumisesta osoittavat, että vaikka OKM on keskeisin taho valtion taide- ja kulttuurirahoituksen kohdentamisessa, myös monet muut hallinnonalat kanavoivat jopa suoraa rahoitusta taiteelle ja kulttuurille. Ainoastaan visuaalisten taiteiden rahoitus tulee valtion kulttuurirahoituksen kokonaisuudessa pelkästään OKM:stä. (Jakonen & Sokka, 2022; Sokka, Jakonen & Leppänen, 2022.)

Monet OKM:n kulttuuripolitiikan strategiset tavoitteet ovat sellaisia, että niiden edistäminen vaatii jo lähtökohtaisesti eri hallinnonalojen välistä yhteistyötä. *Kulttuuripolitiikan strategia 2025*:ssä tuodaan tätä kirjoa esiin:

Hallinnonalojen välistä yhteistyötä tehostetaan kulttuuriin liittyvissä asioissa. Erityisen tärkeitä ovat koulutus-, tutkimus-, elinkeino-, työllisyys-, vero-, sosiaaliturva-, terveys- ja hyvinvointi- ja ympäristöpolitiikkaan sekä rakentamiseen ja maankäytön suunnitteluun liittyvä yhteistyö. (OKM, 2017, s. 44.)

Monet hallinnonalat ovat näin luontevia ja keskeisiä OKM:n kumppaneita taide- ja taiteilijapolitiikan toteuttamisessa. Eri hallinnonaloilla on monin tavoin merkitystä myös taiteellisen työskentelyn edellytysten luomisessa. Tämän julkaisun kohdennuksena on se, miten taide- ja taiteilijapolitiikka vaikuttaa tällä hetkellä ammattitaiteilijoiden toimintaedellytyksiin visuaalisten taiteiden toimialalla. Myös visuaalisten taiteiden toimialan edellytysten kehittäminen vaatii hallinnonalojen välistä vuorovaikutusta.

Kaikkien hallinnonalojen toimintaa ohjaa hallitusohjelma, jonka merkitys strategisena dokumenttina on jatkuvasti korostunut. Tällä hetkellä voimassa olevassa pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelmassa visuaaliset taiteet mainitaan rakentamisen prosenttiperiaatteen kehittämisen yhteydessä (VN, 2019).

¹² Vuosina 2020 ja 2021 ELY-keskukset myönsivät visuaalisille taiteille 4,9 miljoonaa euroa ja Business Finland 9,1 miljoonaa euroa koronatukia (Sokka ym., 2022, s. 55).

¹³ <https://www.taike.fi/fi/uutiset/uusi-rahoitus-harvaan-asuttujen-alueiden-taide-ja-kulttuuritoimintaan-tiedote> [haettu 15.2.2023].

Samaan aikaan kukin hallinnonala ja siitä vastaava ministeriö toimii ja määrittelee tavoitteitaan omista lähtökohdistaan ja näkökulmistaan. Yhtenä OKM:n vastuuna eri hallinnonalojen välisessä vuorovaikutuksessa on tunnistaa ammattimaisen taiteellisen työskentelyn erityispiirteet. OKM:n luontevana tehtävänä on tuoda eri ministeriöiden tietoon visuaalisten taiteiden toimialan ja sillä työskentelevien ammattilaisten toimintaedellytysten kehittämistarpeita.

2.3. HYVINVOINTIVALTIOLLISET KOSKETUSPINNAT

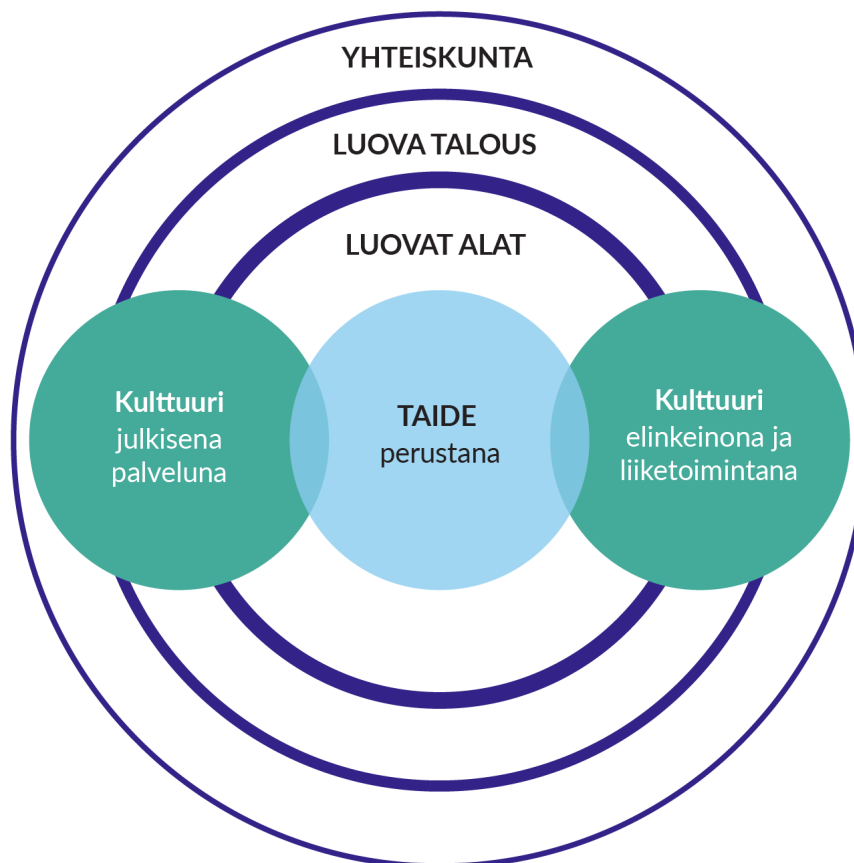
Valtion taide- ja taiteilijapolitiikka kytkeytyy suomalaisen hyvinvointivaltion perusrakenteisiin. Valtiollisen politiikan toteuttaminen vaikuttaa useilla tavoilla visuaalisten taiteiden toimialaan ja sen toimintamuotoihin etenkin Suomen kaltaisessa maassa, jossa julkisen rahoituksen ja keskushallinnon merkitys taide- ja taiteilijapolitiikan toteuttamisessa on suuri (esim. Sokka, 2022; Sokka & Johannisson, 2022).

Taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaltioollisia kosketuspintoja voidaan lähestyä kolmen toisiinsa limittyvän näkökulman kautta (Hirvi-Ijäs & Sokka, 2019, s. 5; OKM, 2018): taide perustana, kulttuuri julkisena palveluna sekä kulttuuri elinkeinona ja liiketoimintana. Näkökulmat esitetään kuviossa 3. Taustalla on kuvattu kehinä luovat alat ja luova talous, jotka hahmottavat (visuaalisten) taiteiden ja luovien alojen suhdetta sekä kaiken taustalla yhteiskunta, jonka rakentamiseen kaikissa kuvion osissa tapahtuva toiminta ja ohjaus tuovat panoksensa.

Historian saatossa taiteilijoiden toimintaa on tuettu erilaisin tavoittein. Visuaalisilla taiteilla on ollut perinteisesti suuri merkitys etenkin kansallisen identiteetin ja kansallisen kulttuurin luomisessa ja kuvittamisessa. Visuaaliset taiteet kytkeytyvät myös tiiviisti kommunikaatioon ja sen myötä esimerkiksi oppimiseen, yhteisöllisyyteen, moninaisuuteen ja ilmaisunvapauteen.

Kuvion 3 kolme näkökulmaa heijastavat myös suomalaisen taide- ja taiteilijapolitiikan painopisteitä osana julkisen kulttuuripolitiikan kehitystä. Visuaalisten alojen taiteilijoiden toiminta kytkeytyy niin kansallisvaltion ja kansan sivistämistavoitteisiin, hyvinvointivaltion vahvistamiseen liittyvään palvelurakenteiden vahvistamiseen kuin markkinoiden vahvistamiseenkin. (Esim. Kangas, 1999.) Eri painopisteet näkyvät taide- ja taiteilijapolitiikan resurssien suuntaamisessa ja välineissä, joita käytetään varsin vaihtelevin painotuksin eri taiteenaloilla.

KUVIO 3.
NÄKÖKULMIA TAITEESEEN OSANA YHTEISKUNTAA.
 Lähde: Hirvi-Ijäs & Sokka, 2019, s. 5; OKM, 2018.

Kuvio 3 avaa erilaisia näkökulmia visuaalisten taiteiden työskentelyedellytysten rakentumiseen. Hyödynnämme sitä tässä selvityksessä tapana hahmottaa visuaalisten taiteiden toimialan kannalta olennaisia kohtia ja kehittämistarpeita. Kokonaisuuden eri osissa syntyy erilaisia toimeentulon saamisen mahdollisuuksia, jotka perustuvat lähtökohtaisesti erilaisiin motiiveihin. Näkökulmien kautta voidaan hahmottaa lainsäädännön luomia puitteita, muuta poliittista ohjausta kuten julkisen rahoituksen painopisteitä sekä toiminta- ja työllistymismuotoja ja niiden edellytyksiä erilaisissa toimintaympäristöissä (Hirvi-Ijäs & Sokka, 2019).

Kaikista näkökulmista katsottuna valtion taide- ja kulttuuripolitiikan perustana on taiteilijoiden toiminta osana laajempaa kokonaisuutta. Vaikka tarkastelumme perustana on OKM:n hallinnoima taide- ja taiteilijapolitiikka, toimialanäkökulmasta on otettava huomioon useiden hallinnonalojen toimien merkitys taiteellisen työn edellytyksille visuaalisten

taiteiden toimialalla. Missä taide- ja taiteilijapolitiikka vaikuttaa, missä ei? Missä taide- ja taiteilijapolitiikan tulisi vaikuttaa? Missä vaikuttavat ensi sijassa muut politiikan osa-alueet, joiden puitteissa on kuitenkin mahdollista edistää (tai estää) myös taiteellisen toiminnan edellytyksiä?

2.3.1. Taide perustana

Taide perustana viittaa niin kutsuttuun vapaan taiteen (vrt. tutkimuksen) alaan, joka on perinteisin taide- ja taiteilijapolitiikan kohde. Tämä vastaa myös tapaa, jolla visuaalisten taiteiden asemaa on usein lähestytty esimerkiksi perinteisten taiteilijajärjestöjen toiminnan piirissä. Tästä näkökulmasta taide rinnastuu tieteeseen ja sen vapauteen: taiteilijoiden työ on osa taiteellista perustoimintaa (vrt. tieteellinen perustutkimus) ja taiteen kehittymistä. Tällöin taiteellinen luominen liittyy esimerkiksi uuden tiedon tuottamiseen, taiteelliseen uusiutumiseen ja ajankohtaisuuteen.

Tässä julkaisussa visuaalisten taiteiden toimialaan luetaan kuvataide, valokuvataide, mediataide, kuvitustaide ja sarjakuva (vrt. esim. Haanpää ym., 2020), joille ovat ominaisia osin erilaiset organisoitumisen muodot ja työskentelyn tavat. Esimerkiksi mediataiteen tekeminen voi vaatia kalustoa ja työryhmää, kun taas kuvitustaidetta toteutetaan usein toimeksiantojen kautta. Kuvataidetta esitetään vakiintuneesti taidemuseokontekstissa, jossa nähdään harvoin sarjakuvataidetta, jota taas julkaistaan usein painettuina julkaisuina. Siten myös taiteen perustaan sijoittuu erilaisia toiminnan muotoja, keinoja ja välineitä, joita taide- ja taiteilijapolitiikan tulee visuaalisten taiteiden toimialalla tunnistaa.

Niin kutsutun vapaan taiteen alalla avustusjärjestelmät ja apurahat ovat tärkeitä ammattitaiteilijoiden toimeentulolle (Hirvi-Ijäs & Sokka, 2019). Valtio kanavoi taiteilijoille apurahoja ja avustuksia etenkin Taiken kautta. Ajatuksena on, että rahoituksen saaja toimii vapaana taiteilijana ilman tilauksia tai ulkopuolelta määriteltyjä toimeksiantoja ja voi keskittyä taiteelliseen työskentelyynsä kuten parhaaksi näkee. Taiteilijalle luodaan näin edellytyksiä tehdä taidetta ilman välitöntä riippuvuutta markkinakäynnästä tai muista, taiteen ulkopuolelta asetetuista työskentelyn ehdoista. Keskeinen elementti apurahoituksessa on vertaisarvioinnin perinne rahoituksen kanavoinnissa. (Hirvi-Ijäs, Renko, Lahtinen, Sokka, Jakonen & Kurlin Niiniaho, 2021.) Apurahoitus on kuitenkin harvoin ainoa taiteelliseen työskentelyyn perustuva toimeentulon lähde visuaalisten taiteiden toimialalla (esim. Hirvi-Ijäs ym., 2020; Pyykkönen, Sokka, & Kurlin Niiniaho, 2022; Rautiainen, 2012; Rensujeff, 2014).

Taiteellisen tutkimuksen ja muiden taiteen ja tutkimuksen rajapintojen kehityksen myötä myös akateemisen tutkimuksen rahoitus on noussut

joidenkin taiteilijoiden toimeentulon lähteeksi. Myös tutkimusrahoituksen kanavointi tapahtuu vertaisarvioinnin kautta, mutta tieteellisin kriteerein.

Taiteeseen perustana kytkeytyy myös taiteilijakoulutus, joka on osa yhteiskunnan ylläpitämää koulutusjärjestelmää. Koulutus tukee ja edistää osaamisen siirtymistä ja taiteen kehittymistä. Se on myös eräs keskeinen elementti taiteilijakunnan professionalisoitumisessa (ks. esim. Hirvi-Ijäs ym., 2021).

2.3.2. Kulttuuri julkisena palveluna

Visuaaliset taiteet osana kulttuuripalveluja ovat julkisia palveluja, joita tuotetaan kansalaisille ja joilla on hyvinvointivaltion kulttuuripolitiikassa pyritty edistämään sosiaalisia päämääriä kuten asukkaiden hyvinvointia ja yhdenvertaisuutta. Julkiset palvelut eroavat kaupallisista siinä, että julkisten palveluiden kautta ei tavoitella voittoa vaan mahdollisuuden takaamista kaikille ihmisille hyviin peruspalveluihin. Suomessa kulttuuripalvelujen perusvastuu on kunnilla (järjestäminen ja rahoitus) ja valtiolla (rahoitus ja sääntely). (Kangas & Ruokolainen, 2012, s. 9.)

Suomessa kuntien tehtävänä on lain mukaan järjestää kulttuuritoimintaa. Sillä tarkoitetaan toimintaa, jolla kunta edistää kulttuurin ja taiteen tekemistä, harrastamista, saatavuutta ja käyttöä sekä taide- ja kulttuurikasvatusta ja kulttuuriperintöä. Järjestämistehtävänsä toteuttamiseksi kuntien tulee muun muassa luoda edellytyksiä ammattimaiselle taiteelliselle työlle ja toiminnalle, edistää taiteen saatavuutta ja käyttöä sekä edistää taidetta osana asukkaiden hyvinvointia ja terveyttä, osallisuutta ja yhteisöllisyyttä sekä paikallista ja alueellista elinvoimaa (166/2019, 3 §.) Kuntien tehtävät kulttuuritoiminnan järjestämisessä kytkeytyvät siten kulttuuriin julkisena palveluna, taiteeseen perustana (edellytysten luominen taiteelliselle työlle ja toiminnalle) sekä kulttuuriin elinkeinona ja liiketoimintana (taide ja kulttuuri osana paikallista ja alueellista elinvoimaa).

Visuaalisia taiteita ei mainita laissa kuntien kulttuuritoiminnasta erikseen. Lähtökohta on, että Suomen kunnat voivat järjestää kulttuuritoimintansa hyvin eri tavoin: kunnilla on laaja vapaus päättää, millaisia kulttuuripalveluja ne tarjoavat ja miten palvelut järjestetään. Tehtäviä ja niihin liittyviä palveluja järjestäessään kuntien tulee huomioida paikalliset olosuhteet ja voimavarat sekä eri väestöryhmien tarpeet. Kuntien lähtökohdat ja olosuhteet kulttuuripalvelujen järjestämisessä vaihtelevat suuresti (esim. Renko & Ruusuvirta, 2018; Ruusuvirta, Renko & Luonila, 2020).

Peruspalveluarvioinnin mukaan vuonna 2019 useimmat Suomen kunnat järjestivät itse tai tukivat galleriaa tai muuta tilaa näyttelytoimintaan (87 % vastaajakunnista). Noin 70 prosenttia kunnista järjesti itse tai tuki julkista taidetta ja muita taidehankintoja. Noin 40 prosenttia kunnista

järjesti tai tuki muuta visuaalisen taiteen toimintaa. Harvinaisimpia kulttuuripalveluja olivat päätoimisesti ja ammatillisesti hoidetut taidemuseot sekä taiteilijaresidenssit, joita järjesti itse tai tuki vain noin viidennes kunnista. (PPA, 2019.) Kunnat tukevat avustusten kautta myös esimerkiksi taiteilijaseuroja ja harrastustoimintaa visuaalisten taiteiden alalla. Vuotta 2021 koskien kuntatalouden tiedonkeruussa eroteltiin ensimmäistä kertaa visuaalisen taiteen palvelut. Tätä kirjoitettaessa tietoa kuntien visuaalisen taiteen palvelujen kokonaiskustannuksista ei ollut vielä saatavilla.

Valtio rahoittaa valtionosuuksin kuntien rinnalla taide- ja kulttuurilaitoksia, joiden toiminnassa taide on myös osa kulttuuria julkisena palveluna. Visuaalisten taiteiden alalla keskeisiä ovat taidemuseot, joiden valtionosuusrahoitus (VOS) kanavoidaan museoiden rahoituksen osana. Museolain mukaan museotoiminnan (ml. taidemuseotoiminta) tarkoituksena on 1) kulttuuri- ja luonnonperinnön sekä taiteen tallentaminen ja säilyttäminen, 2) aineistoja ja muita sisältöjä koskevan tutkimuksen edistäminen ja hyödyntäminen, 3) aineistojen ja tiedon saatavuuden, saavutettavuuden ja käytön edistäminen, 4) kulttuuri- ja luonnonperinnön sekä taiteen esittäminen ja elämysten tarjoaminen sekä 5) yleisötyö, vuorovaikutus sekä opetuksen ja kasvatuksen edistäminen. (314/2019, 2 §.) Taiteen tallentamisen ja esittämisen voidaan katsoa pitävän yllä sitä pohjaa, jolle taide luovuuden perustana rakentuu. Museolain tarkoituksissa ei kuitenkaan mainita ammattimaisen taiteellisen toiminnan edistämistä toisin kuin laissa kuntien kulttuuripalveluista tai laissa esittävän taiteen edistämisestä (1082/2020, 2 §).

Taiteilijoiden työtä visuaalisten taiteiden toimialalla on kytketty enenevässä määrin myös muille sektoreille kuin rajatusti kulttuuripalveluihin (esimerkiksi sote-palvelut). Julkisen palvelun lisäksi palvelu voidaan ymmärtää myös kaupallisen toiminnan näkökulmasta. Tällöin toimija tarjoaa kaupallista palvelua, josta ostaja maksaa. Siten taide osana kulttuuripalveluja sekä taide liiketoimintana kytkeytyvät monin tavoin yhteen.

2.3.3. Kulttuuri elinkeinona ja liiketoimintana

Visuaaliset taiteet elinkeinona ja liiketoimintana viittaavat lähtökohtaisesti markkinoihin ja niiden tulovirtoihin. Visuaalisten taiteiden toimialalla taidemarkkinoiden synty Euroopassa on usein ajoitettu 1700-luvulle, jolloin taidevälittäjien toiminta alkoi irrottaa taiteellista tuotantoa mesenaattien tilauksista. Taidemarkkinoiden kehittymisen myötä syntyi myös niiden toimintaa sääntelevää lainsäädäntöä. (Esim. Rautiainen, 2012.)

Kaupallisen toiminnan kautta voidaan ylläpitää omaa toimintaa sekä luoda pääomaa ja voittoa. Taidepoliittisesti tähän näkökulmaan liittyvät

taiteen ja kulttuurin mahdollistaminen elinkeinona sekä liiketaloudellisiin tavoitteisiin perustuvan viennin ja kaupallisen menestyksen edistäminen. Taiteeseen elinkeinona ja liiketoimintana kytkeytyy tiiviisti myös elinkeinopolitiikka. Tämän TEM:n vastuulla olevan politiikkasektorin tavoitteena on kestävä talouskasvu, joka tukee työllisyyden tason säilymistä ja edistää uusien työpaikkojen syntyä.¹⁴ TEM:n ja OKM:n hallinnonalojen yhteisiin vastuisiin kytkeytyvät usein myös erilaiset alueelliset kehittämisrakenteet, kulttuurimatkailu ja festivaalitoiminta. Kulttuuriin elinkeinona ja liiketoimintana visuaalisten taiteiden toimialalla kuuluvat myös esimerkiksi teosmyynti, taiteen prosenttiperiaatteeseen liittyvät ja muut tilaustyöt sekä yksityinen toiminta esimerkiksi tuotantoyhtiöissä.

Liiketaloustieteessä markkinoiden toimintalogiikkaa hahmotetaan usein ensi- ja jälkimarkkinoiden kautta. Ensimmäisillä markkinoilla taide-teos myydään ensi kertaa (esimerkiksi suoramyynti tai myynti gallerian tai muun välikäden kautta). Jälkimarkkinat kattavat huutokaupat ja taiteen jälleenmyynnin (esim. Heilbrun & Gray, 2001, s. 169–174). Tutkimuksissa (ks. mm. Singer & Lynch, 1994) on hahmotettu myös moniosaisempaa rakennetta, jossa ensimarkkinat tarkoittavat taiteilijan suoramyyntiä ateljeesta, toiset markkinat sisältävät taiteen myynnin välikäden (esimerkiksi gallerian) kautta sekä taiteilijan ja gallerian erilaiset yhteistyömuodot (kuten festivaalit ja messut) ja kolmannet markkinat ovat jälkimarkkinoiden mukaiset. (Sjöberg, 2010, s. 13.)

Markkinoiden ytimen muodostavat kysyntä ja tarjonta. Taidemarkkinoilla kysyntä voi tulla paitsi yksityiseltä sektorilta myös kolmannelta ja julkiselta sektorilta, jolloin se voi lomittua kulttuuripalvelunäkökulman kanssa. Tarjonnan taas muodostaa visuaalisten taiteiden toimialan ydin eli taide luovuuden perustana, jonka tekijä eli taiteilija on vapaa myymään taidettaan kaikille, jotka ovat sitä valmiit ostamaan (ks. Rautiainen, 2012). Markkina-arvo määrittyy kysynnän ja tarjonnan suhteessa.¹⁵

Visuaalisten taiteiden toimialalla on huomattava, että teosten muoto ja siten niiden myynnin mahdollisuudet ja logiikat ovat hyvin vaihtelevia eri taiteenaloilla: esimerkiksi kuvitustaiteeseen ja sarjakuvaan sekä vedoksina toteutettavaan grafiikkaan ja valokuvataiteeseen kytkeytyy erilainen arvomuodostus ja muu markkinalogiikka kuin kuvataiteen uniikkeihin teoksiin.

Suomessa taidemarkkinoiden on todettu kehittyneen verrattain myöhään verrattuna esimerkiksi Manner-Eurooppaan (Rikkinen & Malmström,

14 <https://tem.fi/elinkeinopolitiikka> [haettu 9.2.2023].

15 Nykytaidemarkkinoiden toimijaryhminä voidaan hahmottaa myyjien ja ostajien lisäksi tahoja, jotka vaikuttavat taiteen arvomuodostukseen osana markkinoita (ks. esim. Jyrämä & Anhava, 2008, s. 191).

2014, s. 3). Taidemarkkinat ovat myös pysyneet verrattain pieninä. Syiksi on esitetty esimerkiksi pientä asiakaskuntaa ja ongelmia sen laajentamisessa, aktiivisen markkinoinnin puutetta sekä suhteellisen lyhyttä taiteen ostamisen traditiota (Sjöberg, 2010, s. 8–9).

Taiteella ei voi olla pelkästään markkina-arvoa, sillä ”taiteilijan työn olennainen osa on uuden ja yllättävän luominen, eikä kaikki taiteellinen työ ole aina (heti) laajasti hyväksyttyä” (OPM, 2002, s. 62). Tämä on ollut pohja sellaiselle taide- ja taiteilijapolitiikalle, joka keskittyy taiteeseen perustana. Samaan aikaan taiteen ja kulttuurin liiketoiminnan näkökulma on usein helposti sivuutettu tai tunnistettu vain joillakin taiteen toimialoilla. Esimerkiksi tuoreen tapahtuma-alaa koskevan selvityksen mukaan alaa ei tunnisteta elinkeinona, mikä on este sen kasvulle (Kuusisto, Sahlstedt, Välimäki & Westerholm, 2023). Taiteen tiedotuskeskuksia koskevan selvityksen mukaan TEM rahoittaa vienninedistämistä vain musiikin tiedotuskeskuksen kohdalla: muilla taiteen toimialoilla (visuaaliset taiteen mukaan lukien) tiedotuskeskuksia rahoittaa yksin OKM (Sokka ym., 2020, s. 88).

Musiikin ala kuuluu esimerkiksi muotoilun ja elokuva-alan ohella taiteenaloihin, joiden markkinat ovat Suomessa muodostuneet laajoiksi ja kansainvälisiksi – osin elinkeinopolitiikan ansiosta. Nämä toimialat ovat tuottaneet myös tuoreita laskelmia alansa kokonaisarvosta. Music Finlandin mukaan Suomen musiikkialan kokonaisarvo oli vuonna 2019 yhteensä 988 miljoonaa euroa.¹⁶ Muotoilun asiantuntijajärjestö Ornamo ilmoittaa vuonna 2018 muotoiluintenssiivisten toimialojen liikevaihdoksi 12,3 miljardia ja muotoiluosaamista hyödyntävien toimialojen yhteenlasketuksi arvoksi 417 miljardia euroa.¹⁷

Visuaalisten taiteiden toimialalla vastaavia kokonaisarvolaskelmia ei ole Suomessa juurikaan tehty.¹⁸ Aiemmat tutkimukset ja tilastot kuitenkin osoittavat, että monilla mittareilla Suomen taidemarkkinoilla liikkuu vähän rahaa suhteessa esimerkiksi muihin Pohjoismaihin. Vuonna 2021 taideteosten viennin arvo Suomesta oli noin 18,5 miljoonaa euroa, kun Tanskassa vastaava luku oli noin 45 miljoonaa euroa ja Ruotsissa noin 75 miljoonaa euroa.¹⁹ Visuaalisten taiteiden markkinoiden heikkous Suomessa on tunnustettu, mutta alan kehittämiseen tähtäviä elinkeinopoliittisia toimia ei

16 <https://musicfinland.fi/fi/tutkimukset/suomen-musiikkialan-talous-ja-vienti-2019#suomen-musiikkialan-kokonaisarvo-2019> [haettu 24.6.2021].

17 https://www.ornamo.fi/app/uploads/2017/12/Ornamon_suhdannekatsaus_2020_avainluvut.pdf [haettu 5.8.2021].

18 Tekijänoikeusjärjestelmään liittyen on esitetty arvioita, joissa on mukana myös luokka ”visual and graphic arts”. Ks. Grönlund, Ranti, Pönni & Sinervo, 2022.

19 https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/CULT_TRD_PRD__custom_4550132/default/table?lang=en [haettu 9.2.2023].

ole silti juuri tehty. Visuaalisia taiteita myös rahoitetaan julkisesti lähes yhtä vähän kuin aloja, joilla elinkeinotoiminnan mittakaava on suurempi ja liiketoiminnan rakenteet selvästi vahvemmat (ks. Jakonen ym., 2021, s. 86).

Valtio puuttuu monin tavoin markkinamekanismien toimintaan visuaalisten taiteiden toimialalla. Ensinnäkin julkinen sektori toimii taiteen ostajana ja tilaajana. Toiseksi valtio sääntelee markkinoita lainsäädännön ja verotuksen kautta. Arvonlisäverotus vaikuttaa taideteosten hinnanmuodostukseen.²⁰ Tekijänoikeudellinen sääntely takaa korvauksia teosten julkisesta näyttämisestä ja jälleenmyynnistä.²¹ Tekijänoikeus antaa tekijälle yksinoikeuden päättää teoksensa käytöstä, mikä on myös perustana teoksen taloudelliselle hyödyntämiselle. Kolmanneksi valtio tukee visuaalisten taiteiden toimijoiden toimintaa markkinoilla. Instrumentteina ovat esimerkiksi kansainvälistymisen, viennin ja liikkuvuuden tuet²² (ks. Karttunen & Virolainen, 2016), joskin nämä tuet ovat euromääräisesti olleet varsin pieniä. Avustusten kautta vaikutetaan myös markkinamekanismien toimintaan. Etenkin kolmannen sektorin taidegallerioiden toimintaan suuntautuu tukea yhteisöavustusten kautta. Neljänneksi valtio vaikuttaa teosten arvonmuodostukseen esimerkiksi taidemuseoiden hankintojen, palkintojen sekä kansallisen edustuksen (etenkin Venetsian biennaali) kautta. Valtion rooli markkinoilla myös visuaalisten taiteiden toimialalla osoittaa, kuinka yhteen kietoutuneita edellä kuvatut taiteen hyvinvointivaltiolliset kosketuspinnat (taide luovuuden perustana, taide kulttuuripalveluina, taide elinkeinona ja liiketoimintana) lopulta ovat.

20 <https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/48086/kuvataiteilijoiden-arvonlisaverotuksesta/> [haettu 29.3.2023].

21 Pauli Rautiainen (2012) on todennut, että Suomessa kuvataiteen tekijänoikeustuloille on muodostunut vahva yhteys taidemarkkinoiden kautta kanavoituihin teosmyyntituloihin: ”Niin kauan kun suomalaisilla taidemarkkinoilla ei liiku erityisesti rahaa, ei tekijänoikeusjärjestelmäkään tulouta taiteilijoille erityisiä tekijänoikeustuloja” (emt., s. 228).

22 Kansainväliseen toimintaan liittyy myös suhdetoiminta, diplomatia ja maakuvatyö, jotka kuuluvat valtionhallinnossa UM:n hallinnonalalle. Ks. myös <https://www.creativefinland.fi/post/paula-parviainen-kulttuurin-ja-luovien-alojen-kansainvalistaminen-pitaa-tuoda-vahvemmin-osaksi-ulkoministerion-toimintaa> [haettu 10.3.2023].

Toimijoita Suomen taidemarkkinoilla

Taidemarkkinat ovat lähtökohtaisesti kansainväliset. Yhtenäisen kokonaisuuden sijaan ne muodostuvat lukuisista osista, joista kullakin on omat toimijansa, liiketoimintakäytäntönsä, arvonmuodostuksen mekaniikkansa ja toimintalogiikkansa (ks. esim. Lind & Velthuis, 2012, s. 38; Goodwin, 2008; Gnyp, 2015; arvonmuodostuksesta esim. Graw, 2020; markkinoista Suomessa esim. Jyrämä, 1999; Laitinen-Laiho, 2001). Visuaalisten taiteiden toimialalla kuvataiteen, valokuvataiteen, mediataiteen, kuvitustaiteen ja sarjakuvan markkinalogiikat ovat myös monin tavoin toisistaan poikkeavat. Seuraavassa luodaan yleiskatsaus Suomen taidemarkkinoiden keskeisiin toimijaryhmiin etenkin kuvataiteen alalla.

Tarjonta/myyjät

Ensimarkkinat

Taiteilijat myyvät teoksiaan itse ensimarkkinoilla. Taiteilija on myynteistään arvonlisäverovelvollinen vuosittaisen teosmyynnin ylittäessä 15 000 euroa. Kun tekijä myy teoksiaan itse, arvonlisäverotuksessa sovelletaan alennettua kymmenen prosentin verokantaa.²³

Tuoretta tietoa visuaalisten alojen taiteilijoiden myyntiluvuista ei ole koottu kattavasti. Vuonna 2007 yli puolet kuvataiteilijoista ansaitsi taiteensa myynnillä alle 5 000 euroa vuodessa. Kuvataiteilijoiden keskeisin asiakasryhmä koostui yksityishenkilöistä (73 %), seuraavina olivat kunnat (30 %) ja yritykset (24 %). Tilaustöiden tekeminen ei ollut kovinkaan yleistä kuvataiteilijoiden keskuudessa, joskin osa taiteilijoista koki hankalaksi tilaustöiden määrän arvioimisen, sillä niiden määrät vaihtelevat vuosittain paljon. (Akola, Heinonen, Kovalainen, Pukkinen & Österberg-Högstedt, 2007; Luukkanen-Hirvikoski, 2015, s. 128.)

Taiteilijoiden näkökulmasta ensimarkkinoiden merkitys korostuu visuaalisten taiteiden toimialalla Suomessa. Taiteen ja kulttuurin barometri-vastausten mukaan etenkin oma liiketoimintaosaaminen sekä sosiaalisen median kanavat koetaan oman toimeentulon kannalta merkittäviksi visuaalisten taiteiden alalla. Välittäjän myyntitoiminnalla oli hyvin tai melko suuri merkitys noin viidennekselle (19 %) vuoden 2019 Taiteen ja kulttuurin barometrin visuaalisten taiteiden vastaajista. (Hirvi-Ijäs ym., 2020, s. 46.)

23 <https://www.artists.fi/fi/taiteilijalle/kuinka-elaa-kuvataiteella/ammattitaiteilijan-vero-opas> [haettu 29.3.2023].

Toiset markkinat

Toisilla markkinoilla kuvataidetta myydään Suomessa etenkin gallerioiden kautta. Gallerioita ylläpitävät yksityisen, julkisen ja kolmannen sektorin toimijat. Vuonna 2020 Suomessa toimi 121 taidegalleriaa, joista kolmannes (31 %) oli kaupallisia ja yli puolet (58 %) sijoittui kolmannelle sektorille (Frame Contemporary Art Finland, 2022, s. 12). Vuonna 2021 Framen taidegalleriakyselyyn vastanneiden 44 gallerian teosmyynti oli lähes yhdeksän miljoonaa euroa.²⁴

Taidelainaamot vuokraavat ja myyvät taidetta osamaksulla. Taidelainaamoiden myynti toteutuu myyntiin otetusta taidevalikoimasta, joka on esillä fyysisissä paikoissa sekä mahdollisesti myös verkossa. Teoksista maksetaan kuukausivuokraa, ja jos teoksen haluaa pitää, vuokria maksetaan teoksen hinnan verran. Vuonna 2016 taidelainaamoista hankittiin yleisimmin noin 200 euron hintaisia keskikokoisia grafiikanvedoksia. Taidelainaamot tulouttivat kuvataiteilijoille yhteensä yli 1,3 miljoonaa euroa vuodessa. Niiden yhteenlaskettu vuosimyynti oli vähintään 2,1 miljoonaa euroa. Taidelainaamoiden perimä provisio oli keskimäärin 25 prosenttia. (Vilkuna & Korhonen, 2018, s. 15; 18.)

Taidemessut edustavat määrätyn ajan avoinna olevia myyntitapahtumia, joiden kautta teoksia myydään kansallisesti ja kansainvälisesti. Useimmiten taidemessujen myyjiä ovat galleriat, jotka välittävät edustamiensa taiteilijoiden teoksia ostajille. Suomessa ei järjestetä kansainvälisiä taidemessuja. Osallistuminen kansainvälisesti merkittävimmille taidemessuille, kuten Art Baseliin, ARCOmadridiin ja Frieze Art Fairiin, on gallerioille merkittävä rahallinen panostus, ja osallistujiksi hyväksytään vain tietyt kriteerit täyttäviä gallerioita. Suomesta kansainvälisille taidemessuille osallistuu säännöllisesti vain muutama vakiintunut kaupallinen galleria (Galerie Anhava, Galerie Forsblom, Helsinki Contemporary). Framen taidegalleriatilaston mukaan vain muutama galleria osallistui vuonna 2020 taidemessuille ulkomailla.

Muita myyntitapahtumia Suomessa järjestävät etenkin taiteilijayhdistykset. Esimerkiksi Taidemaalariliiton Teosvälitys toteutetaan vuosittain verkossa ja fyysisessä tapahtumapaikassa Helsingin Kaapelitehtaalla. Vuonna 2023 tarjolla oli lähes 2500 teosta yli 700 taiteilijalta.²⁵ Myös alueilla toimivat taiteilijaseurat järjestävät erilaisia myyntitapahtumia.

24 Myynti jakautui 24 gallerian kesken. Suurin osa myytiin yksityisistä gallerioista, joiden osuus teosmyynnistä oli 89 %. (Frame Contemporary Art Finland, 2022.)

25 <https://teosvalitys.painters.fi/tapahtuma/> [haettu 27.3.2023].

Kuvituksen alalla toimii Suomessa agentuureja, jotka toimivat välittäjinä kuvituksia tekevien taiteilijoiden ja kuvitusten ostajien välillä. Kuvituksen ja sarjakuvan aloilla toiset markkinat kytkeytyvät kirjallisuusmarkkinoihin silloin, kun teoksia julkaistaan painettuina julkaisuina.

Kolmannet markkinat

Jälkimarkkinoilla taideteoksia myydään etenkin huutokaupoissa. Suomessa suurimpiin huutokauppoihin kuuluvat Bukowski ja Hagelstam. Muuta taiteen myyntiä toteuttavat esimerkiksi yksityiset taideliikkeet sekä taidetta verkossa myyvät yritykset. Taide- ja antiikkiliikkeiden tuotos vuonna 2020 oli kahdeksan miljoonaa euroa.²⁶

Kysyntä/ostajat

Yksityishenkilöt ostavat Suomessa taidetta keskimäärin pienillä summilla. Kotitalouksien kulutusmenot -tilastossa tuoreimmat tiedot ovat vuodelta 2016, jolloin kotitaloudet kuluttivat taideteoksiin (taidemaalaukset ja grafiikka ym.) keskimäärin 20 euroa vuodessa, veistoksiin ym. 8 euroa vuodessa sekä museoihin ja taidenäyttelyihin ym. 13 euroa vuodessa.²⁷ Keskimääräiset kulutusmenot sisältävät paljon hajontaa. Suomessa on esimerkiksi joukko yksityisiä keräilijöitä, jotka ostavat taidetta säännöllisesti ja joilla on laajuudeltaan ja kattavuudeltaan merkittäviä kokoelmia. Kulttuurin satelliittitilinpäiden mukaan kulttuurin yksityiset kulutusmenot käytettyihin taide- ja antiikkiesineisiin olivat vuonna 2020 noin 146 miljoonaa euroa; on huomattava, että näihin sisältyy myös muuta kuin visuaalista taidetta.²⁸

Yritykset ostavat taidetta etenkin gallerioista ja muista näyttelyistä sekä suoraan taiteilijoilta (Luukkanen-Hirvikoski, 2015, s. 130). Yritysten taidetekokoelmatoiminta on kuitenkin vähentynyt ja viime vuosina moni on jopa myynyt pois kokoelmiaan.²⁹ Kattavaa ja ajankohtaista tietoa

26 https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__kltts/statfin_kltts_pxt_12av.px/ [haettu 27.3.2023]. Tuotos perushintaan koostuu tilinpitojakson aikana tuotetuista tuotteista. <https://www.stat.fi/meta/kas/tuotos.html> [haettu 27.3.2023].

27 Luvut käyvin hinnoin: A01_12 Kulutusmenot, A0511113 Taidemaalaukset, grafiikka ja niiden kehykset, A05111S1 Veistokset, taidelasi, -keramiikka ja -tekstiilit, A0942201 Museot, taidenäyttelyt, eläinpuistot ym. https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__ktutk/statfin_ktutk_pxt_001.px/ [haettu 27.3.2023].

28 https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__kltts/statfin_kltts_pxt_12aw.px/ [haettu 27.3.2023].

29 Esimerkiksi Posti Group Oyj myi puolet noin 1 000 teoksen kokoelmastaan vuonna 2018 (TK, 2020). Myös Veikkaus on myynyt pois keräämiään kokoelmia. Ks. <https://www.sttinfo.fi/tiedote/veikkaus-myy-taidekokoelmastaan-800-teostatulos-kaksi-kaikille-avointa-myyntitilaisuutta?publisherId=54808465&releaseId=69952217> [haettu 10.3.2023].

yritysten taidekokoelmista ja taideostoista ei ole saatavilla. Vuonna 2008 arvioitiin yritysten käyttäneen kuvataiteen hankintoihin noin 800 000 euroa (Oesch, 2010). Vuonna 2015 Luukkanen-Hirvikosken tutkimuskohteina olleet 25 yritystä käyttivät taidehankintoihin yhteensä noin 400 000 euroa (emt., s. 127).

Julkisella sektorilla merkittävimpiin taiteen ostajiin kuuluvat valtio ja kunnat. Kansallisgallerian yhteydessä toimii OKM:n asettama valtion taideteostoimikunta. Sen tehtävä on hankkia taideteoksia sijoitettavaksi valtion virastoihin ja laitoksiin. Teoksia hankitaan tilaamalla suoraan taiteilijoilta, järjestämällä kilpailuja ja ostamalla. Ne muodostavat valtion taidekokoelman. Vuonna 2020 kokoelmassa oli yli 14 400 teosta. Määrä on kasvanut yli 6 500:lla vuodesta 2000. (TK, 2020, s. 2.) Vuonna 2020 valtion taideteostoimikunnan määräraha teoshankinnoille oli 699 000 euroa (Valtion taideteostoimikunta, 2021, s. 11). Kunnat ostavat taidetta ja ovat esimerkiksi merkittäviä julkisten taideteosten tilaajia. Julkisen sektorin merkittäviin taideostajiin ja julkisen taiteen tilaajiin kuuluvat myös esimerkiksi sairaanhoitopiirit. Taidemuseot ostavat taidetta kokoelmiinsa sekä tukevat rahallisesti uusien teosten tuotantoa (ks. luku 4.2). Niillä on myös merkittävä rooli taideteosten legitimoinnissa ja asettamisessa osaksi taidehistorian kirjoitusta, mikä vaikuttaa edelleen teosten hinnanmuodostukseen markkinoilla.

Monella säätiöllä on merkittäviä taidekokoelmia, joita kartutetaan nykytaiteen ostoilla.³⁰ Merkittäviä ja jatkuvasti kartutettavia taidekokoelmia on esimerkiksi Jenny ja Antti Wihurin rahastolla sekä Saastamoisen säätiöllä.

30 Vuonna 2006 perustettuun Suomalaisten taidesäätiöiden yhdistykseen kuuluu 11 säätiötä: Alfred Kordelinin säätiö, Fortumin Taidesäätiö, Gösta Serlachiuksen taidesäätiö, Signe ja Ane Gyllenbergin säätiö, Nordean Taidesäätiö, UPM-Kymmenen Kulttuurisäätiö, Åbo Akademin säätiö, OP Ryhmän Taidesäätiö, Pro Artibus -säätiö, Lönnströmin taidemuseo ja Föreningen Konstsamfundet. Huomattavia taidekokoelmia on myös monilla muilla yksityisillä tahoilla, yrityksillä ja organisaatioilla. Suuria kokoelmia omistavat muun muassa: Pohjola Pankin Taidesäätiö (noin 4 000 teosta), Sampo Oyj (1 700 teosta), Heinon taidesäätiö (yli 1 400 teosta), Suomen Pankki (1 200 teosta), WSOY:n kirjallisuussäätiö (yli 930 teosta), Stora Enso Suomen taidesäätiö (noin 800 teosta), Taidekoti Kirpilä (540 teosta), Helsingin Sanomain Säätiö (noin 300 teosta), Karjalan Liitto (noin 300 teosta), Reitzin säätiö (116 teosta sekä antiikkiesineitä) sekä Anders Wiklöf (Andersudde; yli 100 teosta). (TK, 2020.) Näistä vain osa ostaa nykytaidetta.

3 VISUAALISTEN TAITEIDEN AMMATTITAITEILIJAKUNTA SUOMESSA

Taiteilijuus on avoin käsite ja toimijuus, jonka ominaisuuksien ja määreiden rajaaminen täsmällisesti on vaikeata (ks. esim. Hirvi-Ijäs ym., 2021, s. 13). Samaan aikaan ammattitaiteilijakunnan työ muodostaa visuaalisten taiteiden toimialan ytimen. Ammattitaiteilijoiden työskentelyn mahdollistaminen kuuluu myös taide- ja taiteilijapolitiikan keskeisiin lähtökohtiin. Tässä luvussa luodaan aiempien tutkimusten ja tilastojen kautta yleiskuva visuaalisten taiteiden ammattitaiteilijakunnasta Suomessa.

3.1. AMMATTITAITEILIJAKUNNAN KOKO

Visuaalisten taiteiden ammattitaiteilijakuntaa ja sen kokoa Suomessa voidaan lähestyä eri näkökulmista. Taiteilijan asema -tutkimuksissa (Rensujeff, 2003; Rensujeff, 2014) tutkimusten kohteena olleet ammattitaiteilijat määriteltiin kahden kriteerin kautta: 1) taiteilijajärjestön jäsenyys (eli taiteilijajärjestöjen kriteeristöt) ja 2) valtion sekä alueellisten taidetoimikuntien (ml. erillislautakunnat) vertaisarviointi eli valtion apurahan saaminen (Rensujeff, 2014, s. 19).

Taiteilijajärjestöillä on visuaalisten taiteiden aloilla Suomessa pitkät perinteet. Esimerkiksi vuonna 1864 eri taiteenalojen yhteenliittymäksi perustettu Suomen Taiteilijaseura kehittyi melko varhain kuvataiteilijoiden järjestöksi. Tällä hetkellä Suomen Taiteilijaseura edustaa yli 3 000 kuvataiteilijaa.³¹ Suomen Taiteilijaseuraan kuuluu kuusi jäsenliittoa, joihin kuuluvat kuvataiteen, valokuvataiteen ja mediataiteen valtakunnalliset taiteilijajärjestöt: Taidemaalariilitolla on noin 1 400 jäsentä, Suomen Taidegraafikoilla noin 370 jäsentä, Valokuvataiteilijoiden liitolla yli 450 jäsentä ja monitaidelijärjestö MUU ry:llä on noin 650 jäsentä.³² Kuvitustaiteen alan järjestö on Kuvittajat ry, johon kuuluu yli 700 jäsentä.³³ Suomen sarjakuva-ammattilaisten yhdistys on Sarjakuvantekijät ry, jolla on noin 190 jäsentä.³⁴

Taiteilijajärjestöjen jäsenten kautta tarkasteltuna Suomessa toimii noin 4 000 visuaalisten taiteiden ammattitaiteilijaa. Tästä näkökulmasta

31 <https://www.artists.fi/fi> [haettu 13.3.2023].

32 Lisäksi Suomen Taiteilijaseuraan kuuluu Suomen Kuvataidejärjestöjen liitto, joka toimii alueellisten taiteilijaseurojen kattojärjestönä ja edunvalvojana. <https://www.artists.fi/fi/info/seura> [haettu 13.2.2023].

33 <https://kuvittajat.fi/> [haettu 13.3.2023].

34 <https://www.sarjakuvantekijat.com/p/sarjakuvantekijat-ry.html> [haettu 13.3.2023].

ammattitaiteilijoiden määrä visuaalisten taiteiden toimialalla on lähes yhtä suuri kuin musiikin alalla (noin 4 600). Eniten ammattitaiteilijoita on taiteilijajärjestöjen jäsenmäärien perusteella arvioitu olevan esittävien taiteiden alalla (noin 6 200 taiteilijaa teatterin, tanssin, sirkuksen sekä performanssin ja esitystaiteen aloilla). (Hirvi-Ijäs & Sokka, 2019, s. 2.)

Taiteilijakunnan koon arviointi apurahansaajien lukumäärän perusteella on vaikeampaa, sillä apurahansaajien joukko vaihtelee vuosittain ja esimerkiksi Taike myöntää myös monivuotisia apurahoja. Vuonna 2021 Taiteen edistämiskeskuksen apurahoja haki noin 2 300 kuvataiteen yksilöhakijaa ja niitä sai noin 1 300 henkilöä (Taiteen edistämiskeskus, 2022, s. 22).

Viimeksi visuaalisten taiteiden toimialan ammattitaiteilijakunnan koosta ja koostumuksesta on koottu tietoa Cuporen *Taiteilijana Suomessa* -tutkimuksessa, jossa lähestytään taiteilijoita tunnustetun yhteiskunnallisen aseman saavuttaneena professiona.³⁵ Tutkimuksessa käytetyt ammattitaiteilijuuden kriteerit ovat ammatti-/etujärjestön jäsenyys, korvauksen saaminen tekijänä, taiteilijakoulutuksen saaminen sekä apurahan saaminen. (Ks. Hirvi-Ijäs ym., 2021.) *Taiteilijana Suomessa* -tutkimuksen rekisteriaineistoon kuuluu noin 4 200 visuaalisten taiteiden ammattitaiteilijaa (TS).

3.2. AMMATTITAITEILIJAKUNNAN RAKENNE JA TULONMUODOSTUS

Tieto ammattitaiteilijakunnan rakenteesta Suomessa on hajanaista ja siihen vaikuttavat edellä kuvatut erilaiset taiteilijakunnan rajaukset. Cuporen *Taiteilijana Suomessa* -rekisteritutkimuksessa tarkastellaan edellä kuvatuin kriteerein muodostuvan ammattitaiteilijakunnan ikä- ja sukupuolijakaumaa, äidinkieltä, kansalaisuutta, synnyin- ja asuinpaikkaa ja tulonmuodostusta.

Taiteilijana Suomessa -tutkimusaineiston noin 4 200:sta visuaalisten taiteiden ammattitaiteilijasta lähes kaksi kolmasosaa (61 %) on naisia ja runsas kolmannes (36 %) miehiä.³⁶ Sukupuolijakauma on varsin vastaava kuin muilla taiteenaloilla lukuun ottamatta musiikin alaa, jolla enemmistö ammattitaiteilijoista on miehiä. (TS.) Vuonna 2019 visuaalisten alojen ammattitaiteilijoista noin 15 prosenttia oli 34-vuotiaita tai nuorempia, noin

35 Professiitutkimuksen näkökulma istuu hyvin visuaalisiin aloihin: Svensson (2015) on kuvannut ranskalaisen kuvataideakatemian toiminnan taiteenalakohtaisen profiiokehityksen prototyypiksi. Akatemia määrittä 1700-luvulla taiteenalansa niin koulutuksen, kilpailusääntöjen, alaa koskevan käsitteistön (sanakirja) kuin muodollisten kokoontumisten kautta. (Hirvi-Ijäs ym., 2021, s. 25–26.)

36 Tutkimuksen aineistona olevat rekisterit eivät sisällä tietoa henkilöiden sukupuoli-identiteetistä. Aineistosta puuttuu tieto sukupuolesta noin kolmelta prosentilta visuaalisten alojen taiteilijoita.

kolmannes (32 %) 35–44-vuotiaita, viidennes (20 %) 45–54-vuotiaita, noin 16 prosenttia 55–64-vuotiaita ja noin 14 prosenttia yli 65-vuotiaita.³⁷ (TS.)

Äidinkieleltään valtaosa (86 %) visuaalisten alojen ammattitaiteilijoista on suomenkielisiä. Hieman useampi on syntynyt Suomessa (90 %) ja on Suomen kansalainen (93 %). Viisi prosenttia taiteilijoista on ruotsinkielisiä; osuus on vastaava kuin äidinkieleltään ruotsinkielisten osuus Suomen koko väestöstä. Noin viisi prosenttia visuaalisten alojen ammattitaiteilijoista puhuu äidinkielenään muuta kieltä kuin suomea tai ruotsia. Vastaava osuus taiteilijoista on ulkomaalaistaustaisia, mikä tarkoittaa, että henkilön molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt ulkomailla.³⁸ (TS.)

Visuaalisten alojen ammattitaiteilijakunta Suomessa on keskittynyt pääkaupunkiseudulle. Taiteilijana Suomessa -tutkimusaineiston mukaan yli puolet (56 %, 2 383 henkilöä) visuaalisten alojen ammattitaiteilijoista asui vuonna 2019 Uudellamaalla. Pirkanmaalla visuaalisten alojen ammattitaiteilijoista asui noin kahdeksan prosenttia, Varsinais-Suomessa noin seitsemän prosenttia sekä Pohjois-Pohjanmaalla ja Päijät-Hämeessä kummassakin noin kolme prosenttia. Muissa maakunnissa visuaalisten alojen taiteilijoita oli noin sata tai vähemmän.

Syntymämaakunnan mukaan tarkasteltuna visuaalisten taiteiden ammattitaiteilijakunta on muuttanut syntymämaakunnastaan etenkin pääkaupunkiseudulle. Uudellamaalla syntyneiden visuaalisten alojen ammattitaiteilijoiden osuus *Taiteilijana Suomessa* -tutkimusaineistossa on noin 29 prosenttia (1 234 henkilöä). Tämän jälkeen suurimmat osuudet visuaalisten alojen ammattitaiteilijoista ovat syntyneet Pirkanmaalla ja Pohjois-Pohjanmaalla (noin 7 %) sekä Varsinais-Suomessa (noin 5 %). (TS.)

Lähes kaikki ammattitaiteilijat (85 %) visuaalisten taiteiden alalla Suomessa asuvat kaupunkimaisissa kunnissa. Taajaan asutuissa kunnissa asuu seitsemän prosenttia ja maaseutumaisissa kunnissa noin viisi prosenttia *Taiteilijana Suomessa* -tutkimusaineiston noin 4 200:sta visuaalisten taiteiden ammattitaiteilijasta. (TS.)

Taiteilijana Suomessa -tutkimuksessa selvitettiin Tilastokeskuksen rekisteritietojen perusteella myös visuaalisten taiteilijoiden ammattiasemaa ja tulonlähteitä. Tilastokeskus tilastoi pääasiallista toimintaa, joka kuvaa henkilön taloudellisen toiminnan laatua. Väestö jaetaan pääasiallisen

37 Aineistosta puuttuu tieto iästä noin neljältä prosentilta visuaalisten alojen taiteilijoita.

38 Ulkomaalaistaustaisia ovat myös ulkomailla syntyneet henkilöt, joiden kummastakaan vanhemmasta ei ole tietoa väestötietojärjestelmässä. <https://www.stat.fi/meta/kas/ulkomaalaistaus.html> [haettu 27.3.2023].

toiminnan perusteella työvoimaan kuuluviin (työlliset ja työttömät) sekä työvoiman ulkopuolella oleviin (lapset, opiskelijat, koululaiset, eläkeläiset, varusmiehet, siviilipalvelusmiehet sekä muut työvoiman ulkopuolella olevat).³⁹ Tämän luokittelun mukaan vuonna 2019 visuaalisten alojen taiteilijoista oli 56 prosenttia työllisiä, 14 prosenttia työttömiä, 15 prosenttia eläkeläisiä, noin seitsemän prosenttia muita työvoiman ulkopuolella olevia ja noin kuusi prosenttia opiskelijoita. (TS.)

Tilastokeskuksen ammattiasemaa koskeva tilastointi tarkentaa kuvaa työllisten asemasta työelämässä.⁴⁰ Tämän luokittelun mukaan vuonna 2019 visuaalisten alojen työllisistä ammattitaiteilijoista noin kaksi kolmannesta (66 %) oli palkansaaaja ja noin kolmannes (34 %) yrittäjiä. (TS.) Tilastoinnissa ei eritellä sitä, millaiseen työskentelyyn ammattiasema liittyy eli esimerkiksi sitä, toimiiko henkilö taiteilijana vai muussa ammatissa.

Cuporen ja Taiken vuosittain toteuttama Taiteen ja kulttuurin barometri on tuottanut tietoa taiteilijoiden omasta kokemuksesta liittyen esimerkiksi tulonmuodostukseen visuaalisten taiteiden toimialalla. Barometrien perusteella niin visuaalisilla kuin muillakin taiteenaloilla taiteilijoiden tulot muodostuvat yhdestä tai useammasta lähteestä ja useimmilla painottuu monen eri tulonlähteen yhdistelmä (ks. Hirvi-Ijäs ym., 2020).⁴¹

Vuoden 2019 Taiteen ja kulttuurin barometrissa kuvataan barometrikyselyyn vastanneiden visuaalisten alojen taiteilijoiden näkemystä itselleen tärkeimmistä taiteilijan työn tulonlähteistä vuonna 2018. Vastausten mukaan tärkeimmiksi koettiin palkka tai palkkio sekä apuraha (kuvio 4). Elinkeino- ja liiketoiminnan merkitys tulonlähteenä on näihin verrattuna vähäinen. Elinkeino- ja liiketoiminnalla tarkoitetaan esimerkiksi teosmyyntiin, tilaustöihin ja muihin toimeksiantoihin perustuvaa, ansio-tarkoituksessa tehtyä taloudellista toimintaa (Hirvi-Ijäs ym. 2020, s. 8). Oman yrityksen tulot (ansio- tai pääomatulot) olivat tärkein tulonlähde vain noin kymmenesosalle (13 %) vastanneista visuaalisten alojen taiteilijoista. (Kuvio 4.)

39 https://www.stat.fi/meta/kas/tyovoima_ulkopu.html [haettu 13.3.2023].

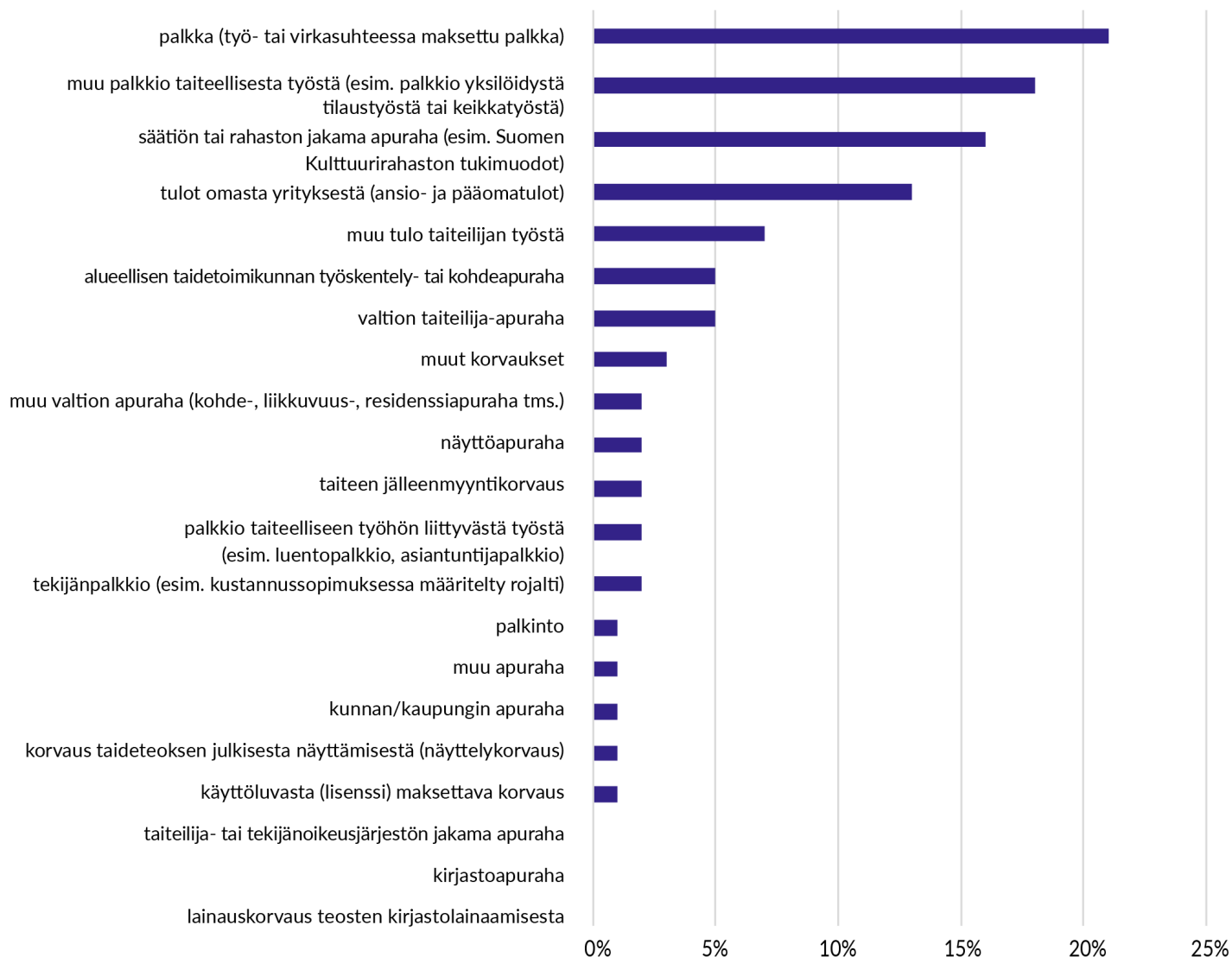
40 <https://www.stat.fi/meta/kas/ammattiasema.html> [haettu 13.3.2023].

41 Sjöberg ja Karhumaa (2010, s. 45) erittelevät taiteilijoiden mahdollisina tulonlähteinä myynnin, ammattityön, muun työn, apurahat, sosiaaliturvan, taiteilijaeläkkeen, apurahat ja puolison tulot. Taiteilijoiden tulonlähteistä yleisesti ks. Hirvi-Ijäs ym., 2020, s. 43.

KUVIO 4.

Taiteen ja kulttuurin barometriin vastanneiden visuaalisten alojen taiteilijoiden tärkeimmät taiteilijan työhön liittyvät tulonlähteet 2018.

Lähde: Taiteen ja kulttuurin barometrikysely 2018 (n=395).

Taiteilijat: visuaaliset taiteet

4 NÄKÖKULMIA VISUAALISTEN TAITEIDEN TOIMIALAAN SUOMESSA

Tässä luvussa lähestymme visuaalisten taiteiden toimialaa kuudesta taide- ja taiteilijapoliittisesti keskeisestä ja toisiinsa limittyvästä temaattisesta näkökulmasta (ks. luku 1.4). Kullekin teemalle on varattu oma alalukunsa, joiden rakenne on toisiaan vastaava. Ensin luodaan yleiskuvaus teemasta ja sen merkityksestä osana visuaalisten taiteiden toimialaa tällä hetkellä. Tämän jälkeen tarkastellaan teemaa suhteessa taide- ja taiteilijapolitiikkaan: keskeisiä kysymyksiä ovat, missä taide- ja taiteilijapolitiikka teeman kohdalla tällä hetkellä vaikuttaa ja miten politiikat kohdentuvat etenkin toimialan ytimeen eli ammattitaiteilijoiden toimintaedellytyksiin. Kunkin luvun loppuun olemme koonneet tiiviisti keskeisiä havaintojamme nykytilanteesta etenkin suhteessa ammattitaiteilijoiden toimintaedellytyksiin.

4.1. VALTION SUORA TUKI

4.1.1. Visuaalisten taiteiden rahoitus osana OKM:n taide- ja kulttuuripolitiikkaa

Valtion rahoitusta visuaalisten taiteiden toimialalle kanavoidaan OKM:n ja sen virastona toimivan Taiken kautta. Valtion taiderahoituksesta kohdennettiin visuaalisiin taiteisiin (museotoiminta ja koulutus pois lukien) 3,5 prosenttia eli 15,6 miljoonaa euroa vuonna 2019 (Jakonen ym., 2021, s. 8).

Sekä OKM että sen ohjauksessa toimiva Taike myöntävät visuaalisten taiteiden toimialalle valtionavustuksia. Valtionavustusten lisäksi valtio rahoittaa OKM:n valtionosuusjärjestelmän kautta ammatillisia taidemuseoita ja muita museoita, joista säädetään museolaissa (214/2019),⁴² sekä Kansallisgalleriaa, josta säädetään laissa valtion rahoituksesta kansallisille taidelaitoksille (942/2022). Kaikkien taidemuseoiden rahoitusta on vaikeata erotella luotettavasti muusta museotoiminnan rahoituksesta, jota kohdennetaan esimerkiksi kulttuurihistoriallisille ja luonnontieteellisille museoille.

Valtionosuutta myönnetään museolain sekä opetus- ja kulttuuri-toimen rahoituksesta annetun lain (314/2019, 4 §; 1705/2009) mukaisesti ammatillisten museoiden ylläpitäjille laitosten käyttökustannuksiin.

42 Valtionosuuden piirissä ovat myös esittävän taiteen toimintayksiköt. Esittäväällä taiteella tarkoitetaan laissa yleisölle suunnattua teatteri-, sirkus- ja tanssitaiteen, musiikin ja muuta tiettyssä hetkessä tapahtuvaa elävää taiteellista esitystoimintaa (1982/2020). Taidelaitosten sisältöalueittainen jako on usein tehty museoihin, teattereihin ja orkestereihin.

Ministeriön mukaan museoille myönnetään valtionosuuksia, koska ”[v]altio osallistuu näin kulttuuripalveluiden rahoittamiseen ja pyrkii turvaamaan niiden tasapuolisen tarjonnan ja saatavuuden”.⁴³ Vuodelle 2023 museoiden valtionosuuksiin on osoitettu kaikkiaan yli 50 miljoonaa euroa.⁴⁴ On tärkeä huomata, että summa kattaa kaikkien museoiden valtionosuudet; taidemuseoiden osuus kaikista ammatillisista museoista on varsin pieni (ks. luku 4.2). OKM:n koko visuaalisten taiteiden toimialalle kohdentamassa rahoituksessa taidemuseoiden osuus on joka tapauksessa merkittävä.

Kansalligallerian museoita ovat Ateneumin taidemuseo, Nykytaiteen museo Kiasma sekä Sinebrychoffin taidemuseo. Kansalligalleria ylläpitää myös kokoelmia ja sen yhteydessä toimii valtion taideteostoimikunta.⁴⁵ Vuonna 2019 Kansalligallerian harkinnanvarainen tuki sekä tilakustannuksiin myönnetty rahoitus olivat yhteensä yli 20 miljoonaa euroa eli suuremmat kuin kaikki muu visuaalisten taiteiden valtionrahoitus koko maassa (ilman muita museoita) (Jakonen ym., 2021, s. 42).⁴⁶

Taidemuseot mukaan lukienkin valtio rahoittaa visuaalisten taiteiden toimialaa vähän suhteessa rahoitukseltaan suurimpiin taiteenaloihin. Rahoituksen näkökulmasta valtio panostaa erityisesti audiovisuaaliseen kulttuuriin ja multimediaan (413 M€), tietyille aloille luokittelemattomaan kulttuuritoimintaan (401 M€) ja esittävään taiteeseen (264 M€). (Jakonen ym., 2021, s. 7–8; 43; 45; 51.)

OKM:n valtionavustukset visuaalisten taiteiden toimialalle

Valtionavustukset ovat valtion varoista myönnettävää harkinnanvaraista julkista rahoitusta, jolla ”tuetaan yhteiskunnallisesti tarpeelliseksi katsottavaa toimintaa tai hanketta”. Vuosittain valtio myöntää kaikkiaan lähes neljä miljardia euroa valtionavustuksina yli 300 valtionavustushaussa. Valtionavustusten kohdentamisesta ja käytöstä ei ole tällä hetkellä selkeää kokonaiskuvaa. (VM, 2021.) Valtionavustuksista säädetään yleisesti valtionavustuslaissa (688/2001). Valtionavustus voidaan myöntää yleisavustuksena (oikeushenkilöille) tai erityisavustuksena (oikeushenkilöille ja luonnollisille

43 <https://okm.fi/valtionosuudet> [haettu 17.2.2023].

44 <https://okm.fi/museoiden-valtionosuudet> [haettu 17.2.2023].

45 <https://www.kansalligalleria.fi/fi/tietoa-kansalligalleriasta> [haettu 15.3.2023].

46 Vielä 2019 Kansalligallerian rahoitus oli harkinnanvaraisena myönnetyn avustuksen varassa, mutta syksyllä 2022 tehdyn hallituksen esityksen mukaan Kansalligallerian rahoitus perustuu vuoden 2023 alusta valtion talousarvioon varattuun määrärahaan (HE 157/2022 vp; 942/2022; 943/2022).

henkilöille). Luonnollisille henkilöille valtionavustus voidaan myöntää apurahana. (VM, 2023.)

OKM hallinnoi runsaasti valtionavustuksia suoraan ministeriöstä. Valtionavustusten kautta rahoitusta kohdennetaan taiteen eri toimialoilla niin kulttuuripalveluille, taiteelliseen perustaan kuin taiteeseen kytkeytyvään elinkeino- ja liiketoimintaan. Kullekin valtionavustukselle on määritetty omat tavoitteensa ja kriteerinsä sekä niistä vastuussa olevat virkamiehet.

OKM rahoittaa valtakunnallisia yhteisöjä harkinnanvaraisten toiminta-avustusten kautta. Näitä valtionavustuksia myönnetään ”kulttuuripoliittisesti merkittävään toimintaan” eri toimialoille. Vuonna 2022 valtakunnallisten yhteisöjen toiminta-avustusta sai kymmenen visuaalisen alan yhdistys- tai säätiöpohjaista toimijaa (esim. Suomen Taiteilijaseura ja Frame Contemporary Art Finland⁴⁷) yhteensä 1 667 000 euroa. Visuaalisille taiteille myönnetty summa tässä avustusmuodossa oli hieman pienempi kuin kirjallisuuden myöntösumma (1 763 000 €), liki miljoona euroa pienempi kuin musiikin myönnöt (2 580 000 €) ja likipitään sama kuin esittävän taiteen (näyttämö, tanssi ja sirkus) myönnöt (1 699 000 €).⁴⁸

OKM:n muita valtionavustusmuotoja on yleensä kohdennettu tietyn teeman mukaisesti toimialasta riippumatta. Tällaisia ovat ainakin pohjoismaiseen kulttuuriyhteistyöhön kohdennetut erityisavustukset, kulttuuri- ja luovien alojen uudistumiseen tarkoitetut rakennetut, valtakunnallisten ja kansainvälisten taide- ja kulttuurifestivaalien toimintaan tarkoitetut yleisavustukset, kulttuurimatkailun kehittämiseen tarkoitetut erityisavustukset, taiteen ja kulttuurin Venäjä-ohjelman erityisavustukset, luovan työn välittäjätoiminnan kokeilu- ja kehittämishankkeiden rahoitus, yleisiin taidetta ja kulttuuria edistäviin hankkeisiin tarkoitetut erityisavustukset sekä koronan vuoksi jaetut avustusmuodot.⁴⁹

Erityisesti visuaalisten taiteiden toimialaa koskevia valtionavustusmuotoja ovat olleet 2010-luvun lopulla jaetut visuaalisen alan välittäjäportaan kehittämiseen tarkoitetut avustukset sekä kolmivuotinen näyttelypalkkiokokeilu, jossa museot saivat hakea avustusta taiteilijoille

47 Frame Contemporary Art Finland myöntää edelleen apurahoja (alle 300 000 euroa vuodessa), joilla ”tuetaan suomalaistaiteilijoiden näyttelyitä ulkomailla, kansainväliseen levitykseen tarkoitettuja taidejulkaisuja, gallerioiden osallistumista taidemessuille ja nykytaiteen ammattilaisten verkostoitumismatkoja” ks. <https://frame-finland.fi/apurahat/> [haettu 20.2.2023].

48 <https://okm.fi/-/taiteen-ja-kulttuurin-valtakunnallisten-yhteisöjen-toiminta-avustukset> [haettu 18.2.2023].

49 Ks. <https://okm.fi/avustukset> [haettu 18.2.2023].

maksettavien näyttelypalkkioiden maksamiseksi.⁵⁰ Näyttelypalkkiokokeilu päätettiin sen tuloksia koskeneen arvioinnin (Uusikylä, Lintinen & Jaakkola, 2020) ja sitä seuranneen työryhmän vuonna 2021 tekemien esitysten (OKM, 2021) jälkeen vakinaistaa. Tarkoitukseen varattiin vuodelle 2022 miljoona euroa valtion budjetista. Keväällä 2022 Museovirasto avasi tällä rahoituksella avustushaun, jonka tarkoituksena on korvata taiteilijalle näyttelyssä esillä olevien teosten valmistaminen, näyttelyyn osallistuminen sekä sen yhteydessä tehtävä työ.⁵¹ Valtion vuoden 2023 budjetissa (budjettiluokka 29.80.50 ”muut menot”) näyttelypalkkiomallin vakinaistamiseen on jälleen varattu miljoona euroa. Yhden vuotuisen lisämiljoonan saamista valtion budjettiin on pidetty Suomen Taiteilijaseurassa ”merkittävimpänä kuvataiteen rahoitukseen liittyvänä uudistuksena moneen vuoteen”.⁵² Samaan aikaan esimerkiksi Business Finland on myöntänyt vuosina 2019 ja 2020 yhteensä lähes neljä miljoonaa euroa tukea yhdelle musiikin alan kasvuyritykselle.⁵³

Taiken valtionavustukset visuaalisten taiteiden toimialalle

OKM:n lisäksi valtionavustuksia visuaalisten taiteiden toimialalle jakaa Taike, joka rahoittaa sekä yhteisöjä että yksittäisiä taiteilijoita ja työryhmiä. Lisäksi Taike vastaa taiteilijaeläkkeiden myöntämisestä. Vuonna 2020 Taiken visuaalisten taiteiden toimialalle myöntämä rahoitus oli yhteensä 11 114 820 euroa (ilman koronatukia), mikä oli neljännes Taiken jakamasta tuesta. VOS-uudistuksen myötä kasvaneet esittävien taiteiden avustussummat vievät yhteensä jo 30 prosenttia tuesta (musiikki mukaan lukien 44 prosenttia). (Ks. taulukko 2.) (Taike, 2021, taulukot.)

50 <https://okm.fi/-/avustuksia-museoille-nayttelypalkkioiden-kattamiseen-ja-visuaalisten-taiteiden-kehittamiseen>; <https://taiteilijalehti.fi/nayttelypalkkiokokeilupaattyy-taidemuseot-kaipaavat-mallin-selkeyttamista> [haettu 13.2.2023].

51 <https://www.museovirasto.fi/fi/ajankohtaista/uusi-avustus-taiteilijoiden-nayttelypalkkioihin-tulossa> [haettu 15.2.2023].

52 <https://www.artists.fi/fi/ajankohtaista/uutiset-ja-tapahtumat/budjetti-2022-nayttelypalkkiosta-valoa-raiderahoituksen-sumussa> [haettu 15.2.2023].

53 <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000009344073.html?share=72f61b6ecc50a1dc0027e9ff4f9f982> [haettu 8.3.2023].

TAULUKKO 2.

Taiken eri tukimuotojen hakijat (yksityiset ja yhteisöt) ja saajat (apurahat ja avustukset) sekä tuen summa aloittain 2020 (ilman koronatukia).

Lähde: Taike, 2021, taulukot.

Ala	Hakijat	% kaikista	Saajat	% kaikista	Jakosumma hakijaa kohden	€ / hakija	% kaikesta tuesta
Esittävät taiteet (ilman musiikkia)							
näyttämötaide	735	9 %	215	9 %	6 876 900 €	9 356 €	16 %
tanssitaide	363	5 %	131	5 %	4 917 710 €	13 547 €	11 %
sirkustaide	126	2 %	49	2 %	1 583 270 €	12 566 €	4 %
	1 224	15 %	395	15 %	13 377 880 €	10 930 €	30 %
Visuaaliset taiteet							
kuvataide	1 701	21 %	460	19 %	7 840 510 €	4 609 €	18 %
valokuvataide	342	4 %	92	4 %	1 651 380 €	4 829 €	4 %
mediataide	331	4 %	79	3 %	967 540 €	2 923 €	2 %
sarjakuva- ja kuvitustaide	242	3 %	76	3 %	655 390 €	2 708 €	1 %
	2 616	33 %	707	30 %	11 114 820 €	4 249 €	25 %
Kirjallisuus	1 287	16 %	472	20 %	6 070 220 €	4 717 €	14 %
Musiikki	1 101	14 %	342	14 %	6 009 310 €	5 458 €	14 %
Kulttuuri	323	4 %	159	7 %	2 656 000 €	8 223 €	6 %
Elokuvataide	333	4 %	82	3 %	1 633 480 €	4 905 €	4 %
Muotoilu	331	4 %	99	4 %	1 504 540 €	4 545 €	3 %
Monitaide	602	8 %	98	4 %	1 223 620 €	2 033 €	3 %
Arkkitehtuuri	62	1 %	22	1 %	432 350 €	6 973 €	1 %
Taidejournalismi	89	1 %	16	1 %	211 090 €	2 372 €	0 %
Kaikki yhteensä	7 968	100 %	2 392	100 %	44 233 310 €	5 551 €	100 %

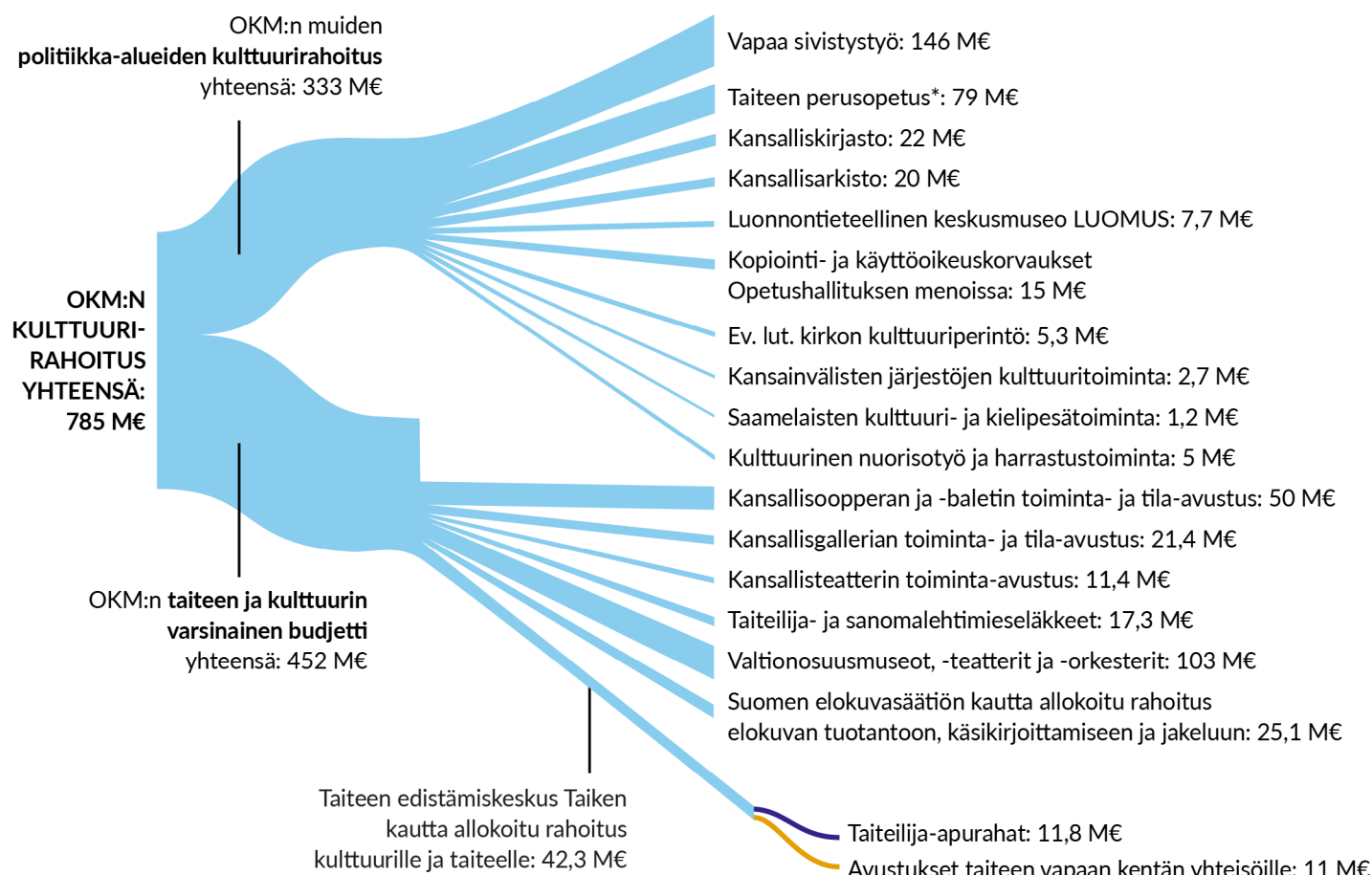
Kaikki Taiken jakamat tuet ovat valtion kulttuurirahoituksessa lopulta pieni puro. Visuaalisten taiteiden rahoituksesta Taiken kautta kulkee kuitenkin valtaosa. Vuonna 2019 Taike myönsi visuaalisille taiteille yhteensä hieman yli kymmenen miljoonaa euroa (Taike, 2020, s. 44-45) – siis kaksi kolmasosaa kaikesta valtion taiderahoituksesta visuaalisten taiteiden toimialalle (pois lukien museotoiminta). Kuvio 5 perustuu vuoden 2019 tietoihin. Siitä on helppo nähdä, miten ohuen rihman varassa Taiken rahoituksesta pitkälti riippuvaiset visuaalisten alojen taiteilijat näin ollen taidettaan tekevät.

KUVIO 5.

Esimerkkejä OKM:n hallinnonalan kautta kulkevasta valtion rahoituksesta vuonna 2019.⁵⁴

Lähde: Sokka, Jakonen & Leppänen, 2022.

Taiken rooli yhteisöiden rahoittajana on kasvanut. Taiken jakamien yhteisöavustusten (ml. sekä toiminta-avustukset että erityisavustukset) euromäärä on jo suurin piirtein yhtä suuri kuin yksilöille myönnettävien apurahojen. Tähän on osaltaan vaikuttanut esittävien taiteiden valtionosuusudistukseen kytketty useiden miljoonien eurojen lisärahoitus, joka kohdentuu esittävien taiteiden yhteisöavustuksiin. Samalla mahdollistettiin useampivuotisten toiminta-avustusten jakaminen. Yksivuotisten avustusten rinnalla otettiin käyttöön kolmivuotiset avustukset vuonna 2019. Samana

54 Kuvio ei sisällä kulttuurialojen koulutusta eri koulutusasteilla eikä taiteen perusopetusta.

vuonna esittävien taiteiden toiminta-avustusten määrärahaa korotettiin yhdellä miljoonalla. Vuonna 2020 tuli mahdolliseksi myös viisivuotisten kehittämisavustusten myöntäminen. Samalla esittävien taiteiden vapaan kentän tukemiseen kohdistettiin neljän miljoonan lisämääräraha vuoden 2018 tasoon nähden. (OKM, 2020, s. 21.)

Cupore julkaisi vuonna 2020 kattavan raportin (Sokka & Jakonen, 2019), jossa Taiken vuosina 2013-2019 jakamien toiminta-avustusten osuudet eri taiteenaloille tiivistettiin seuraavasti:

Jokaisena tarkasteluvuotena toiminta-avustuksen vuosittain jaetusta määrärahasta (€) yhteensä noin 60 prosenttia on kohdistunut teatterin ja tanssin yhteisöille. Teatterin osuus on ollut vuosittain 35–42 % toiminta-avustuksesta. Tanssin osuus on ollut 15–26 % välillä. Kuvataiteen osuus on vaihdellut välillä 7–11 %, musiikin osuus 7–10 %, elokuvan 6–9 %, sirkuksen 7–8 %, valokuvan 4–6 %. Kirjallisuuden, mediataiteen, sarjakuvan sekä muotoilun osuuden ovat olleet yhteensä muutamien prosenttien luokkaa. (Emt., s. 5.)

Vuonna 2023 Taike rahoittaa toiminta-avustuksin yhteensä 203 taideyhteisöä 13,9 miljoonalla eurolla. Tässä jaossa esittäville taiteille valtionosuus-uudistuksen yhteydessä järjestetty lisärahoitus näkyy myös tanssin (3 545 000 €), sirkuksen (1 150 000 €) ja teatterin (4 180 000 €) toiminta-avustusten kokonaissummissa. Visuaalisen taiteen toimialalle Taike kanavoi yhteensä 2 090 000 euroa (kuvataide 1 385 000 €, valokuvataide 520 000 €, mediataide 135 000 €, sarjakuva- ja kuvitustaide 50 000 €) eli 15 prosenttia koko toiminta-avustussummasta. Avustuksista jo joka neljäs on monivuotinen (48 kolmivuotista ja 11 viisivuotista).⁵⁵ Vuoden 2023 jako on toinen jakokierros, jossa useamman vuoden avustukset olivat mahdollisia muillekin kuin esittäville taiteille.

Visuaalisten taiteiden noin kahden miljoonan euron kokonaissummaan sisältyy alueellisten valokuvakeskusten sekä eri puolilla maata toimivien ammattitaiteilijoiden järjestöjen toiminnan tuki. Alueellisten taiteilijajärjestöjen – ilman Taiken myöntöjä valtakunnallisille järjestöille⁵⁶ – keskimääräinen tukisumma on hieman alle 32 000 euroa, alueellisten valokuvakeskusten 48 000 euroa. Esimerkiksi alueellisten tanssin keskusten keskimääräinen tukisumma on liki 200 000 euroa.

55 <https://www.taike.fi/fi/myonnetyt-apurahat/taike-jakoi-toiminta-avustuksia-yli-200-taideyhteisolle> [haettu 15.2.2023].

56 Taike myöntää visuaalisten taiteiden toimialalla rahoitusta myös valtakunnallisille järjestöille: Suomen Kuvanveistäjäliitto, Suomen Taidegraafikot, Taidemaalariiliitto, Muu ry, Suomen Kuvataidejärjestöjen Liitto ja Valokuvataiteilijoiden Liitto.

Taideyhteisöjen toiminta-avustusten lisäksi Taike jakaa yhteisöille useita muitakin valtionavustuksia, joista valtaosa on kohdennettu temaatistisesti esimerkiksi ikäihmisten hyvinvointia edistämään tai harvaan asutun maaseudun kulttuuritoimintaan.⁵⁷ Näitä avustuksia kohdennetaan laajalti taiteen eri toimialoille. Saajien joukossa on myös yksittäisiä visuaalisten taiteiden yhteisöjä, etenkin prosenttitaiteen edistämiseen tarkoitettussa avustusmuodossa (ks. luku 4.4 Julkinen taide).⁵⁸

Yksilöille Taike jakaa apurahoja. Valtion taiteilija-apurahoja koskevassa laissa (734/1969, 3§) on säädetty valtion talousarvioon otettavaksi ”vuosittain määräraha, josta jaetaan taiteenharjoittajien työskentelyyn eri taiteen aloilla 545:tä apurahavuotta vastaava määrä valtion taiteilija-apurahoina”. Apurahoitus kohdentuu valtion rahoituksesta välittömimmin taiteellisen työskentelyn edellytyksiin. Apurahoitus on merkittävä tekijä myös visuaalisella alalla toimivien taiteilijoiden toimeentulossa (esim. Hirvi-Ijäs ym., 2020; Rensujeff, 2014). Taiken valitsemat painopisteet ovat merkittäviä visuaalisen alan taiteilijoiden kannalta. Visuaalisten taiteiden toimialalla apurahojen merkitystä korostaa muiden työ- ja ansaintamahdollisuuksien vähyys:

Apurahojen osuuden merkitys eri taiteenalojen taiteilijalle on riippuvainen siitä, mitä muita työ- ja ansaintamahdollisuuksia taiteilijalla on omalla taiteenalallaan. Esimerkiksi esittävän taiteen ja elokuva-alan taiteilijoilla on mahdollisuus työllistyä monissa tuotannoissa, myös samanaikaisesti. Valtio myös rahoittaa suurinta osaa näistä tuotannoista valtionosuuksilla, vapaan kentän toimijoille myönnettävillä toiminta-avustuksilla tai elokuvien ja av-tuotantojen tuotantotuella. Kirjailijoilla, kääntäjillä ja kuvataiteilijoilla ei pääsääntöisesti ole tällaista mahdollisuutta. (OKM, 2021, s. 15.)

Esimerkiksi vuonna 2021 visuaalisten taiteiden alalla oli taiteenaloista vaikein saada Taiken taiteilija-apurahaa (monitaide pois lukien) (Taike, 2022, s. 25). Vuonna 2020 kuvataiteen hakijoista 7,5 prosenttia, valokuvataiteen hakijoista 8,9 prosenttia ja sarjakuva- ja kuvitustaiteen hakijoista kymmenen sai taiteilija-apurahan. Korkeimmat saajien osuudet hakijoista olivat

57 <https://www.taike.fi/fi/myonnetyt-apurahat/taike-jakoi-780-000-euroa-ikaihminen-kulttuurihyvinvointihankkeisiin>; <https://www.taike.fi/fi/myonnetyt-apurahat/avustuksen-harvaan-asuttujen-alueiden-kulttuuritoimintaan-sai-63-hakijaa>; <https://www.taike.fi/fi/myonnetyt-apurahat/avustukset-kulttuurihyvinvoinnin-ja-osallisuuden-edistamiseen-2023> [haettu 17.2.2023].

58 <https://www.taike.fi/fi/myonnetyt-apurahat/prosentti-rakennuskustannuksista-taiteeseen-erityisavustukset-vuodelle-2022> [haettu 17.2.2023].

arkkitehtuurissa (37,5 %), näyttämötaiteessa (15,5 %) ja taidejournalismissa (15,4 %).⁵⁹ Visuaalisen taiteen apurahoitukseen kohdistuu suuri hakupaine myös säätiöiden rahoituksessa.⁶⁰

Taiteilija-apurahojen lisäksi Taike jakaa alueellisten taidetoimikuntien päätöksin työskentelyapurahoja. Valtakunnallisten toimikuntien myöntämien taiteilija-apurahojen ja alueellisten toimikuntien myöntämien työskentelyapurahojen ero on käytännössä lähinnä nimellinen, sillä hakijat ja saajat ovat molemmissa täysin keskenään vertailukelpoisia, usein samoja. Alueiden työskentelyapurahat ovat kuitenkin tyypillisesti lyhykestoisempia, usein vain muutaman kuukauden työskentelyn mahdollistavia. Lisäksi jaossa on kohdeapurahoja yksittäisten taiteilijoiden sekä työryhmien projekteihin.⁶¹

Taike jakaa työskentelyyn myös kuvataiteen näyttöapurahoja, joita ohjaa oma lainsäädäntönsä (115/1997). Lain mukaan (1 §) kuvataiteen tekijöille jaetaan vuosittain valtion varoista apurahoja sen johdosta, että heidän tekemiään, julkisessa omistuksessa olevia teoksia voidaan näyttää julkisesti. Vuonna 2022 kuvataiteen näyttöapurahoja jaettiin 960 000 euroa.⁶²

Kuvitus- ja sarjakuvataiteilijat ovat kirjastoapurahojen piirissä. Kirjastoapurahajärjestelmän pohjana on laki eräistä kirjailijoille ja kääntäjille suoritettavista apurahoista ja avustuksista (236/1961). Lain mukaan (1 §) valtion varoista jaetaan vuosittain kirjailijoille ja kääntäjille sen johdosta, että heidän kirjoittamiaan tai kääntämiään kirjoja pidetään maksuttomasti käytettävissä yleisissä kirjastoissa, apurahoja ja avustuksia, joiden kokonaismäärä on kymmenen prosenttia edellisenä kalenterivuonna kuntien ylläpitämiin yleisiin kirjastoihin hankittuun kirjallisuuteen käytetystä rahamäärästä. Kirjastoapurahoista päättää Taiken yhteydessä toimiva kirjailija- ja kääntäjäapurahalautakunta.⁶³ Vuonna 2021 julkaistussa OKM:n työryhmäraportissa ehdotettiin erillisen lautakunnan lakkauttamista. Ehdotuksen mukaan kaunokirjallisuuden apurahoista päättäisi Taiken yhteydessä toimiva valtion taidetoimikunta. Kaunokirjallisuuteen katsotaan kuuluvan myös teokset, joissa on kuvitusta mutta joissa teksti muodostaa teoksen ymmärtämisen kannalta olennaisen sisällön, kuten sarjakuvat ja kuvitetut teokset. (OKM,

59 Lähde: Taike, 2021, taulukot.

60 Ks. esim. <https://koneensaatio.fi/tarinat-ja-julkaisut/kuoppaan-pudonnut-kuvataide-ansaitsee-tuplarahoituksen/> [haettu 15.2.2023].

61 <https://www.taike.fi/fi/taike-tukee/apurahan-hakijalle> [haettu 16.2.2023].

62 <https://www.taike.fi/fi/myonnetyt-apurahat/kirjastoapurahoja-jaettiin-27-miljoonaa-euroa-vuodelle-2022> [haettu 30.3.2023].

63 <https://www.taike.fi/fi/hakuilmoitukset/kirjailijoiden-ja-kaantajien-kirjastoapurahat> [haettu 30.3.2023].

2021b, s. 9; 21.) Vuonna 2022 Taike jakoi kirjallisuusapurahoja kaunokirjallisuuteen 2 435 000 euroa.⁶⁴

Taike jakaa myös kirjastoavustuksia, jotka on tarkoitettu iäkkäille kirjailijoille ja kääntäjille, jotka elävät ahtaissa taloudellisissa oloissa, sekä kirjailijoille ja kääntäjille, jotka sairauden tai työkyvyttömyyden vuoksi ovat joutuneet taloudellisiin vaikeuksiin.⁶⁵ Kaunokirjallisuuden alan avustuksia voidaan myöntää myös runsaasti tekstiä sisältävien kuvakirjojen ja sarjakuvateosten tekijöille.⁶⁶ Samoin kuin kirjastoapurahoihin, myös kirjastoavustuksiin sovelletaan lakia (236/1961) ja asetusta (46/1964) eräistä kirjailijoille ja kääntäjille suoritettavista apurahoista ja avustuksista.⁶⁷

Taiken tehtävänä on myös taiteilijaeläkkeistä päättäminen. Laissa ylimääräisestä taiteilijaeläkkeestä täysimääräisen eläkkeen suuruudeksi määrätään 1328,69 euroa kuukaudessa (194/2016). Myönnettävien uusien eläkkeiden lukumäärä vahvistetaan vuosittain valtion talousarviossa. Vuonna 2020 taiteilijaeläkettä haki yhteensä 453 henkilöä, joista visuaalisten alojen taiteilijoita oli 34 prosenttia (yhteensä 156 hakijaa: 123 kuvataiteilijaa, 22 valokuvataiteilijaa, 18 sarjakuvataiteilijaa tai kuvittajaa sekä 3 mediataiteilijaa) (Taike, 2021, s. 59). Eläkkeen sai kaikkiaan 61 taiteilijaa, joista visuaalisen alan taiteilijoita oli 26 prosenttia (16 henkilöä).⁶⁸

64 <https://www.taike.fi/fi/myonnetyt-apurahat/kirjastoapurahoja-jaettiin-27-miljoonaa-euroa-vuodelle-2022> [haettu 30.3.2023].

65 Näitä avustuksia on viimeisen kolmen vuoden aikana myönnetty keskimäärin 17 henkilölle vuodessa (OKM, 2021b, s. 19).

66 <https://www.taike.fi/fi/hakuilmoitukset/hakuilmoitus-2023-kirjastoavustukset> [haettu 30.3.2023].

67 <https://www.taike.fi/fi/hakuilmoitukset/hakuilmoitus-2023-kirjastoavustukset> ja <https://www.taike.fi/fi/hakuilmoitukset/kirjailijoiden-ja-kaantajien-kirjastoapurahat> [haettu 30.3.2023].

68 <https://www.taike.fi/fi/myonnetyt-apurahat/taiteilijaelake-61-ansioituneelle-taiteilijalle> [haettu 16.2.2023].

Yhteisöt ja verkostot

Lähes kaikki visuaalisen alan taiteilijat toimivat nk. vapaalla kentällä. Kolmannen sektorin toimijaryhmät ovat tärkeitä eri toimintamuotojen ylläpitämisessä. Yhteisöt ja verkostot muodostavat alan välttämättömän perustan. Käytännössä tämä tarkoittaa etenkin aluetasolla vaatimattomin resurssein työskenteleviä yhdistys- ja osuuskuntamuotoisia toimijoita.

Yhteisöjen merkitystä on viime aikoina nostanut esiin myös Suomen Taiteilijaseura. Toiminnanjohtaja Annukka Vähäsöyrinki vaati maaliskuussa 2023 kuvataidealan työllisyyden vahvistamista nimenomaan ”investoimalla yhteisöihin”:

Meillä on osaava ja korkeasti koulutettu kuvataiteilijakunta, jolta puuttuvat työnantajat. Samalla Suomessa toimii laaja, valtakunnallinen kuvataideyhteisöjen verkosto, jolta puuttuvat taloudelliset mahdollisuudet työllistää taiteilijoita. [...] Kuvataideyhteisöillä olisi potentiaalia toimia oman alueensa vahvoina kuvataidekeskittyminä sekä kuvataiteilijoiden ja muiden kuvataiteen ammattilaisten työllistäjinä, mutta se edellyttää poliittisia tekoja. Suomen Taiteilijaseuran, Framen ja Kuvaston yhteisissä hallitusohjelmataavoitteissa tälle visiolle on laskettu hintalappu; 3M€:n lisärahoitus Taiteen edistämiskeskukseen kuvataideyhteisöjen toiminnan tukemiseen. On korkea aika, että edellytykset kuvataideyhteisöjen toiminnan kehittämiseksi ja taiteilijoiden työllistämiseksi vihdoinkin luodaan.⁶⁹

Framen mukaan yhteisöjä vahvistamalla toimialan ammattilaisille syntyisi työtä, yleisöille elämyksiä ja alueille vetovoimaa. Frame näkee investointien esimerkiksi myyntiin, markkinointiin ja digitalisaation kehittämiseen tuottavan lisää kaupallisia toimintamahdollisuuksia kuvataidealalle ja kytkevän alaa vahvemmin osaksi luovaa taloutta.⁷⁰

Framen mukaan Suomessa toimii noin 80 kuvataiteen yhteisöä, jotka tuottavat kuvataidepalveluita ympäri maan esittämällä kuvataidetta ilmaiseksi alueen asukkaille ja tuottamalla välitystoimintaa alueensa kuvataiteilijoille. Niille Taiken kanavoimat yhteisöavustukset ovat tärkeitä, vaikka visuaalisten taiteiden toimialalla yhteisörahoitus on ollut valtakunnallisesti katsoen ja muihin taiteenaloihin verrattuna keskimäärin vaatimatonta ja mahdollistaa siten heikosti taiteilijoiden

69 <https://www.artists.fi/fi/toiminnanjohtajalta-kuvataidealan-tyollisyytta-vahvistettava-investoimalla-kuvataideyhteisoihin> [haettu 31.3.2023].

70 <https://frame-finland.fi/tietoa-alasta/viestit-paattajille/> [haettu 31.3.2023].

työllistymistä tai työn rahallista tukemista (esim. näyttelypalkkiot ja -korvaukset). (Ks. Sokka & Jakonen, 2020.)

Visuaalisten taiteiden julkisessa tuessa yhteisöille suunnatut avustukset jakautuvat OKM:n ja Taiken välille. OKM jakaa avustuksia kulttuurivientiin, taide- ja kulttuurifestivaaleille, valtakunnallisille toimijoille sekä erityisavustuksia kehittämishankkeisiin. OKM:n toiminta-avustuksia on vuonna 2023 jaettu kymmenelle toimijalle visuaalisten taiteiden toimialoilla yhteensä noin 1,8 miljoonaa euroa. Tukisummat vaihtelevat 10 000:n ja 720 000 euron välillä.⁷¹

Taike jakaa yhteisöille festivaaliavustuksia, toiminta-avustuksia sekä erityisavustuksia. Vuonna 2023 näitä avustuksia jaettiin 59 toimijalle visuaalisten taiteiden toimialoilla yhteensä noin 2,3 miljoonaa euroa. Tukisummat vaihtelevat 6 000:n ja 135 000 euron välillä. Osa alueellisesti merkittävistä toimijoista on jäänyt tyystin Taiken tukien ulkopuolelle (ks. Sokka & Jakonen, 2020). Samaan aikaan esimerkiksi kuvataiteilijoiden näyttelypalkkioiden avustusten hakukriteerit on yhteisöjen ja muiden voittoa tavoittelemattomien taidenäyttelytoimintaa harjoittavien toimijoiden kohdalla kytketty juuri Taiken toiminta-avustuksen saamiseen.

Toimialaa on tuettu myös EU:n niin sanotuin jälleenrakennusvaroin (luovien alojen rakennetuki), joilla on tuettu vuoden 2022 päätöksin Kuvataiteen talo -hanketta 450 000 eurolla ja samalla myös muutamia toimialan keskeisiä yhdistyksiä. Vuonna 2021 samoilla EU:n varoilla tuettiin Helsingin Taiteilijaseuran hanketta, joka tähtää ”taiteilijoiden toimintaedellytysten parantamiseen sekä taidelähtöisten palvelujen tuotanto- ja toimintatapojen uudistamiseen”. Kulttuuri- ja luovien alojen rakennetuella edistetään kulttuuri- ja luovien alojen palveluiden sekä tuotanto- ja toimintamallien uudistamista ja digitalisaatiota. Suomen elpymis- ja palautumissuunnitelman rahoitus tulee EU:n elpymis- ja palautumistukivälineestä, joka on yksi EU:n kertaluonteisen elpymisvälineen ohjelmista.

71 OKM:n vastaus tietopyyntöön 30.3.2023.

4.1.2. Valtion kokonaisrahoitus visuaalisten taiteiden toimialalle

Visuaalisille taiteille tai muille taiteenaloille kohdennetun valtion rahoituksen määrästä ei ole saatavilla tietoa helposti ja läpinäkyvästi. Tilanne on nostettu esiin esimerkiksi Cuporen tutkimuksissa, joissa on esitetty muun muassa rahoituspäätösten yhteydessä käytettävien luokittelujen yhdenmukaistamista tiedonsaannin helpottamiseksi (Sokka ym., 2022, s. 18, 70; ks. myös Haanpää ym., 2020). Parhaillaan tietoperustan kehittämistyö on käynnissä monilla tahoilla, mutta työ on vielä kesken.⁷² Siten visuaalisia taiteita ja muita taiteenaloja koskeva rahoitustieto on toistaiseksi hajallaan ja sitä on koottava eri lähteistä.

Viimeksi visuaalisten taiteiden ja muiden taiteen toimialojen rahoitustietoja on koottu vuotta 2019 koskien. Tuolloin valtio rahoitti taiteen ja kulttuurin toimialoja yli miljardilla eurolla, kun mukaan laskettiin myös YLE:n sisältötuotanto. Kaikesta eri hallinnonalojen kulttuurirahoituksesta taiteen rahoitusta kertyi yhteensä 452,1 miljoonaa euroa (Jakonen ym., 2021, s. 84-86). Tässä kokonaisuudessa visuaalisten taiteiden toimialan rahoitusosuus oli pieni useimpiin muihin taiteen toimialoihin verrattuna, vain 3,5 prosenttia (taulukko 3).

72 Ks. <https://okm.fi/kulttuuripolitiikan-tietoperusta>; <https://vm.fi/valtionavustustoiminnan-kehittaminen>; <https://www.kuntaliitto.fi/hyvinvointi-ja-sivistys/sivistystoimen-kehittaminen/kulttuurin-kuntatietohanke-kultti> [haettu 17.2.2023].

TAULUKKO 3.

Taiteelle kohdistunut valtion rahoitus vuonna 2019.

Lähde: Jakonen ym., 2021, s. 86.

TOIMIALA	Alalta taiteen tueksi lasketut rahoituskohteet	Rahoitus yhteensä (€)	%
Kulttuuriperintö ja arkistot	Taidemuseoiden, taidemu- seotoimintaa sisältävien yhdistelmämuseoiden sekä Kansallisgallerian rahoitus ja muut taidealakohtaiset* museot	39,6 M€	8,8 %
Kirjastot, kirjallisuus ja lehdet	Kirjallisuuden ja kulttuurileh- tien rahoitus ilman kirjastoja	10,5 M€	2,3 %
Visuaaliset taiteet (kuva- ja valokuvataide, muu visuaalinen taide)	Koko toimialan rahoitus ilman taidemuseoita	15,6 M€	3,5 %
Esittävä taide (musiikki, teatteri, tanssi, sirkus, muu esittävä/ performanssitaide)	Koko toimialan rahoitus (musiikin osuus)	264 M€ (174 M€)	58,4 % (38,5 %)
Audiovisuaalinen kult- tuuri ja multimedia (tv ja radio, elokuva, mediataide, pelit, muu audiovisuaalinen)	Koko toimiala ilman Yleisra- dion rahoitusta	47,5 M€	10,5 %
Arkkitehtuuri, muotoilu ja käsityö	Koko toimialan rahoitus	9,7 M€	2,1 %
Muu kulttuuritoiminta**	Taiteilijaeläkkeet, Taiteen edistämiskeskuksen toimin- tamenot ja tuki monitaiteelle sekä taidejournalismille, tekijänoikeusjärjestelmän kehittämismenot	65,2 M€	14,4 %
Taiteelle kohdistunutta rahoitusta yhteensä 2019		452,1 M€	100 %

*Suomen arkkitehtuurimuseo, Designmuseo, Suomen käsityön museo, Teatterimuseo.

**Muun kulttuuritoiminnan alla on muitakin alaluokkia, joiden kautta allokoitui rahoitusta myös taiteelle, esimerkiksi ”kulttuuritalous” tai ”kulttuurihyvinvointi” tai taiteen perusopetus VM:n kuntien peruspalveluiden valtionosuuden momentilla. Näiden osalta taiteelle kohdistuneita rahoitusosuuksia ei ollut käytettävissä olevin aineistoin mahdollista eritellä mukaan esitettyyn summaan.

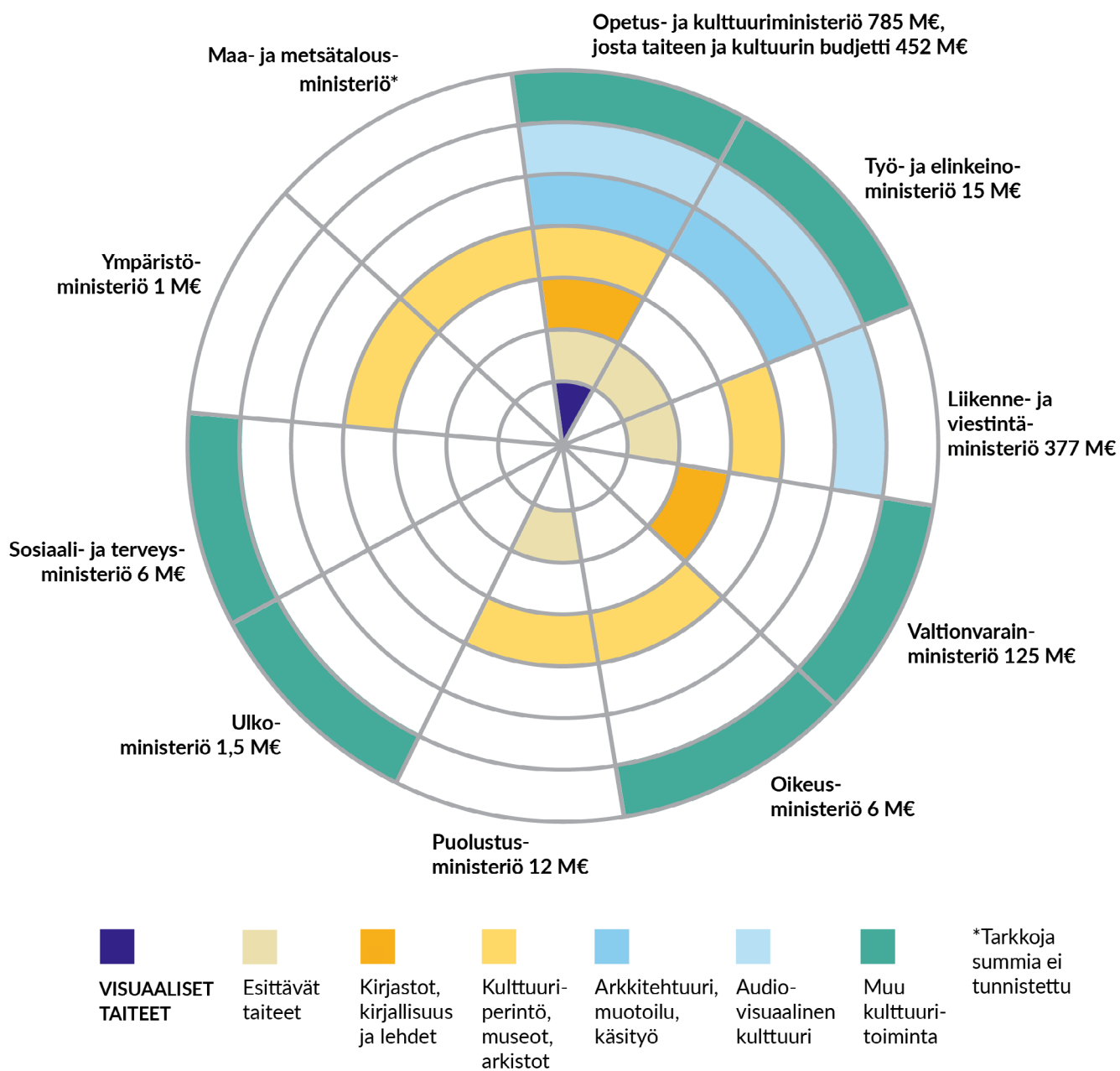
Valtion tuki visuaalisille taiteille vuonna 2019 oli 15,6 miljoona euroa. Siitä suurin osa (83 %) kohdennettiin vuonna 2019 kuvataiteelle (sisältäen maalaustaiteen, taidegrafikan, kuvanveiston, sarjakuvan ja ympäristötaiteen). Loput jakautuivat valokuvataiteen (11 %) ja muiden visuaalisten taiteiden (6 %) kesken. (Jakonen ym., 2021, s. 40.)

Visuaalisten taiteiden toimiala suoran valtion kulttuurirahoituksen kohteena poikkeaa kaikista muista taiteen toimialoista siinä, että sen rahoitus on pääosin vain yhden ministeriön eli OKM:n varassa. Kuvio 6 osoittaa suoran valtionrahoituksen lähteet. Aineistona on valtion tilinpäätös, josta eri hallinnonaloilla toimivat virkamiehet auttoivat tunnistamaan kulttuurirahoitusta. (Ks. Jakonen ym., 2021.) Toisin kuin visuaalisten taiteiden toimiala, esimerkiksi musiikin toimiala saa melko runsaasti julkista rahoitusta useista suunnista: Radion sinfoniaorkesteria rahoitetaan osana YLE:n rahoitusta liikenne- ja viestintäministeriön hallinnonalalta, puolustusministeriö rahoittaa sotilassoittokuntia ja TEM tukee musiikin vientiponnistuksia. Lisäksi myös evankelis-luterilainen kirkko työllistää runsaasti alan ammattilaisia. (Jakonen & Sokka, 2022; Sokka, Jakonen & Leppänen, 2022.)

KUVIO 6.

Valtion kulttuurirahoitus hallinnonalojen kokonaisuutena vuonna 2019.

Lähde: Sokka ym., 2022, s. 19.

Kuviota täydentää Tilastokeskuksen toimialaluokitus, jonka perusteella valtionavustuksia (esim. yritystuet) ryhmitellään tyypillisesti valtionhallinnossa OKM:n hallinnonalan ulkopuolella. Tietyt toimialaluokituksen kohdat on mahdollista määritellä osaksi visuaalisten taiteiden toimialaa ja laskea niille kohdentuneet tuet ja avustukset mukaan toimialan rahoitukseen. Tästä näkökulmasta visuaalisten taiteiden toimialalle voi kohdentua muualta kuin OKM:stä muun muassa visuaalisten taiteiden vähittäiskauppaan tai taidegallerioille suunnattuja avustuksia ja muita tukia. Tutkimusta tällaisesta rahoituksesta ei kuitenkaan ole kattavasti tehty. Täysin kartoittamaton alue on myös, kuinka EU:n rakennerahoitus tällä hetkellä kohdentuu taiteen ja kulttuurin eri toimialoille.

Muualta kuin OKM:n kautta visuaalisten taiteiden toimialalle kohdentuvaa rahoitusta on viimeksi sivuttu selvityksessä taiteen ja kulttuurin toimialoille kohdennetuista koronatuista (Sokka ym., 2022). Kartoituksen aineistoon kerättiin paitsi OKM:n ja Taiken myös Business Finlandin, Valtiokonttorin ja ELY-keskusten taiteen ja kulttuurin toimialoille kohdentamat tuet. On syytä korostaa, että kartoitus koski poikkeusoloissa jaettuina kriisitukia ja siinä visuaalisten alojen tukisummiin lukeutui myös muotoilu, joten summat eivät ole sellaisenaan vertailukelpoisia edellä esitettyihin lukuihin. Kartoitus kuitenkin osoitti, että visuaalisten taiteiden toimialalle kohdentuu valtion rahoitusta myös muilta kuin OKM:n hallinnonalalta (taulukko 4). (Sokka ym., 2021, s. 55.) Normaaliolojen rahoituksessa visuaaliset alat eivät kuitenkaan aina saa luovien alojen tukea (esim. Sokka ym., 2020).

TAULUKKO 4.

Vuosien 2020 ja 2021 koronatuikien myönnöt (M€) kulttuurin toimialoille myöntäjätahoittain.

TOIMIALA	Valtiokonttori	ELY	BF	Taike	OKM
Mainonta	14,5	8,2	25,4	-	0,2
Arkkitehtuuri	1,1	1,1	5,7	0,1	0,1
Käsityö	0,8	1,1	1,3	-	1,4
Audiov. & multim.	16,3	3,3	11,6	5,5	22
Kirjat ja lehdet	2,2	2,3	6,9	3,6	0,7
Kulttuuriperintö	1,6	0,2	0,3	-	19,1
Esittävät taiteet	34,9	5,8	14,3	47,9	99,6
Visuaaliset taiteet	4,2	4,9	9,1	15,7	1,8
Muu kulttuuri	2	0	0,2	6,4	6,5

Näyttelyvuokrat ja -maksut valtion rahoitusta saavien taidegallerioiden tulonlähteenä

Sekä OKM että Taike rahoittavat lukuisia visuaalisten taiteiden toimialan yhteisöjä, jotka ylläpitävät galleriatoimintaa. Suurinta osaa taidegallerioista Suomessa ylläpitävät voittoa tavoittelemattomat kolmannen sektorin toimijat. Kolmannen sektorin gallerioista useimmat ovat taiteilijaseurojen tai -liittojen sekä muiden taide- ja taiteilijayhdistysten, -seurojen ja -säätiöiden ylläpitämiä. Vuonna 2021 taidegallerioista 58 prosenttia oli kolmannen sektorin gallerioita, 30 prosenttia yksityisiä gallerioita ja 12 prosenttia julkisen sektorin gallerioita. (Frame Contemporary Art Finland, 2021, s. 12; 2022.)

Taidegalleriat ovat keskeisiä elossa olevien ammattitaiteilijoiden tekemää nykytaidetta esittäviä ja myyviä tahoja Suomessa. Framen kyselyyn vastanneissa taidegallerioissa järjestettiin 740 näyttelyä ja gallerioiden teosmyynti oli noin yhdeksän miljoonaa euroa vuonna 2021. Suurin osa teosmyynnistä (89 %) toteutui yksityisten gallerioiden kautta. (Frame Contemporary Art Finland, 2022.) Yksityiset galleriat perivät useimmiten myyntiprovision: vuonna 2020 näistä 80 prosenttia sai tuloja myyntiprovisioista.⁷³ Julkisen ja kolmannen sektorin gallerioiden joukossa taas oli suurin osuus niitä, jotka saivat tuloja valtion tai kuntien apurahoista/avustuksista.⁷⁴

Erilaisista tularakenteista huolimatta niin julkisen, yksityisen kuin kolmannen sektorin gallerioiden joukossa on toimijoita, jotka perivät taiteilijoilta näyttelyvuokria ja -maksuja vastineeksi näyttelyn järjestämisestä, tilavuokrasta tai muista kuluista.⁷⁵ Näyttelyvuokrat ja -maksut ovat suomalainen erityispiirre, joka ei ole yleisessä käytössä esimerkiksi muissa Pohjoismaissa. Järjestely asettaa galleriatoiminnan taloudellista riskiä taiteilijan kannettavaksi.

Näyttelyvuokrien ja -maksujen periminen on Suomessa varsin yleistä. Vuonna 2021 yli puolet (52 %) Framen kyselyyn vastanneiden

73 Vuonna 2020 valtaosa (88 %) gallerioista peri myyntiprovision. Provisio on yleisimmin noin 30 prosenttia, mutta vaihtelee kymmenestä viiteenkymmeneenkin prosenttiin. Osa (voittoa tavoittelemattomista) gallerioista ei myy teoksia näyttelyistä itse vaan myynti tapahtuu ostajan ja taiteilijan välillä. (Frame Contemporary Art Finland, 2021.)

74 Kolmannen sektorin organisaatioista 73 % ja julkisen sektorin organisaatioista 81 % sai apurahoja/avustuksia valtiolta tai kunnilta (Frame Contemporary Art Finland, 2021, s. 62).

75 Vuonna 2020 Framen kyselyyn vastanneista julkisen sektorin organisaatioista 55 % (n=11), kolmannen sektorin organisaatioista 63 % (n=39) ja yrityksistä tai yksityisistä elinkeinonharjoittajista 53 % (n=15) sai tuloja näyttelyvuokrasta tai -maksuista (Frame Contemporary Art Finland, 2021, s. 63).

taidegallerioiden tulonlähteistä koostui näyttelyvuokrista ja -maksuista. Framen kyselyn mukaan 57 prosenttia gallerioista peri taiteilijoilta näyttelyvuokraa ainakin osassa näyttelyitä. Yleisintä näyttelyvuokran tai -maksun periminen oli kolmannen sektorin gallerioissa ja seuraavaksi yleisintä yksityisissä gallerioissa. Julkisen sektorin gallerioista alle puolet peri maksun taiteilijoilta. (Frame Contemporary Art Finland, 2022).⁷⁶ Vuonna 2020 taiteilijoilta perityn näyttelymaksun tai -vuokran suuruus vaihteli noin sadan euron maksusta yli kolmeen tuhanteen euroon (Frame Contemporary Art Finland, 2021).

Valtion rahoitusta kanavoidaan näyttelyvuokriin ja -maksuihin montaa reittiä. Valtionavustuksia myönnetään suoraan useille yhteisöille, jotka perivät taiteilijoilta näyttelymaksuja ja -vuokria. Näihin kuuluu esimerkiksi taiteilijajyhdistyksiä ja -seuroja, joissa taiteilijat tukevat näyttelymaksujen ja -vuokrien kautta sellaisten organisaatioiden toimintaa, joiden perimmäinen tarkoitus on tukea heitä itseään. Yksittäisille taiteilijoille myönnettävää apurahoitusta – jolla on usein suuri merkitys osana visuaalisten alojen taiteilijoiden tulonmuodostusta – kanavoidaan myös näyttelymaksujen ja -vuokrien kautta gallerioiden toimintaan. Näillä tavoin valtion apurahoja ja avustuksia, jotka esimerkiksi Taiken kohdalla on tarkoitettu taiteellisen työn edistämiseen, kanavoidaan elinkeinotoiminnan ja julkisen palvelutuotannon ylläpitämiseen ja pois itse taiteilijoilta. Näyttelymaksuja ja vuokria perivien julkisen sektorin gallerioiden kautta taiteilijat rahoittavat julkista palvelutuotantoa.

Yksityisen sektorin gallerioiden elinkeinotoiminta perustuu pitkälti taiteilijoiden tekemään työhön ja sen myyntiin. Näissä gallerioissa taiteilijat rahoittavat näyttelymaksujen ja -vuokrien kautta elinkeinotoimintaa. Yksityisen sektorin gallerioiden kohdalla näyttelymaksut ja -vuokrat ovat siten käytännössä eräs yritystuen muoto. Yritystukea myönnetään esimerkiksi korjaamaan markkinoiden toimintapuutetta ja edistämään kannattavan toiminnan edellytyksiä. Tällaisia kehittämiskohteita on myös visuaalisten taiteiden toimialalla, joten taidegallerioiden toimintaa olisi mahdollista tukea myös varsinaisten yritystuki-instrumenttien kautta. Samaan aikaan yritystuilla voi olla myös kilpailua vääristäviä vaikutuksia.

Yritystuki on kuitenkin erillinen rahoitusinstrumentti kuin esimerkiksi yhteisöavustukset ja apurahat (ks. liite 2). Näiden kanavoituminen näyttelyvuokrien kautta yritystueksi on vastoin apurahojen ja avustusten varsinaisia lähtökohtia. Visuaalisten taiteiden toimialalla yritystueksi muuttuva apurahoitus voi ylläpitää toimintaa, jolla ei muuten olisi kestäviä toimintaedellytyksiä.

76 Kyselyyn vastasi 44 galleriaa (35 % kaikista gallerioista).

Tiivistelmä: Visuaalisten taiteiden toimialan julkinen rahoitus

- Visuaalisten taiteiden julkinen rahoitus on toimialan kokoon nähden vähäistä suhteessa muihin taiteen toimialoihin.
- Visuaalisten taiteiden toimialalla rahoituslähteet ovat tyypillisesti yksipuolisempia kuin useilla muilla taiteen toimialoilla. Apurahoituksen merkitys korostuu.
- Visuaalisten taiteiden toimialalla on suuri hakupaine suhteessa apurahoituksen määrään.
- Yhteisöt ja verkostot ovat toimialojen kannalta keskeisiä. Visuaalisten taiteiden toimialan rahoituksessa tätä ei aina ole tunnistettu. Yhteisörahoitus on ollut valtakunnallisesti katsoen keskimäärin vaatimatonta.
- Taiteilijapolitiikan, elinkeinopolitiikan ja näitä yhdistävän luovan alan politiikan rajapinnat eivät visuaalisten taiteiden toimialan näkökulmasta toimi hyvin.
- Taiteen ja kulttuurin barometrien perusteella merkittävä osa visuaalisten taiteiden toimialalla työskentelevistä taiteilijoista toimii yrittäjinä, mutta taiteilijat raportoivat elinkeino- ja liiketoiminnan merkityksen tulonlähteenä silti itselleen vähäiseksi (ks. myös luku 3).
- Yritystukien kohdentumisesta visuaalisten taiteiden toimialalle puuttuu tietoa.
- Kansainvälisten markkinoiden kehittämistä tukevat rakenteet ovat visuaalisten taiteiden toimialalla heikkoja.

4.2. TAIDEMUSEOT

4.2.1. Taidemuseot osana visuaalisten taiteiden toimialaa Suomessa

Taidemuseot ovat ammattimaisesti toimivia organisaatioita, jotka esittävät kuvataidetta ja joilla on oma taidekokoelma (Frame Contemporary Art Finland, 2022b). Suomessa on tällä hetkellä 67 taidemuseokohdetta⁷⁷, jotka toimivat kaikkiaan 53 taidemuseon hallinnassa.⁷⁸ Kun mukaan luetaan Ålands konstmuseum, Suomessa toimii tällä hetkellä 54 taidemuseota. Suomessa on 151 ammatillista museokohdetta ja yli 300 ammatillisesti hoidettua museokohdetta, joten taidemuseoiden osuus kaikista museoista on suhteellisen pieni.⁷⁹ Taidemuseoissa käydään paljon. Taidemuseoiden käyntimäärät Suomessa ovat kasvaneet noin 1,4 miljoonasta käynnistä yli 2,7 miljoonaan vuodesta 2011 vuoteen 2019 (Frame Contemporary Art Finland, 2022b).

77 Museotilaston mukaan taidemuseokohteita on 67. Framen tilastoinnissa mukaan luetaan myös Helsingin Taidehalli, jolla ei ole omaa kokoelmaa. (Frame Contemporary Art Finland, 2022b).

78 Museotilastossa museokohteella tarkoitetaan yksittäistä museokohdetta, joka on säännöllisesti avoinna yleisölle. Museolla sen sijaan tarkoitetaan hallinnollista yksikköä, jonka hallinnon alle saattaa kuulua useita museokohteita. <https://www.museotilasto.fi/stattables> - Taidemuseokohteiden käyntimäärät 2010-2021 [haettu 15.2.2023].

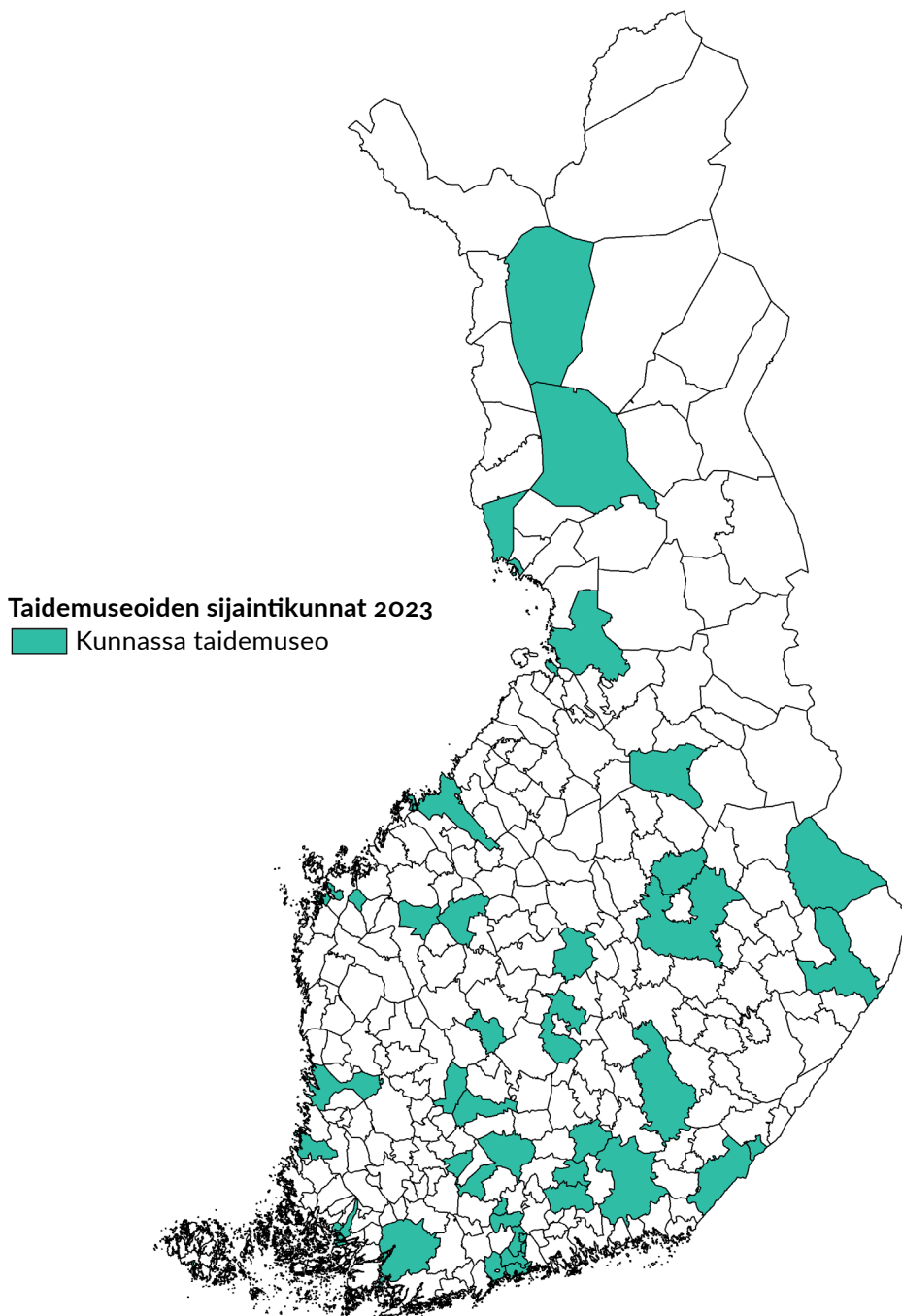
79 <https://www.museovirasto.fi/fi/museoalan-kehittaminen/tietoa-suomen-museoista> [haettu 15.2.2023]. Museotilastot: Tilastokortti 2/2021: Museokäynnit vuonna 2021.

KUVIO 7.

Taidemuseoiden sijaintikunnat 2023.

Lähde: Museotilasto, Museovirasto. CC BY 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.fi>).⁸⁰

80 Taidemuseokohteet katsottu taidemuseoiden käyntimäärät 2010-2021-taulukosta: [https://www.museotilasto.fi/tiedostot/museovirasto/files/K%C3%A4ynnit_taidemuseokohteet_2010-2021\(1\).xlsx](https://www.museotilasto.fi/tiedostot/museovirasto/files/K%C3%A4ynnit_taidemuseokohteet_2010-2021(1).xlsx) [haettu 31.3.2023]. Listaan on lisätty Maarianhaminassa sijaitseva Ålands konstmuseum.

Taidemuseotoiminnalla on historiallisesti pitkät juuret ja taidemuseot ovat kehittyneet merkittäviksi taiteen tietopankeiksi sekä kansallisen kulttuuriperinnön ylläpitäjiksi ja kehittäjiksi. Taidemuseot toimivat museotoiminnan määritelmän⁸¹ mukaisesti ensisijaisesti kulttuuriperintöä tallentavina ja esittelevinä organisaatioina. Ne osallistuvat myös muiden keskeisten toimintamuotojen toteuttamiseen visuaalisten taiteiden toimialalla: taidemuseot tukevat teosten luomista ja tuotantoa, esittävät ja säilyttävät taidetta sekä osallistuvat taidekeskusteluun ja taiteen arviointiin. Eri toimintamuotojen painotus eri taidemuseoiden toiminnassa vaihtelee.

Cuporen alueellista taidemuseotehtävää osana kuntien kulttuuritoimintaa tarkastelevassa tutkimushankkeessa (TaMu) koottiin vuonna 2022 tuoretta kyselyaineistoa taidemuseoiden toiminnasta. Taidemuseoille osoitettu kysely osoittaa, että näyttelytoiminnan ja taidekokoelmien profiili ja identiteetti Suomen taidemuseoissa on useimmiten valtakunnallinen ja alueellinen. Moni taidemuseo tukee uusien taideteosten luomista ostamalla taidetta ja rahoittamalla uusien teosten tuotantoa. Taidemuseot tekevät teoshankintoja kokoelmiin etenkin suoraan taiteilijoilta ja gallerioista, mutta kokoelmahankintojen resurssit ovat monessa taidemuseossa niukat. Tutkimushankkeen kyselyyn vastanneet 45 taidemuseota hankkivat nykytaidetta kokoelmiinsa yhteensä noin 1,5 miljoonalla eurolla vuonna 2021. Joissakin taidemuseoissa ei ole lainkaan rahaa hankintoihin, vaan hankintoja tekee esimerkiksi ystävähdistys tai -säätiö. (TaMu.)

Harva taidemuseo työllistää taiteilijoita taiteelliseen työhön; useimmiten taiteilijat työskentelevät taidemuseoissa esimerkiksi tekniikkaan ja ripustukseen liittyvissä tehtävissä. Useimmat Cuporen kyselyyn vastanneet taidemuseot maksavat taiteilijoille näyttelypalkkioita eli korvausta taiteilijoiden näyttelyänsä varten tekemästään työstä (yhteensä noin 400 000 euroa vuonna 2021) sekä näyttelykorvauksia eli tekijänoikeuteen perustuvia korvauksia teosten julkisesta näyttämisestä (yhteensä noin 150 000 euroa vuonna 2021). Teostuotantokuluja ja muita suoraan taiteilijoiden työhön kohdentuneita kuluja korvaa taidemuseokyselyn mukaan vain noin puolet taidemuseoista.

Taidemuseot tukevat uusien taideteosten luomista myös julkisen taiteen puitteissa (ks. luku 4.4). Taidemuseot toimivat julkisen taiteen alalla useimmiten asiantuntijaroolissa. Kuntien julkisen taiteen hankkeiden kautta toteutettavat teokset tulevat usein osaksi taidemuseoiden kokoelmia. (TaMu.)

Taidemuseot esittävät taidetta ja asettavat teoksia laajempaan kontekstiin sekä tarjoavat yleisölle mahdollisuuden kohdata taidetta. Taidemuseot

81 ”Museot ovat kansakunnan muistiorganisaatioita yhdessä arkistojen ja kirjastojen kanssa. Museoiden tehtävänä on kuvata koko inhimillistä elämää; tallentaa ja hoitaa siitä kertovaa aineistoa kuten esineitä, näytteitä, taideteoksia, rakennuksia, muinaisjäännöksiä ja muistomerkkejä sekä niihin liittyviä tarinoita.” <https://www.museoliitto.fi/museo> [haettu 17.3.2023].

toteuttavat etenkin itse ja yhteistyössä toteutettuja vaihtuvia näyttelyitä sekä kokoelmanäyttelyitä. Lisäksi toteutetaan esimerkiksi kiertonäyttelyitä, jotka ovat esillä eri paikoissa museon omien tilojen ulkopuolella. Suuri osa taidemuseoista kutsuu näyttelyihin suoraan taiteilijoita ja kuraattoreita sekä toteuttaa näyttelyitä taiteilijoilta tai vapailta kuraattoreilta saatujen ehdotusten pohjalta. Harvemmin on käytössä avoin haku, joita kohdennetaan esimerkiksi alueellisesti. (TaMu.)

Taidemuseoiden kokoelmat ovat hyvin monipuolisia ja profiiltaan vaihtelevia. Teosten lukumäärä nykytaidekokoelmissa vaihtelee sadoista kymmeneen tuhansiin. (TaMu.) Kokoelmatoiminnassa moni taidemuseo tekee tiivistä yhteistyötä säätiöiden kanssa: taidemuseot ovat mahdollistaneet säätiöiden laajojen taidekokoelmien esittämisen yleisölle. Esimerkiksi Saastamoisen säätiön taidekokoelma on osa Espoon modernin taiteen museo EMMAn pysyvää näyttelykokonaisuutta ja Jenny ja Antti Wihurin rahaston kokoelma on lahjoitettu Rovaniemen kaupungille ja on esillä Rovaniemen taidemuseossa.⁸²

Yleisö kohtaa taidetta taidemuseoissa käyntimäärien valossa usein. Vaikka taidemuseokohteiden osuus kaikista museokohteista on suhteellisen pieni, ne kuuluvat museokohteista suosituimpiin.⁸³ Vuonna 2021 kaikista ammatillisten museoiden käynneistä noin kolmasosa tehtiin taidemuseoihin.⁸⁴ Vuonna 2015 lanseeratulla Museokortilla on ollut osaltaan merkittävä vaikutus käyntimääriin. Museokortin käyttöönoton jälkeen museokäyntien lukumäärä on kasvanut lähes kahdella miljoonalla vuosittain.⁸⁵ Moni taidemuseo toteuttaa monipuolisia yleisötyöohjelmia, joiden kautta edistetään ihmisten mahdollisuuksia kohdata taidetta ja tuetaan esimerkiksi taidekasvatusta.

Taidemuseoiden toteuttama taiteen kerääminen ja dokumentointi ylläpitävät pohjaa tutkimukselle, oppimiselle, arvioinnille ja uuden tuottamiselle. Taidemuseoissa dokumentoidaan ja konservoidaan taidetta sekä toteutetaan tutkimusta ja esimerkiksi julkaisutoimintaa.

82 <https://emmamuseum.fi/kokoelma/saastamoinen/> ja <https://korundi.fi/fi/kavijalle/rovaniemen-taidemuseo/kokoelmat> [haettu 15.2.2023].

83 ”Suosituimmat museokohteet vuonna 2022 olivat Helsingin kaupunginmuseo (240 495 käyntiä), Amos Rex (227 760), Nykytaiteen museo Kiasma (222 697), Luonnontieteellinen museo (210 905) ja Kansallismuseo (181 088).” https://yle.fi/a/74-20008814/64-3-136437?utm_medium=social&utm_source=copy-link-share [haettu 15.2.2023].

84 Frame: Taidemuseoiden käyntimäärät Suomessa 2021 -tietokortti. Käyntimääriin vaikuttivat koronapandemian vuoksi tehdyt rajoitukset.

85 Aiemmin 2000-luvulla museoissa vierailtiin keskimäärin 5,2 miljoonaa kertaa vuodessa. Vuosi 2019 oli ennätysvuosi museovierailuissa, jolloin tilastoitiin 7,6 miljoonaa käyntiä. Vuonna 2022 Suomen museoissa vierailtiin yhteensä lähes 6,9 miljoonaa kertaa. <https://museot.fi/ansaintalogiikka-ja-avainluvut> ja https://yle.fi/a/74-20008814/64-3-136437?utm_medium=social&utm_source=copy-link-share [haettu 15.2.2023].

Museokortti ja taidemuseoiden tulonmuodostus

Vuonna 2014 museoalan keskusjärjestö Suomen museoliiton⁸⁶ hallitus päätti perustaa Museokortin, jonka tavoitteeksi asetettiin museoiden kävijämäärän ja pääsymaksutulojen kasvattaminen sekä näkyvyyden lisääminen.⁸⁷ Järjestelmän ylläpitoon perustettiin liiton hallinnoima yhtiö, FMA Creations Oy, jolle liitto lainasi varat järjestelmän perustamiseen. Museokortti lanseerattiin kuluttajille toukokuussa 2015 ja liitto sai lainatut varat takaisin jo alkuvuodesta 2016. Tämän jälkeen yhtiö on pärjännyt taloudellisesti omillaan.⁸⁸ Museokortin on todettu osaltaan lisänneen kävijämääriä ja näkyvyyttä. Talousvaikutukset ovat olleet monitulkintaisempia.⁸⁹

Uusi Museokortti maksaa 76 euroa vuodessa (vuonna 2023), ja sillä pääsee yli 300 museoon.⁹⁰ Museokortti tarjoaa käyttäjälleen mahdollisuuden vierailta museokorttikohteissa rajattomasti 12 kuukauden ajan. Kortilla pääsee yhteen museoon kerran päivässä, mutta vaikka joka päivä uudelleen.⁹¹ Vuonna 2022 aktiivisena oli 259 000 Museokorttia.⁹²

Museokorttien myyntituloista 75 prosenttia palautetaan museoille kävijämäärien perusteella. Loput tuloista käytetään palvelun ja museoalan markkinointiin, tietojärjestelmiin ja henkilöstöön. Museokorttituloja tilitetään museoille tällä hetkellä kolmesti vuodessa eli neljän kuukauden välein. Museoille tuloutettava osuus ei ole vakio, vaan maksuprosentti määräytyy sen mukaan, paljonko Museokortteja on myyty sekä paljonko ja minkä hintaisiin museoihin vierailuja on tehty.⁹³ Museoiden ei ole tällä hetkellä mahdollista ennakoida Museokortti-vierailuista kulloinkin tuloutettavaa määrää, mikä vaikeuttaa museoiden taloudenpitoa. Tuloutusprosentti voi vaihdella huomattavasti. Museokortti-vierailusta

86 Liitolla on 215 yhteisöjäsentä, jotka ylläpitävät yli 400 museokohdetta. <https://www.museoliitto.fi/suomenmuseoliitto> [haettu 15.2.2023].

87 <https://www.museopro.fi/fi/nakokulmat.php?aid=14512&k=14295> [haettu 31.3.2023].

88 FMA Creations Oy:n liikevaihto vuonna 2021 oli 14,9 miljoonaa euroa ja se työllisti 10 henkilöä. Liiketoiminnan voitto oli 887 000 euroa ja liikevoittoprosentti oli 5,9 %. <https://www.asiakastieto.fi/yritykset/fi/fma-creations-oy/26739874/yleiskuva> [haettu 15.2.2023].

89 <https://www.museopro.fi/fi/nakokulmat.php?aid=14512&k=14295> (Levä, 2019) [haettu 15.2.2023].

90 <https://osta.museokortti.fi/fi> [haettu 15.2.2023].

91 <https://museot.fi/vastauksia> [haettu 15.2.2023].

92 Museokortti 2022. Perusdataa 28.3.2023.

93 <https://yle.fi/a/3-11155937> [haettu 15.2.2023].

maksetaan museoille keskimäärin 50–60 prosenttia normaalihintaisen pääsylipun hinnasta.

Museokortin tulonmuodostuksen logiikka vaihtelee näkökulman mukaan. Museokorttijärjestelmän näkökulmasta Museokorttien myynnin tulisi kattaa se summa, joka järjestelmässä oleville museoille tulisi tulouttaa. Jos Museokorttien myynti laskee tai vastaavasti tulouttamistarve museoille kasvaa (esimerkiksi lisääntyneiden käyntimäärien ja nostettujen lipunhintojen myötä), myynnistä tulevat rahat eivät riitä kattamaan tuloutettavaa summaa. Tällöin maksuprosenttia museoille pienennetään, jotta tuloutettava summa ei ylitä kortin myynnistä saatavia tuloja.

Taidemuseoiden näkökulmasta Museokortti on alennustuote: museo saa Museokorttikäynnistä vähemmän rahaa kuin yksittäisestä normaalihintaisesta lipusta. Museot saavat yhdestä Museokortti-käynnistä sitä enemmän rahaa, mitä korkeampi peruslipun hinta on. Yksittäiselle museolle Museokortti tuottaisi täten eniten tuloja silloin, kun korttia käytettäisiin juuri tässä museossa mahdollisimman paljon ja kertalipun hinta olisi mahdollisimman korkea.

Osa museoista onkin pyrkinyt vaikuttamaan museolle Museokortti-käynneistä tuloutettavan summan kasvattamiseen korottamalla kertalippujen hintoja⁹⁴: tällöin järjestelmästä tuloutetaan euromääräisesti enemmän rahaa käyntiä kohti, vaikka tuloutusprosentti pysyisi samana. Tämä kasvattaa kuitenkin Museokortti-järjestelmän näkökulmasta riskiä siitä, että myynnistä tulevat rahat eivät riitä kattamaan tuloutettavaa summaa, jolloin taas on painetta pienentää maksuprosenttia museoille. Näin yksittäisten järjestelmässä olevien museoiden etu voi heikentää kaikkien järjestelmässä olevien museoiden taloudellista tilannetta.

Museokortti-järjestelmä on kytkenyt yhteen taidemuseoiden ja muiden Museokortin piirissä olevien museoiden tulonmuodostusta. Museokortin piiriin kuuluu 350 kohdetta, joista suosituimpia ovat etenkin pääkaupunkiseudulla sijaitsevat taidemuseot.⁹⁵ Taidemuseot tuovat näin Museokortille ostajia, joiden rahaa tuloutetaan suhteessa käynteihin kaikille järjestelmän piirissä oleville museoille. Näin rahaa kanavoidaan visuaalisten taiteiden toimialalta muille toimialoille.

94 <https://yle.fi/a/3-11155937> [haettu 15.2.2023].

95 <https://museot.fi/uutiset/suosituimmat-museokortti-kohteet-2018> [haettu 21.3.2023].

Museokortti-järjestelmän käyttöönoton jälkeen museoiden pääsylipputulot ovat kasvaneet. Vuonna 2014 museoiden yhteenlasketut pääsylipputulot olivat 13,9 miljoonaa euroa ja vuonna 2017 yhteensä 21,6 miljoonaa euroa (kertaliput ja Museokortti-korvaukset yhteensä).⁹⁶ Kasvu ei kuitenkaan ole tuonut museoiden budjetteihin lisää väljyyttä, mikä on yhdistetty osaltaan valtionosuuksien määrän laskuun.⁹⁷

Museokortilla on ollut merkittäviä vaikutuksia taidemuseoiden ja muiden museoiden tulonmuodostukseen. Kävijäkunnasta suuri osa tulee museoihin Museokortilla ja käy museossa aktiivisemmin kuin muuten kävisi. Museokortti-asiakkaiden osuus on monessa museossa korkea: esimerkiksi vuonna 2019 Sara Hildénin taidemuseon noin 43 000 vierailijasta vain noin kymmenen prosenttia maksoi täyden pääsymaksun. Kaikki muut tulivat sisään joko Museokortilla tai erilaisilla alennuksilla.⁹⁸ Museokortti on lisännyt kävijöiden käyntiaktiivisuutta. Vuonna 2019 toteutetun kyselytutkimuksen mukaan Museokortin omistajat arvioivat, että heidän museokäyntiensä lukumäärä vuodessa tip-puisi alle kolmannekseen nykyisestä, jos heillä ei olisi Museokorttia käytettävissä. (Museokorttitutkimus, 2019.)

Samaan aikaan museoiden on itse entistä vaikeampi ennakoita ja vaikuttaa pääsylipputuloihinsa. Vaikka museot saavat Museokortti-kävijästä rahaa suhteessa kävijämääriin ja pääsylipun hintaan, museoille tuloutettavat prosenttiosuudet vaihtelevat jokaisessa tuloutuksessa. Maksuprosentti on sidottu koko järjestelmän toimintaan: siihen, paljonko Museokortteja myydään ja paljonko niitä käytetään järjestelmässä mukana olevissa museoissa ja minkä hintaisia näiden museoiden pääsyliput ovat.

Museoiden itse myymät kertaliput tuottavat museoille eniten silloin, kun niitä myydään sekä käytetään mahdollisimman paljon. Samaan aikaan museoiden pääsylippujen hintoihin kohdistuu kävijöiden taholta laskupainetta. Museokorttitutkimuksen kyselyssä kaikki vastaajaryh-mät⁹⁹ arvioivat kertalippujen hinnat todellisia hintoja matalammiksi

96 <https://www.museoliitto.fi/uutiset.php?aid=13717&k=13725> [haettu 15.2.2023]

97 Esimerkiksi vuosina 2015–18 valtionosuudet laskivat 4,7 miljoonaa euroa ja museoiden yhteenlasketut kulubudjetit kasvoivat lopulta vain 3,7 miljoonaa euroa, josta vajaa puolet käytettiin näyttelytoiminnan ylläpitoon ja kehittämiseen. <https://www.museopro.fi/fi/nakokulmat.php?aid=14512&k=14295> [haettu 15.2.2023]

98 <https://yle.fi/a/3-11155937> [haettu 15.2.2023]

99 Kyselyyn vastasi Museokortin nykyisiä omistajia, aiempia Museokortin omistajia sekä henkilöitä, jotka eivät ole omistaneet Museokorttia. Yhteensä 13 474 vastaajaa. (Museokorttitutkimus, 2019, s. 3.)

sekä kokivat, että kertalippujen hintojen tulisi olla nykyistä halvempia. (Museokorttitutkimus, 2019, s. 17–18.)

Taidemuseoissa Museokortin tuloutuslogiikka on vaikuttanut myös näyttelytoimintaan. Vuoden ensimmäinen tuloutus arvioidaan suurimmaksi, sillä loppuvuodesta Museokortteja myydään usein erityisen paljon. Siten taidemuseot voivat pyrkiä ohjelmoimaan suurimmiksi vetonauloiksi ennakoitua näyttelyt syyskaudelle. Näin Museokortin tulonmuodostuksen logiikka heijastuu suoraan taiteellisen työn edellytyksiin taidemuseoissa.

4.2.2. Taidemuseot osana taide- ja taiteilijapolitiikkaa

Taidemuseot ovat osa Suomen taidelaitosjärjestelmää, jota on kehitetty hyvinvointivaltion kulttuuripolitiikan lähtökohdista edistämään palvelutarjontaa ja taiteellisen työn edellytyksiä eri puolilla maata. Valtio rahoittaa valtionosuusjärjestelmän kautta ammatillisia museoita, joista säädetään museolaissa (214/2019)¹⁰⁰, sekä Kansallisgalleriaa, josta säädetään laissa valtion rahoituksesta kansallisille taidelaitoksille (942/2022).

Valtionosuusjärjestelmä (VOS) on osa kulttuuripolitiikan ohjausjärjestelmää. Valtionosuusjärjestelmä on laskennallinen ja perustuu henkilötyövuosiin ja sen yksikköhintaan.¹⁰¹ Valtionosuuden piirissä on tällä hetkellä 124 museota, joista 46 on taidemuseoita.¹⁰² Kansallisgallerian museoita ovat Ateneumin taidemuseo, Nykytaiteen museo Kiasma ja Sinebrychoffin taidemuseo. Lisäksi Kansallisgallerian yhteydessä toimii OKM:n asettama valtion taideteostoimikunta, joka hankkii taideteoksia sijoitettavaksi valtion virastoihin ja laitoksiin.¹⁰³

Ammatillisen museotoiminnan tarkoituksiin kuuluvat museolain mukaan esimerkiksi taiteen tallentaminen ja esittäminen. Ammattitaiteilijoita tai taiteellista työtä ei mainita laissa. Toisin on esimerkiksi laissa esittävän taiteen edistämisestä, jonka tavoitteena mainitaan korkeatasoisen

¹⁰⁰ Valtionosuuden piirissä ovat myös esittävän taiteen toimintayksiköt. Esittävällä taiteella tarkoitetaan laissa yleisölle suunnattua teatteri-, sirkus- ja tanssitaiteen, musiikin ja muuta tietyssä hetkessä tapahtuvaa elävää taiteellista esitystoimintaa. (1982/2020) Taidelaitosten sisältöalueittainen jako on usein tehty museoihin, teattereihin ja orkestereihin.

¹⁰¹ Museoiden ja esittävän taiteen toimintayksiköiden kuten teattereiden ja orkestereiden, valtionosuudet sisältyvät valtionalousarvioissa opetus- ja kulttuuriministeriön pääluokkaan. Museo tai esittävän taiteen toimintayksikkö voidaan hyväksyä valtionosuuden piiriin hakemuksen perusteella. <https://okm.fi/valtionosuudet> [haettu 22.3.2023].

¹⁰² Museotilaston taidemuseokohteita ylläpitävät hallinnolliset yksiköt.

¹⁰³ <https://www.valtiontaideteostoimikunta.fi/keita-me-olemme/> [haettu 16.2.2023].

ja ammattimaisen esittävän taiteen edistäminen (1082/2020, 2 §). Laissa Kansallisgalleriasta ei myöskään mainita ammattitaiteilijoita. Tuoreimmassa opetus- ja kulttuuriministeriön museopoliittisessa ohjelmassa (OKM, 2018) nostetaan esiin taidemuseoiden yhteistyö taiteilijoiden kanssa sekä taiteilijoiden työpanos näyttelyiden järjestämisessä (emt., s. 15). Taiteilijoiden työpanoksen korvaamiseen liittyvät myös tekijänoikeuslainsäädäntö sekä muut sopimus- ja korvauskäytännöt kuten vuonna 2022 vakinaistettu näyttelypalkkio, jonka tarkoituksena on korvata taiteilijalle museoiden näyttelyissä esillä olevien teosten valmistaminen, näyttelyyn osallistuminen sekä sen yhteydessä tehtävä työ.

17 taidemuseota hoitaa alueellisen vastuumuseon tehtävää, josta säädetään museolaissa. Alueellisen vastuumuseon tehtäviin kuuluu muun muassa kehittää ja edistää toimialansa yhteistyötä sekä toimia taiteen asiantuntijana toimialueellaan (314/2019, 7 §). Alueellisille vastuumuseoille myönnetään tehtäviensä perusteella lisärahoitusta.¹⁰⁴ Alueellista taidemuseotehtävää hoitavat Helsingin taidemuseo HAM, Hämeenlinnan taidemuseo, Joensuun museot, Jyväskylän museot, Kemin taidemuseo, K. H. Renlundin museo, Kuopion taidemuseo, Lahden museot, Lappeenrannan museo, Mikkelin kaupungin museot, Museo- ja tiedekeskus Luuppi, Nelimarkka-museo, Porin taidemuseo, Rovaniemen taidemuseo, Tampereen taidemuseo, Turun museokeskus sekä Vaasan kaupungin museot.¹⁰⁵

Aluetaidemuseoilta edellytetään suunnitelmaa alueellisen toiminnan painopisteistä ja tavoitteista (Museoasetus 1192/2005). Museot neuvottelevat näistä suunnitelmista määrävuosin Museoviraston kanssa.¹⁰⁶ Museovirasto vastaa myös näyttelypalkkioihin varatun rahoituksen jakamisesta. Museovirasto on OKM:n hallinnonalan virasto, jonka tehtävät keskittyvät kulttuuriperintöön ja sen suojeluun (282/2004, 2 §). Museoviraston strategiassa ei mainita taidetta tai taiteilijoita.¹⁰⁷ Tällä hetkellä kaikkien museoiden (ml. taidemuseot) ohjaus on keskitetty Museovirastoon. Valtion taidemuseon osana toiminut Taidemuseoalan kehittämissyksikkö Kehyslakkautettiin vuonna 2013.

Paikallistasolla kunnilla on merkittävä rooli taidemuseoiden toiminnan rahoittajina. Tätä kautta taidemuseoiden toiminta kytkeytyy osaksi kuntien kulttuuritoimintaa, jonka tehtäviin kuuluu lain mukaan

104 Museoiden valtionosuus koostuu kaikille valtionosuuden piirissä toimiville museoille myönnettävästä ns. perusrahoituksesta sekä alueellisten ja valtakunnallisten tehtävien perusteella myönnettävästä alueellisten ja valtakunnallisten museoiden lisärahoituksesta. <https://okm.fi/museoiden-valtionosuudet> [haettu 16.2.2023].

105 https://www.museovirasto.fi/fi/museoalan-kehittaminen/tietoa-suomen-museoista/alueelliset_vastuumuseot/alueellinen-taidemuseotehtava [haettu 16.2.2023].

106 <https://www.museovirasto.fi/fi/museoalan-kehittaminen/asiantuntijapalvelut/museoasetuksen-mukaiset-neuvottelut/aluetaidemuseoiden-neuvottelut> [haettu 22.3.2023].

107 <https://www.museovirasto.fi/fi/tietoa-meista/strategia> [haettu 16.2.2023].

edellytysten luominen ammattimaiselle taiteelliselle työlle ja toiminnalle (166/2019, 3 §). Suuri osa taidemuseoista on joko kunnallisia (eli osa kuntien organisaatiota)¹⁰⁸ tai kuntien rahallisesti avustamia. Kunnalliset taidemuseot ovat usein osa laajempaa hallinnollista museoyksikköä (esimerkiksi museo-keskus), johon voi kuulua useita eri museotyyppisiä edustavia museoita.¹⁰⁹ Taidemuseoille osoitetun kyselyn mukaan käytännössä asema tarkoittaa useimpien taidemuseoiden kohdalla tilojen, tukipalveluiden ja henkilöstön jakamista muiden museoyksikköön kuuluvien museoiden kanssa. Usein asema tarkoittaa myös yhteistä johtajaa: vähemmistöllä taidemuseoista, jotka toimivat osana laajempaa hallinnollista museoyksikköä, on taide-museokyselyn mukaan oma johtaja. (TaMu.)

Asema osana laajempaa hallinnollista museoyksikköä vaikuttaa myös taidemuseoiden talouden seurantaan. TaMu-hankkeen taidemuseokyselyssä vastaajia pyydettiin arvioimaan, kuinka helppoa hallinnollisen museoyksikön tilinpäätöksestä on saada esiin rajatusti taidemuseon menoja ja tuloja. Kysymykseen vastanneista 18 taidemuseosta hieman yli puolet (10 taide-museota) arvioi, että rajatusti taidemuseon menojen ja tulojen erottaminen hallinnollisen museoyksikön tilinpäätöksestä on hyvin tai jokseenkin helppoa. Kolme taidemuseota piti tätä varsin vaikeana ja yksi hyvin vaikeana. Osa vastaajista, jotka ovat osa laajempaa hallinnollista museoyksikköä kuvasi, että valtionavustus voidaan maksaa suoraan kaupungille eikä se näy taidemuseon tilinpäätöksessä millään tavalla. Valtionavustusta on tällöin vaikea seurata, eikä se edes välttämättä kanavoidu suoraan taidemuseon käyttöön. (TaMu.)

108 TaMu-hankkeen kyselyyn vastanneista 45 taidemuseoista 67 % on kunnallisia.

109 Suomalaista ammatillista museokenttää voidaan jäsentää museotyypeittäin jaottelulla taidemuseot, kulttuurihistorialliset museot, luonnonhistorialliset museot ja erikoismuseot. Ks. esim. Museotilaston museotyyppit, <https://www.museotilasto.fi/> [haettu 22.3.2023].

Taidemuseot ja taiteellisen työn rahoitus

Valtionosuuden piirissä olevat taidemuseot ovat yhdessä esittävän taiteen toimintayksiköiden kanssa osa kulttuuripolitiikan ohjausjärjestelmää. Taidemuseoiden erityispiirre suhteessa esittävän taiteen toimintayksiköihin on, että niiden kohdalla taidelaitosjärjestelmä kanavoi niukasti rahallisia resursseja ammattitaiteilijoiden työhön.

Tuoreessa TaMu-tutkimushankkeen taidemuseokyselyssä vastaajia (45 taidemuseota) pyrittiin arvioimaan nykytaiteeseen ja -taiteilijoille kohdentuneita menoja vuonna 2021. Vaikka luvut ovat monin osin arvioita ja niihin vaikuttavat meneillään olleet koronarajoitukset, ne osoittavat mittakaavaa: kyselyyn vastanneiden taidemuseoiden menoiksi nykytaiteeseen ja -taiteilijoille arvioitiin noin 3,6 miljoonaa euroa eli noin neljä prosenttia taidemuseoiden arvioidusta tuloista (82 miljoonaa euroa). Menot nykytaiteeseen ja -taiteilijoille pitävät tässä sisällään näyttelypalkkiot (eli taiteilijalle maksettavat korvaukset taidenäyttelyä varten tehdystä työstä), näyttelykorvaukset (eli tekijänoikeuteen perustuvat korvaukset teoksen julkisesta näyttämisestä), nykytaiteen teoshankinnat kokoelmiin, julkisen taiteen tuottamisen sekä muut menot (esim. tuotantokulut). (TaMu.)

Taidemuseoissa rahaa taiteelliseen työhön ei kanavoidu myöskään palkkauksen kautta. Taidemuseokyselyn mukaan 27 taidemuseossa työskenteli vuonna 2021 taiteilijakoulutuksen saaneita henkilöitä, mutta näistä lähes kaikki tekivät muuta kuin taiteellista työtä. Useimmin taiteilijakoulutuksen saaneet henkilöt työskentelevät taidemuseoissa museomestareina tai muissa ripustukseen ja tekniikkaan liittyvissä tehtävissä. (TaMu.)

Taidemuseoiden kautta luomiseen ja tuotantoon kanavoituvan rahoituksen määrä on huomattavan pieni suhteessa muihin taide- ja kulttuurilaitoksiin. Esimerkiksi valtionosuuden piirissä olevissa teattereissa ja Suomen Kansallisteatterissa taiteellisen henkilöstön lukumäärä on viime vuosina ollut lähes 600 henkilöä, joiden säännöllisen työajan keskimääräinen kuukausiansio on ollut noin 3 200 euroa.¹¹⁰ Taiteelliselle henkilöstölle maksetut palkkakulut ovat tämän perusteella vuositasolla hyvin karkeasti arvioiden yli 20 miljoonan euron luokkaa ilman sivukuluja.¹¹¹ Orkestereiden yhteensä noin 78 miljoonan euron menoista puolet kohdentui vuonna 2021 päätoimisen henkilökunnan palkkamenoihin: päätoimisesta henkilökunnasta enemmistö on taiteellista henkilökuntaa. Tilapäisten muusikoiden palkkaukseen käytettiin lähes 11 miljoonaa euroa. (Suomen Sinfoniaorkesterit, 2022, s. 10; 21.)

110 <https://www.tinfo.fi/fi/Palkkatilastot> [haettu 16.2.2023].

111 Tarkkaa tietoa teattereiden taiteellisen henkilöstön palkkakuluista ei ole saatavissa. Palkkatilastot kattavat vain vakinaisen kokoaikaisen palkansaajajoukon eikä niissä ole mukana vierailevaa taiteellista henkilökuntaa.

Tiivistelmä: Taidemuseot taiteellisen työn edellytysten luojina

- Taidemuseoilla on keskeinen merkitys eri toimintamuotojen toteuttajana visuaalisten taiteiden toimialalla, ja ne tekevät yhteistyötä nykytaiteilijoiden kanssa.
- Taidemuseot on hallinnollisesti kytketty osaksi museotoimintaa, jonka lähtökohtana on kulttuuriperinnön tallennus ja esittely. Museolaissa ei mainita ammattitaiteilijoita tai taiteellista työtä. Samalla taidemuseot saavat suuren osan visuaalisten taiteiden toimialalla kohdennetusta julkisesta rahoituksesta. Näin julkisen rahoituksen painopiste on visuaalisten taiteiden toimialalla enemmän säilyttämisessä kuin luomisessa ja tuotannossa.
- Aluetaidemuseoiden kanssa neuvottelusta ja näyttelypalkkiorahoituksen jakamisesta vastaa Museovirasto, jonka tehtävät keskittyvät kulttuuriperintöön ja sen suojeluun. Museoviraston strategiassa ei mainita taidetta tai taiteilijoita. Tällä hetkellä kaikkien museoiden (ml. taidemuseot) ohjaus on keskitetty Museovirastoon. Valtion taidemuseon osana toiminut Taidemuseoalan kehittämissyksikkö Kehys lakkautettiin vuonna 2013.
- Valtionosuuden piirissä olevat taidemuseot ovat yhdessä esittävän taiteen toimintayksiköiden kanssa osa kulttuuripolitiikan ohjausjärjestelmää. Taidemuseoiden kanavoimat rahalliset resurssit nykytaiteeseen ja -taiteilijoille ovat pieniä (taidemuseoille kohdennetun kyselyn mukaan noin 3,6 miljoonaa, ml. näyttelypalkkiot, näyttelykorvaukset, nykytaiteen teoshankinnat kokoelmiin, julkisen taiteen tuottaminen sekä muut menot nykytaiteeseen ja -taiteilijoille). Kokoelmahankintojen resurssit ovat monessa taidemuseossa niukat. Joissakin taidemuseoissa ei ole lainkaan rahaa hankintoihin.
- Valtaosa taidemuseoissa työskentelevistä taiteilijoista tekee muuta kuin taiteellista työtä, useimmiten museomestareina tai muissa ripustukseen ja tekniikkaan liittyvissä tehtävissä. Siten lähes kaikki toimialan taiteilijat työskentelevät vapaalla kentällä.
- Taidemuseot toimivat usein osana laajempaa hallinnollista museo-yksikköä. Asema vaikuttaa taidemuseoiden talouden seurantaan. Valtionavustus voidaan maksaa suoraan kunnalle eikä se näy taidemuseon tilinpäätöksessä. Valtionavustusta on tällöin vaikea seurata ja se ei edes välttämättä kanavoidu suoraan taidemuseon käyttöön. On myös yleistä, että taidemuseolla ei ole omaa johtajaa.

4.3. RESIDENSsit

4.3.1. Taiteilijaresidenssien luonteesta ja funktiosta

Taiteilijaresidenssit tarjoavat aikaa, tilaa ja muita resursseja taiteelliseen työhön ja sen kehittämiseen (Elfving ym., 2019). Taiteilijaresidenssien historiallinen kehitys pohjaa taiteilijoiden professionaaliseen verkostoon. Residensseistä on erityisesti viimeisen kolmen vuosikymmenen aikana tullut tärkeä osa taiteen, taiteellisen työn ja taiteilijoiden ammattien kehitystä. Nykyään taiteilijaresidenssit ovat yhtä keskeinen osa taidekenttää kuin ovat perinteisesti olleet taidemuseot, galleriat ja taidetapahtumat. (Kerätär, 2019.)

Ammattimaisesti hoidetut taiteilijaresidenssit ovat järjestäytyneet maailmanlaajuisiksi verkostoksi (Res Artis), jonka tavoitteena on kehittää toimintamallia kestävästi. Res Artis -järjestössä on yli 600 jäsenorganisaatiota, joista 29 Suomesta.¹¹² Kaikkiaan taiteilijaresidenssien maailmanlaajuisiin verkostoihin on vuonna 2022 arvioitu kuuluvan noin 2 000 residenssiä, joiden historia, tavoitteet, muodot ja rakenteet vaihtelevat huomattavasti.¹¹³ Suomessa taiteilijaresidenssejä on arvioitu toimivan yli sata, joista noin 60 visuaalisten taiteiden toimialalla. Historiallisesti tiedetään, että suurimmat taiteilijaresidenssien kohderyhmät ja käyttäjäkunnat ovat visuaalisten taiteiden aloihin kiinnittyneitä ammattilaisia. (Heinämaa, 2020.)

Taiteilijaresidenssi on nähty taidemaailman ”startup-toimintana”, jossa otetaan riskejä ja mahdollistetaan uutta, panostetaan alkutuotantoon. Residenssit toimivat näin työpajoina, backoffice-toimintoina, kehittämishautomoina tai inkubaattoreina. Niissä tapahtuva toiminta ei usein tule näkyviin tai muiden käytettäviin heti vaan ajan myötä erilaisina taiteellisinä tekoina, kulttuuripalveluina tai osana erimuotoisia taidemarkkinoita. (Elfving ym., 2019.)

112 https://resartis.org/listings/?fwp_listing_country=finland [haettu 22.3.2023]. Saari Residence, Taidekeskus Antares, Kristinestad Artists' Residency, Artranta Karstula ry, Titanik A.i.R., Ratamo Printmaking and Photography Centre, RaumArs A-i-R, Arteles Creative Center, Finnish Artists' Studio Foundation, Hakoniemi – Luova tila, Haihatus, Hovinkartano International Arts and Culture Centre, Stiftelsen Pro Artibus, Nelimarkka Residence, Hub Feenix, HIAP – Helsinki International Artist Programme, Fairres, Artist in Residence Frosterus, Life on a Leaf Residency, Kolin Ryyänen Residence for Artists, AiR Ateljé Stundars, Northern AiR, Serlachius Residency, Artbreak, AARK Archipelago Art Residency in Korpo, Kemijärvi Artists Residency, Kakslauttanen Arctic Resort Residency, Platform, Mustarinda association.

113 <https://resartis.org/global-network-arts-residency-centres/> [haettu 10.3.2023].

Residenssitoiminnan periaatteet

Res Artis -organisaation määritelmän mukaan laadukasta taiteilijaresidenssitoimintaa kuvaavat seuraavat periaatteet:

- residenssi on organisoitua toimintaa, jonka tavoitteena on tarjota aikaa, tilaa ja resurssia ammattimaiselle taiteellisen toiminnan kehittämiseksi
- residenssi on luovan prosessin mahdollistaja
- residenssi tiedostaa merkityksensä olemisena tietyssä paikassa
- toiminta perustuu keskinäiseen vastuullisuuteen, kokeellisuuteen, vaihtoon ja dialogiin
- residenssi yhdistää paikallisuutta maailmanlaajuiseen tilaan
- residenssi on oleellinen osa taiteiden ekosysteemiä
- residenssi silloittaa eri taiteen alojen ja taiteiden ulkopuolisten sektoreiden toimintaa
- residenssi on väline kulttuuristen käsitysten välittämiseksi sekä kyvykkyyksien vahvistamiselle
- residenssi mahdollistaa ammatillista ja henkilökohtaista kehittymistä
- residenssi aktivoi maailmanlaajuisia liikkumista
- residenssi mahdollistaa uusia kohtaamisia
- residenssi vahvistaa taiteellista profilia, josta voi seurata suoria taiteellisia, sosiaalisia ja taloudellisia vaikutuksia
- residenssi on tärkeä kulttuuripolitiikan ja kulttuuri-diplomatian toimija.¹¹⁴

Residenssit voi karkeasti jakaa neljään tyyppiin sen mukaan, miten taiteilijan taloudellinen vastuu määrittyy residenssivierailussa (taulukko 5).

TAULUKKO 5.

Residenssityyppejä.

Lähde: Heinämaa, 2020, s. 43.

Taiteilija maksaa asumisen, matkat ja ylläpidon.	Asuminen ja ylläpito ovat taiteilijalle ilmaisia, matkat korvataan, lisäksi voidaan korvata työskentely-/teostuotantokuluja.
Taiteilija maksaa asumisen ja ylläpidon, matkat korvataan.	Asuminen on ilmaista, mutta taiteilija maksaa matkat ja ylläpidon.

¹¹⁴ <https://resartis.org/global-network-arts-residency-centres/definition-arts-residencies/> [haettu 10.3.2023].

Residenssejä voi tarkastella myös toimintamallien pohjalta (Kokko-Viika, 2008, s. 50–53):

1. Mesenaattityyppinen toiminta

Mesenaattityyppisessä toiminnassa on kyse varakkaista, usein säätiöpohjaisista residensseistä, joilla on tietty arvovalta-asema ja joiden maine perustuu laadullisiin kriteereihin sekä taitoon valita ohjelmaan uusia taiteilijoita. Mesenaattityyppiseen toimintaan pystytään kutsumaan taiteilijoita myös maista, joissa ei ole taiteen tukijärjestelmiä.

2. Retriitti

Retriitti on reflektioivaa toimintaa, jossa vetäydytään syrjäisessä paikassa sijaitsevaan residenssin.

3. Taiteilijajohtoiset residenssiohjelmat

Taiteilijajohtoiset residenssiohjelmat ovat syntyneet paikallisista taiteen tarpeista taiteiden toimialoilla.

4. Kulttuuriperinnöksi muutetut taiteilijakodit

Kulttuuriperinnöksi muutettujen taiteilijakotien avulla vaalitaan ja tuetaan alkuperäisten omistajien suosimaa taiteenala.

5. Taiteilijakolonia

Taiteilijakoloniaperinne jatkuu suurissa residenssikeskuksissa.

6. Akatemia

Akatemiassa on tutkimuksellinen ote, mutta residenssi toimii yliopistojärjestelmän ulkopuolella.

Taiteilijaresidenssit voidaan lisäksi määritellä sen mukaan, mikä niiden suhde on taiteen tuotantoon (emt., s. 58–60):

1. Työhuoneohjelmat

Yleensä työhuoneohjelmat tarjoavat ”omaa aikaa ja tilaa keskittyä luovaan työhön ja taiteelliseen kehitykseen”, kun residenssi tarjoaa ammatillista/materiaalista tukea.

2. Prosessiin suuntautuvat residenssit

Prosessiin suuntautuneissa residensseissä lopputuloksena voi olla ”avointa työskentelyä”, joko yksityistä tai julkista.

3. Tuotantoon suuntautuvat residenssit

Tuotantoon suuntautuneissa residensseissä tähdätään projekteihin ja niiden tuotantoon niin, että työ on julkista. Työhuoneohjelmissa taiteilijat järjestävät itse kontaktinsa ja toiminta on paikallista. Prosessiin tai tuotantoon suuntautuneet residenssit tarjoavat yhteyden paikalliseen ja kansainväliseen taidekenttään niin, että syntyy uusia verkostoja.

Taiteilijaresidenssejä voi tarkastella myös niiden vaikuttavuuden mukaan. Suomessa on muutamia taiteilijaresidenssejä, jotka toimivat kansainvälisessä viiteryhmässä ja herättävät kansainvälistä kiinnostusta. Suomessa on myös paljon residenssejä, joissa työskentely voi olla vaikuttavaa taiteilijalle itselleen ja vierailulla voi olla merkitystä paikalliselle yhteisölle. Toiminnalla ei kuitenkaan aina ole suurempaa vaikuttavuutta taidekentällä. Kummankin luonteista residenssitoimintaa tarvitaan. (Heinämaa, 2020, s. 45.)

4.3.2. Taiteilijaresidenssit Suomessa

Residenssitoiminta on monimuotoista ja sisältää hyvin laajoja kulttuurisia tuotantoja ja prosesseja. Sen vuoksi toiminta on ollut vaikeasti hahmotettava sekä taidepoliittisesti että tutkimuksellisesti. Suomessa on tehty jonkun verran residenssitutkimusta niin taidehistorian, kulttuuripolitiikan kuin kuratoinnin näkökulmista (ks. esim. Kokko-Viika, 2008; Nurmenniemi, 2013; Vargas de Freitas Matias, 2016), mutta kattavaa tietoa puuttuu.

Viimeisin selvitys Suomessa toimivista residensseistä tehtiin vuonna 2020 Konstsamfundetin tilauksesta. Siinä selvityshenkilö Riitta Heinämaa toteaa, että Suomessa tarvitaan lisää työskentelytiloja ja paikkoja, joissa taiteilija voi prosessoida, ideoida ja verkostoitua sekä tuottaa teoksia. Taide maailmassa tarvitaan selvityksen mukaan edelleen kansainvälisyyttä ja liikkuvuutta, etenkin residenssien tarjoamia työskentelymahdollisuuksia ja -olosuhteita. (Heinämaa, 2020.)

Heinämaa kuvaa suomalaista residenssienttää mosaiikkimaiseksi, hajautuvaksi, monimuotoiseksi ja vaihtelevaksi. Siksi kokonaiskuvan muodostaminen residenssitoiminnasta ei ole helppoa. Viime aikoina kiinnostus taiteilijaresidensseihin on lisääntynyt Suomessa entisestään, ja parhailaan kotimaisissa residensseissä on nähtävissä diskurssin ja sisällön kansainvälistyminen. Monet residenssit reagoivat yhteiskunnallisiin kysymyksiin, esimerkiksi kestävään kehitykseen. Kaikkien residenssien tavoitteena on edistää taiteilijoiden uraa.

Heinämaan selvityksen mukaan taiteilijat suhtautuvat residensseihin yhä enemmän asiakaspalvelunäkökulmasta: residenssi nähdään organisaationa, joka tarjoaa palveluita. Käytännössä residenssejä on alettu tarkastella

niiden hyödyn perusteella. Pelkkä matkustaminen ja uusien paikkojen katseleminen ei riitä taiteilijalle, joten residenssitoimintaa ei enää pidetä ainoastaan kansainvälistymisen välineenä vaan enemmänkin työvälineenä. (Emt.)

Vuonna 2018 julkaistun Taiteen ja kulttuurin barometrin vastaajista 82 prosenttia piti kansainvälisiä taiteilijaresidenssejä tärkeinä, pääasiassa oman taiteellisen työn kehittämisen kannalta. Myös kotimaisten residenssien merkitystä korosti lähes 70 prosenttia vastaajista, vaikka vain noin kymmenesosa vastanneista oli hakenut kotimaista residenssiä vuonna 2017. (Hirvi-Ijäs ym., 2018.)

Barometrikyselyyn vastanneet taiteilijat odottivat residenssijaksolta työrauhaa ja mahdollisuutta keskittyä omaan taiteelliseen työhönsä. Suhteiden luomista muihin taiteilijoihin pidettiin huomattavan paljon tärkeämpänä kuin asiantuntijoihin, laitoksiin tai välittäjiin kytkeytymistä. Kollegiaaliset yhteydet ja verkostot koettiin näin ollen konkreettisia yhteistyöhankkeita tai työtilaisuuksien synnyttämistä tärkeämmiksi. Residenssijaksojen toivottiin olevan mahdollisia eri vaiheissa taiteellista uraa, mikä antaisi mahdollisuuden yhä uudelleen tarkastella omaa tekemistään eri näkökulmista. Työskentely-ympäristön muutos saattaa monesti sysätä taiteellista työtä uuteen suuntaan. (Hirvi-Ijäs ym., 2018.)

Taideyliopiston Kuvataideakatemia-alumnien keskuudessa kerätystä haastatteluaineistosta kävi ilmi, että residenssivierailu pian oman valmistumisen jälkeen voi olla silmiä avaava ja vaikuttaa paljonkin omaan taiteelliseen työskentelyyn. Kansainvälisissä residensseissä toimitaan rinnakkain taustoiltaan erilaisten taiteilijoiden kanssa. Residenssissä kanssataiteilijoiden erilaiset iät, kulttuuriset taustat ja uravaiheet antavat rinnakkaisessa ja tasavertaisessa työskentelytilanteessa mahdollisuuden ainutlaatuisen tiedonvaihtoon. Silloin nousevat esiin eri puolilla maailmaa vallitsevat erilaiset edellytykset toimia taiteilijana. Residenssivierailu tarjoaa mahdollisuuden tiedonsaantiin, oppimiseen ja tasavertaiseen kollegiaaliseen kommunikaatioon. (Hirvi-Ijäs & Kokko, 2018, s. 91.)

Infolaatikossa alla esitellään lukuisia keskeisiä residenssitoimijoita Suomessa. Näiden joukossa suomalaisilla säätiöillä ja rahastoilla on merkittävä rooli. Residenssitoiminnan avulla halutaan vahvistaa kotimaisten taiteilijoiden ja muiden taidekentän ammattilaisten mahdollisuuksia toimia kansainvälisellä taidekentällä. Usein säätiöiden ja rahastojen residenssitoiminnan lähtölaukauksena voi toimia lahjoituksena saatu kiinteistö, johon käynnistettävällä residenssitoiminnalla voi olla myös alueellista vaikuttavuutta, esimerkiksi yhteisötaideprojektien ja muiden osallistavien hankkeiden kautta. Infolaatikossa mainitut residenssiohjelmat ovat suurimpien säätiöiden kehittämiä ja ylläpitämiä. Monet muutkin säätiöt ylläpitävät residenssejä pienemmässä mittakaavassa. (Ks. Heinämaa, 2020, s. 29–32.)

Keskeisiä residenssitoimijoita Suomessa¹¹⁵

- **Suomen Taiteilijaseuran Ateljeesäätiö** on koonnut suomalaisesta residenssientästä tietoa AIR-sivustolle, josta löytyy 60 kotimaista residenssiä tai vierasateljeeta. Kaikkiaan 46 residenssiä tai vierasateljeeta on ilmoittanut toimivansa kuvataiteen, mediataiteen tai muotoilun (muotoilu, keramiikka, käsityö) parissa, minkä lisäksi ne toimivat yhden tai useamman muun taidealan parissa.¹¹⁶ Ateljeesäätiöllä on myös pitkään ollut omaa residenssitarjontaa kuvataiteilijoille. Osa Tapiolan vierasateljeen toiminnasta toteutuu kansainvälisten residenssivaihtojen kautta, osa avoimen haun kautta. Lisäksi Ateljeesäätiö ylläpitää Grassinan ateljeetaloa Italiassa ja Marbellan ateljeetaloa Espanjassa
- **HIAP Helsinki International Artist Programme** on toiminut kansainvälisenä ja monialaisena taiteilijaresidenssinä jo vuodesta 1998 alkaen. HIAP:illa on residenssitoimintaa kolmessa kohteessa Helsingissä (Suomenlinna ja Kaapelitehdas; pidempiaikaiset residenssit sekä Eläintarhan huvila; lyhytaikaiset residenssit), minkä lisäksi se osallistuu kansainvälisiin yhteistyöhankkeisiin. HIAP osallistuu myös temaattisten residenssien toteuttamiseen, kuten esimerkiksi Helsinki Design Residency. HIAP tekee vastavuoroista yhteistyötä muutaman kansainvälisen residenssin kanssa niin, että suomalaiset taiteilijat voivat vieraila kohdemaassa (ja toisin päin). Vastavuoroisuudelle pohjautuvat residenssit sijaitsevat Frankfurtissa, Dublinissa (residenssivierailu toteutetaan yhteistyössä Suomen Lontoon-instituutin kanssa) sekä Tokiossa ja Soulissa (residenssivierailu toteutetaan yhteistyössä Suomen Kulttuurirahaston kanssa). Verkostomaisesti toimiva HIAP toteutti esimerkiksi vuonna 2020 taiteilijoille, kuraattoreille ja muille taidealan ammattilaisille suunnatut residenssinsä laajan kumppaniverkoston kanssa.¹¹⁷ HIAP:in toimintaa rahoittavat Helsingin kaupunki, OKM ja Taike.

115 Lähde: Heinämaa, 2020.

116 <https://www.fairenetwork.com/residenssit> [haettu 2.1.2023].

117 Aakkostettu englanninkielinen listaus: Academy of Fine Arts – University of the Arts Helsinki, Academy of Fine Arts Foundation, AIR Antwerpen, Alkovi, ARKO Arts Council Korea, Australia Council for the Arts, AV-arkki – the Distribution Centre for Finnish Media Art, Embassy of Finland in Moscow, City of Helsinki, Design Museum, Finnish Cultural Foundation, Finnish Institute in London, Finnish Institute in St. Petersburg, Frame Contemporary Art Finland, Generalitat Valenciana, Goethe-Institut Finnland, Governing Body of Suomenlinna, Helsinki Design Week, Iaspis, Künstlerhaus Bremen, Mustarinda, Perpetuum Mobile, Production and Exhibition Platform basis e.V, Ramallah Municipality, Saastamoinen Foundation, SeMA Nanji, Strelka Institute, Temple Bar Gallery + Studios, Tokyo Arts and Space, Ujazdowski Castle Center for Contemporary Art and Zodiak – Center for New Dance.

- **Mustarinda** on Kainuun Hyrynsalmessa toimiva taiteilijaresidenssi, jota ylläpitää taiteilijoiden ja tutkijoiden muodostama kollektiivi. Residenssille erityistä on monialaisuus, tieteidenvälisyys, vuorovaikutteisuus ja jälkifossiilisen kulttuurin tavoittelu. Mustarinda tarjoaa 1–2 kuukauden pituisia residenssijaksoja ja residenssin vieraina on sen omien sanojen mukaan ”taiteen ja luovien alojen toimijoita, tutkijoita, kasvattajia, toimittajia, opiskelijoita, ylipäätään laajasti eri alojen tekijöitä”.
- **Taidekeskus KulttuuriKauppila** Iissä vastaa kahdesta taiteilijaresidenssistä sekä järjestää ympäristö- ja yhteisötaidetapahtumaa nimeltä Art Ii Biennaali. Residenssiin on vuosittain kansainvälinen haku, joka on avoin kaikille ammattitaiteilijoille taiteenalaan riippumatta. KK AiR -residenssiohjelma (KK AiR KulttuuriKauppila Artist-in-Residence) tarjoaa ”työskentelyrauhaa luonnonläheisessä ilmapiirissä”, mutta taiteilija voi esimerkiksi ohjata työpajoja tai tehdä tapahtumia. KulttuuriKauppilan sosiaalisen taiteen residenssi (KK AiC KulttuuriKauppila Artist-in-Community) on ainoa laatuaan Suomessa. KK AiC kutsuu taiteilijoita toteuttamaan taidetta yhdessä paikallisten erityisryhmien kuten mielenterveyskuntoutujien ja kehitysvammaisten kanssa.
- Yhteisöllisen mediataiteen residenssit Maunulassa on hankekokonaisuus, jonka puitteissa **Mediakulttuuriyhdistys m-cult ry** on vuodesta 2016 tuonut niin kotimaisia kuin ulkomaalaisia taiteilijoita työskentelemään Maunulan kaupunginosan asukkaiden kanssa. Ensimmäiseen avoimeen hakuun m-cult ry vastaanotti hakemuksen yli 500 taiteilijalta 60 maasta. Suuri kiinnostus hakuun kertoo sellaisten tuotantoresidenssien tarpeesta, joissa taiteilijaan panostetaan maksamalla matkat, asuminen ja tuotantotuki. Hankkeessa myös tehdään työtä taiteen ja taiteilijoiden ehdoilla, ei soveltavan taiteen ehdoilla. M-cult ry on saanut residenssiin rahoitusta Helsingin kaupungilta, aluksi osana Helsingin malli -pilottihanketta. Se on saanut toimintaansa myös EU-tukea Creative Europe -ohjelmasta. M-cult tekee hankkeessa yhteistyötä muun muassa Maunulan Mediapajan ja demokraatiaryhmän, Saunabaarin asukastalon ja Maunula-talon kanssa niin, että halutaan edistää paikallisten ”commonsien” syntyä (digitaalinen yhteisö).
- **Koneen Säätöön Saaren kartanon taiteilija- ja tutkijaresidenssi** on toiminut Mynämäellä vuodesta 2008 alkaen. Koneen Säätöille residenssi on keino olla kiinni taiteellisessa työssä ja ajattelussa.

Saaren kartano mahdollistaa taiteilijalle työrauhan, jossa ajan ja hitauden merkitys korostuu. Myös ekologiset arvot ovat olleet pitkään Koneen Säätiön toiminnan keskiössä ja ekologista ajattelua ollaan parhaillaan päivittämässä tähän päivään. Vuoden aikana Saaren kartanossa työskentelee yhteensä noin 40–50 taiteilijaa ja taiteilijaryhmää. Residenssiin liittyy ajatus jakamisesta: jaetaan ajatuksia, lisätään ymmärrystä ja synnytetään yhteistyötä. Saaren kartano järjestää säännöllisesti muun muassa Kesäkaivo-ohjelmaa, jonka puitteissa edistetään residenssitutkimusta. Vuonna 2019 Saaren kartanon vuosibudjetti oli kaikkiaan 1 576 000 euroa. Koneen Säätiö maksaa taiteilijoille apurahan ja korvaa matkakulut hitaan liikkuvuuden periaatteen mukaan.

- **Saastamoisen säätiö** on perustanut Taideyliopiston Kuvataideakatemiaan kanssa alumniresidenssiohjelman, joka on suunnattu maisterien jatko-opintoihin. Ohjelman residenssikumppaneita ovat Jan van Eyck Academie Maastrichtissa (residenssijakso 12 kk/säätiön tuki residenssivieraalle 57 700 €), ISCP – International Studio & Curatorial Program New Yorkissa (6 kk/36 000 €), LIFT Liaison of Independent Filmmakers of Toronto (12 vkoa/9 300 €) ja SPACE Lontoossa (3 kk/12 000 €). Vuosittain valitaan yksi hakija residenssiä kohden. Saastamoisen säätiöllä on valmius tukea vuosittain myös yhtä Kuvataideakatemiasta valmistunutta hakijaa, jos tämä valitaan Amsterdamissa sijaitsevan Rijksakademie van Beldeende Kunstenin residenssiin. Saastamoisen säätiö toteuttaa yhdessä Taideyliopiston Kuvataideakatemiaan ja HIAP:in kanssa lisäksi ohjelmaa nimeltä Resident Fellow. Suomenlinnassa sijaitseva residenssi on suunnattu ulkomaisille kuvataiteilijoille ja taidekirjoittajille niin, että ”tavoitteena on mahdollistaa taiteeseen ja yhteiskuntaan liittyvää kokeilua, reflektointia ja diskurssia”.
- **Suomen Kulttuurirahaston (SKR) residenssiohjelma** on laajin suomalaisille taiteilijoille ulkomaisia residenssejä tarjoava ohjelma. Vuodesta 2020 HIAP on ottanut päävastuun ohjelman sisällön kehittämisestä: residenssiohjelman laadun seurannasta, alumniohjelman toteuttamisesta sekä uusien residenssikohteiden kartoittamisesta. SKR:n residenssiohjelmassa on yhdeksän residenssiä kahdeksassa eri maassa. SKR myöntää kolmen kuukauden apurahoja (7 000 €/hlö) residensseihin kuvataiteilijoille¹¹⁸, kuvataiteilijoille ja kuraattoreille¹¹⁹ sekä taiteilijoille¹²⁰.

118 AIT ja Tokyo Arts and Space Residency (Tokio, Japani), Artspace (Sydney, Australia), SeMa Nanji (Soul, Etelä-Korea), Triangle (New York, Yhdysvallat)

119 Capacete (Rio de Janeiro, Brasilia)

120 Institute for Provocation (Peking, Kiina)

- **Svenska kulturfonden (SKF)** on Pro Artibus -säätiön ja sen residenssitoiminnan päärahoittaja. Se on pitkään tukenut myös Loviisan vierasateljeen toimintaa. Rahasto myöntää vuosittain yhden apurahan ruotsinkieliselle visuaalisten taiteiden, kirjallisuuden tai näyttämötaiteen ammattilaiselle vierailuun Ranskassa (Grez-sur-Loing) ja neljä apuraha ruotsinkielisille kirjailijoille, taiteilijoille (pois lukien visuaaliset taiteet), toimittajille, pedagogeille tai tutkijoille Venäjälle (Pietari). Apuraha Grez-sur-Loingiin kattaa ilmaisen asumisen Carl Larsson -huoneistossa ja ateljeen Hôtel Chevillonissa (6 kk) ja siihen kuuluu 12 000 euron työskentelyapuraha. Apuraha Pietariin kattaa ilmaisen asumisen paikallisen Suomi-talon huoneistossa (3 kk) ja siihen kuuluu 6 000 euron työskentelyapuraha.

4.3.3. Residenssien paikka taide- ja taiteilijapolitiikassa

Taidehallinnon piirissä käytiin paljon taiteilijapoliittista keskustelua taiteilijaresidenssien merkityksestä 1990-luvun puolivälissä. Vuonna 1997 Taiteen keskustoimikunta¹²¹ julkaisi kansainvälisen taiteilijavierastoiminnan kehittämisohjelman, jossa käsiteltiin perusteellisesti toiminnan merkitystä, esikuvia sekä erilaisia vaihtoehtoisia toimintamalleja (Malkavaara & Kauhanen, 1997). Asiantuntijoista koostettu toimikunta kirjasi 15-kohtaisen toimenpideohjelman ja esitti, että ohjelman toteuttamiseen perustettaisiin erillinen residenssirahasto sekä varattaisiin aluksi toimintarahoitusta keskustoimikunnan varoista yhteensä miljoona markkaa.

Paavo Lipposen toisen hallituksen ohjelman mukaisesti keväällä 2001 asetettiin taide- ja taiteilijapoliittinen toimikunta (TAO) laatimaan ehdotus luovan toiminnan kehittämisohjelmaksi (OPM, 2002). Sen yhtenä kohtana käsiteltiin residenssitoimintaa ja todettiin toiminnan merkitys:

Residenssitoiminta on tärkeä toimintamuoto sekä taiteilijoille että myös toimintaan osallistuville paikkakunnille ja niiden kehitystyölle. Toiminnan ja sen edellytysten kehittäminen on tärkeä osa maamme taiteen kansainvälistymisen tukemista. (Emt., s. 57.)

Myös 2009 laaditussa visuaalisten taiteiden poliittisessa ohjelmassa korostettiin taiteilijaresidenssien merkitystä (OPM, 2009, s. 35.) Keskeisenä kehittämiskohteena ja toimenpiteenä silloinen työryhmä esitti residenssitoiminnan koordinoinnin keskittämistä ”toimijalle, joka kehittää sekä kotimaista että kansainvälistä residenssitoimintaa ja jakaa avustuksia

¹²¹ Vuonna 2013 Taiteen keskustoimikunnan tilalla aloitti toimintansa Taiteen edistämiskeskus.

tärkeimpien residenssien paikalliseen yhteistyöhön ja verkottumiseen”. Samalla työryhmä katsoi, että opetusministeriön pitäisi osoittaa tarkoituksen toteuttamiseen riittävä määräraha.

Tällä hetkellä Taike rahoittaa residenssitoimintaa kahdesta suunnasta. Yhtäältä Taike myöntää taiteilijoille apurahoja kansainväliseen liikkuvuuteen. Taiken viimeiset liikkuvuusapurahat olivat haettavana vuoden 2021 lopussa, jolloin apurahoja jaettiin yhteensä kaikille taiteenaloille noin 210 000 euroa.¹²² Jatkossa kansainvälistymiseen ja ulkomaan matkakuluihin voi hakea Taikesta apurahaa kahdesti vuodessa: keväällä alueiden ja syksyllä kohdeapurahahaussa. Muutoksen myötä hakemukset arvioidaan taidetoimikunnissa, jolloin voidaan hyödyntää taidetoimikuntien asiantuntemusta.¹²³

Toisaalta Taike myöntää rahoitusta residenssejä ylläpitäville yhteisöille. Vuonna 2023 taiteilijaresidensseille myönnettävät avustukset käsiteltiin osana yleisiä taideyhteisöille suunnattuja avustuksia. Hakemusten käsittelystä vastaa Taiken erityisasiantuntija, joka esittelee päätösehdotuksen Taiken johtajalle. Toiminta-avustusta myönnettiin yhteensä 540 000 euroa kahdelletoista hakijalle, joista yhden hakijan avustus on kolmevuotinen. Taulukossa 6 kuvataan Taiken residenssiavustusta saaneet toimijat edellä esiteltyjen residenssityyppien mukaan.

122 Vuonna 2019 Sari Karttunen ja Emmi Lahtinen Cuporesta sekä Viivi Seirala Taikesta tarkastelivat Taiteen edistämiskeskuksen residenssitukia osana viraston liikkuvuusavustuksia ja niiden kehitystä. Avustukset olivat osa Taiken kansainvälistymisen edistämistehtävään ja niiden osuus viraston taiteelle ja kulttuurille myöntämän tuen kokonaisuudesta oli vuonna 2017 noin 1,2 prosenttia. (Karttunen ym., 2019, s. 8.)

123 <https://www.taike.fi/fi/myonnetyt-apurahat/taiken-viimeiset-liikkuvuusapurahat-jaettiin-taiteilijoille> [haettu 22.3.2023].

TAULUKKO 6.

Taiken yhteisöavustukset residensseille vuonna 2023.

Residenssit	Toiminta-avustus 2023 (yhteensä 540 000 euroa)	Residenssityyppi ja taiteenala(t)	Taloudelliset ehdot	Suhde taiteen tuotantoon
Kolmivuotiset (toisen vuoden myöntö):				
HIAP ry, Helsinki	170 000 €	Mesenaattityyppinen toiminta. Kaikki tai- teenalat, kuratointi. Laaja vaihtoverkosto kv-residenssiorgani- saatioiden kanssa.	Asuminen ja ylläpito on ilmaista, matkat kor- vataan, lisäksi apu- raha (työskentely ja/tai taiteilijatarvikkeet).	Time and space for develo- ping new work in dialogue with the local art scene.
Yksivuotiset:				
AARK Archipelago Art Residency Asso- ciation in Korpo ry, Korppoo	35 000 €	Taiteilijajohtoinen	Taiteilija maksaa asumi- sen, matkat ja ylläpidon. n. 500 €/kk	Retriitti. Itseohjautuvaa työskentelyä. Verkostoitumismahdolli- suuksia.
Arteles Cretive Center Oy, Hämeenkyrö Hosts over 120 artists per year in selected multidisciplinary groups of 11-14 crea- tive individuals.	30 000 €	Kaupallinen yritys. Kaikki taiteenalat ja luovat yksilöt.	Taiteilija maksaa asumi- sen, matkat ja ylläpidon. 1950 €/kk-2610 €/kk	Retriitti. Offline. Cre- ative activities and social exchange.
Haihatuksen Henki ry, Joutsa	30 000 €	Taiteilijavetoinen kulttuuriyhdistys. Kaikki taiteenalat.	Taiteilija maksaa asumi- sen, matkat ja ylläpidon. 550 €/kk	Retriitti. Itseohjautuvaa työskentelyä.
Iin kunta, Ii	30 000 €	Kunnan kehittämis- projekti. Kaikki taiteenalat.	Taiteilija maksaa asumi- sen, matkat ja ylläpidon.	Useita residenssiohjelmia
Kulttuuriyhdistys Päi- väkoti Ry, Hailuoto	20 000 €	Kulttuuriyhdistys. Kaikki taiteenalat, luovat alat.	Taiteilija maksaa asumi- sen, matkat ja ylläpidon 530 €/kk	Retriitti. Itseohjautuvaa työskentelyä.
Mustarinda-seura ry, Hyrynsalmi	40 000 €	Taiteilijayhteisö. Kaikki taiteenalat + tutkijat.	Taiteilija maksaa asumi- sen, matkat ja ylläpidon 280-410 €/kk	Tavoitteena vahvistaa kulttuurisia ja käytännöl- lisiä edellytyksiä vihreälle siirtymälle.
Perpetuum Mobile ry, Helsinki	55 000 €	Yhdistyspohjainen. Kaikki taiteenalat.	Tukee uhattuja taiteilijoita kv. residenssiverkostoissa	Artists at Risk -residenssi mahdollistaa uhattujen tai- teilijoiden työskentelyä.
Platform rf, Vasa	20 000 €	Taiteilijayhteisö	Taiteilija maksaa asumi- sen, matkat ja ylläpidon	Itseohjautuvaa työskentelyä. Verkostoitumismahdolli- suuksia.

Raumars ry, Rauma	25 000 €	Toiminnan taustalla on laaja-alainen yhteistyö taide- ja kulttuurilaitosten, muiden yhdistysten, taiteilijoiden sekä yksityishenkilöiden kanssa. Kaikki taiteenalat.	Taiteilija maksaa asuminen, matkat ja ylläpidon. 2–3 taiteilijaa saa stipendin	Stipenditaiteilijalta tai taiteilijaparilta edellytetään 2–5 kk:n työskentelyä satakuntalaisen yhteisön kanssa.
Suomen Taiteilijaseuran Ateljeesäätiö, Helsinki FAIRE Finnish Artist Residency Network -verkoston sivuston ylläpito. Residenssi-toiminnan tiedottaminen, koordinointi ja tilastointi.	55 000 €	Ylläpitää ulkomaisia residenssejä. Residenssivaihtoja Quebeqin ja Tokion kanssa. Visuaaliset taiteet.	Taiteilija maksaa asuminen, matkat ja ylläpidon. Vaihto-ohjelmissa vaihtelevat rahoitusehdot.	Itseohjautuvaa työskentelyä.
Örön Residenssikeskus ry, Kemiönsaari	30 000 €	Taiteilijajohtoinen Visuaaliset taiteenalat + tutkimusyhteistyö	Asuminen on ilmaista, mutta taiteilija maksaa matkat ja ylläpidon.	Retriitti. Itseohjautuvaa työskentelyä. Perusvarustus tarjolla. Verkostoitumismahdollisuuksia.

Tällä hetkellä Taikessa ei toimi erillistä residenssitoimikuntaa eikä Taike ylläpidä omia residenssejä. Tilanne on muuttunut vuosikymmenessä, sillä edeltäneessä Taiteen keskustoimikunnassa toimi erillinen residenssitoimikunta, jonka vastuulla oli muun muassa viraston itse ylläpitämien residenssien toiminta. Vuonna 2013 taiteilija-asuntoja ja residenssejä ulkomailla oli yhteensä kymmenen: kuudessa maassa ja kahdeksalla paikkakunnalla (Taiteen edistämiskeskus, 2013, s. 5). Virasto kuitenkin luopui ulkomaisista taiteilija-asunnoistaan vuoden 2016 loppuun mennessä OKM:n kanssa vuosille 2013–2014 tekemänsä tulossopimuksen mukaisesti (TKT/44/391/2013). Kun ulkomaan residensseistä luovuttiin, niihin osoitettu määräraha ei poistunut vaan oli käytettävissä muuhun kansainvälistymisen tukeen (Karttunen ym., 2019).

Taiken jatkuvan Kulttuurisen moninaisuuden ja liikkuvuuden kehittämisohjelman toimenpiteisiin sisältyy myös kansainvälisyyden edistämistä. Sitä tehdään osana kehittämisen vastuualueen erityisasiantuntijoiden ja läänintaiteilijoiden työtä. Kehittämisohjelman sisäisessä väliarvioinnissa vuonna 2020 korostettiin yhteistyöverkostojen painotusta Pohjoismaihin ja Barentsin alueisiin. Kehittämisohjelman sanottiin keskittyvän residenssitoimintaan, erityisesti residenssitoiminnan monistamishankkeeseen, ”--jota kautta järjestö- ja yhdistyskenttää on herätelty uusista tulokulmista

kehittämään residenssitoimintaa. Vuodesta 2019 lähtien on panostettu Itä-Suomen ja Karjalan tasavallan alueen taiteilijaresidensseihin. Tiiviimmän yhteistyön avulla on monipuolistettu residenssi- ja näyttelymahdollisuuksia, taideturismia ja taiteilijavaihtoa sekä toimijoiden välistä kollegiaalista yhteistyötä.” (Taike, 2021.) Tarkempaa tietoa residenssitoiminnasta tai residenssikonseptin monistamishankkeesta ei kehittämissohjelman sisäisestä väliarvioinnista löydy. Siinä nostetaan erikseen esille osallistuminen suurempiin tapahtumiin, kuten vuonna 2018 toteutettuun ResArtisin maailmanlaajuiseen residenssitapaamiseen sekä vuonna 2019 Arctic Arts Summit -tapahtumaan Rovaniemellä. (Emt., s. 3.)

Residenssikonseptin muuntamista on tehty muissa Taiken läänintaiteilijoiden hankkeissa. Vuonna 2017 Taike toteutti niin kutsutun sote-residenssin yhteistyössä Jyväskylän kaupungin heikkojen vanhusten asumisyksiköiden kanssa. Hankkeen avulla pilotoitiin Keski-Suomen sairaanhoitopiirin valmisteilla olevan Sairaala Novan osallistavan taiteen ohjelmaa. Siihen valittiin sairaalaklovni, joka asui palvelutalossa viisi viikkoa työskennellen asukkaiden kanssa oman taiteenalan menetelmien avulla. Vuonna 2019 toteutetun vastaavan sote-residenssin aikana kuva- ja pelitaiteen ammattilaiset työskentelivät taidetyöpajoissa yhdessä nuorisopsykiatrisen osaston potilaiden ja henkilökunnan kanssa. Perinteisten tekniikoiden ohella työskentelyssä hyödynnettiin tietotekniikkaa ja pelillisyyttä. (Heinämaa, 2020.) Hankkeessa näyttää olleen kyse ammattilaisten palkkaamisesta hanketyöskentelyyn. Tässä yhteydessä residenssi-käsitteen käyttö poikkeaa aiemmin vakiintuneesta ja jää epäselväksi.

OKM:n avustuksia on haettavissa kulttuurialan yhteisöille ja näin ollen tarjolla myös mahdollisille residenssitoimijoille. Ministeriön avustusta saavat myös monet kulttuuri- ja tiedeinstituutit toiminnalleen, johon sisältyy erilaisia residenssimuotoja. Myös ministeriön avustuksen varassa toimivan Framen jakamat apurahat tukevat muun muassa taiteilijoiden kansainvälistä residenssityöskentelyä.

Osa Suomen kunnista ylläpitää ja tukee residenssitoimintaa. Eri puolilla Suomea, esimerkiksi Pohjanmaalla, Turun saaristossa sekä Itä-Uudellamaalla, toimii erikokoisia taiteilijaresidenssejä, jotka saavat osan rahoituksestaan kunnilta ja kaupungeilta. (Heinämaa, 2020; Kerätär, 2019.)

Tiivistelmä: Residenssitoiminnan piirteitä Suomessa

- Residenssejä koskevia taide- ja taiteilijapoliittisia vastuita ei ole artikuloitu selvästi. Asia kytkeytyy visuaalisten taiteiden toimialan kansainvälistymisen tukemista koskevaan sirpaleisuuteen.
- Ateljeesäätiöllä on tietty mandaatti toimia “suomalaisten residenssien yhteyspisteenä” keräten tietoa kotimaisista residensseistä ja järjestäen vuosittain ajankohtaista ohjelmaa residensseille, mutta Suomessa ei ole sellaista vahvaa verkostoa, joka edistäisi yhteistyötä erilaisten taiteilijaresidenssien välillä.
- Residenssi-käsitettä on käytetty myös ammattilaisten palkkaamisessa hanketyöskentelyyn esimerkiksi sote-sektorilla. Tässä yhteydessä käsitteen käyttö poikkeaa aiemmin vakiintuneesta ja jää epäselväksi.
- Residenssien muodot ovat muuttuneet Suomessakin niin, että työhuoneohjelmista on siirrytty kohti prosessiin suuntautuvaa residenssiä, mutta usein residenssissä on edelleen kyse vain huoneesta, mikä ei mahdollista tuotantoon suuntautuvaa toimintaa.
- Residenssitoiminta ei ole enää ainoastaan perinteisten residenssikeskusten varassa vaan muillakin toimijoilla (esimerkiksi kulttuuri- ja tiedeinstituutit; Kansallisteatterin kotiohjaajamalli) on projektiluonteista residenssitoimintaa.

4.4. JULKINEN TAIDE

4.4.1. Julkinen taide osana visuaalisten taiteiden toimialaa

Toiminta julkisen taiteen alueella on muotoutunut ja vilkastunut Suomessa viimeisten 10–15 vuoden aikana niin, että voidaan puhua toimialan vakiintumisesta. Etenkin rakentamisen yhteydessä toteutettava julkinen taide on kurottautunut taide- ja kulttuuripolitiikan alueelta entistä vahvemmin kohti elinkeino-, aluekehittämis- ja hyvinvointipolitiikkaa. Julkisen taiteen toteuttamista myös rahoitetaan enenevässä määrin muilta kuin taide- ja kulttuuripolitiikan ja ylipäätään julkiselta sektorilta. Toimiala sijaitsee taiteen, arkkitehtuurin ja rakentamisen leikkauspisteessä ja edellyttää monialaista yhteistyötä ja asiantuntemusta.

Taide- ja kulttuuripolitiikan kiinnostus on laajentunut julkisin varoin hankituista teoksista julkiseen tai puolijulkiseen tilaan sijoitettuun taiteeseen ja taiteelliseen suunnitteluun. Julkinen taide ymmärretään paitsi kiinteiksi, pysyviksi objekteiksi myös tapahtumalliseksi, väliaikaiseksi tai rakenteisiin integroiduksi. Julkisen taiteen piiriin kuuluu laajentumisen myötä myös muita kuin visuaalisia taiteita. Julkisen taiteen sanastossa viime vuosina visuaalisella alalla vakiintunut ymmärrys julkisesta taiteesta kiteytetään seuraavasti:

”Julkisella tai puolijulkisella paikalla, joko ulkona tai sisällä, olevaa taidetta. Julkisen taideteoksen voi rahoittaa niin valtio, kunta kuin yksityinen taho. Julkinen taideteos voi olla rakennuksista erillinen (esim. jalustalla oleva veistos) tai rakennuksiin integroitu (esim. seinämaalaus tai rakenteisiin asennettu valoteos). Julkinen taideteos voi olla esimerkiksi maalaus, veistos, grafiikanteos, valokuvateos, videoteos, valo- tai ääniteos, esityksellinen tapahtuma tai näiden yhdistelmä.” (Suomen Taiteilijaseura, julkaisuaika tuntematon.)

Rakentamisen yhteydessä hankitun julkisen taiteen yhteydessä keskeinen kulttuuripoliittinen käsite on *prosenttiperiaate*. Se on perinteisesti tarkoittanut, että määräosuus rakennushankkeen kustannuksista varataan taiteen hankintaan. Prosenttiperiaatteen ymmärrettiin pitkään koskevan julkista tahoja ja sen rakennushankkeita. Suomessa prosenttiperiaate viittasi viime

vuosikymmeneen saakka käytännössä kuntien rakentamiseen.¹²⁴ Valtio ei Suomessa ole omaksunut prosenttiperiaatetta, vaikka asia oli esillä eduskunnassa ensimmäistä kertaa jo 1930-luvulla.¹²⁵ 2010-luvulla julkisen taiteen kehittyminen sai kuitenkin merkittävän sysäyksen valtion aktivoitumisesta prosenttiperiaatteen edistämiseksi. Vuonna 2011 pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelmaan kirjattiin tavoite, jonka mukaan ”[e]distetään julkisen rakentamisen ns. prosentti taiteeseen periaatetta” (VN, 2011). Tästä hallitusohjelmakirjauksesta lähti liikkeelle hallinnollisia ja rahoituspäätöksiä, yhteistyöhankkeita ja vaikutusketjuja, jotka ovat nostaneet prosenttiperiaatteen Suomessa uuteen nousuun taide- ja rakennusalojen toimijoiden laajan yhteistyön turvin.¹²⁶

Taiteen integrointi laajoihin rakennuskohteisiin alkoi yleistyä Suomessa 2010-luvulla merkittävästi. Taiteen ja taiteellisen suunnittelun ymmärretään parantavan rakennetun ympäristön laatua sekä lisäävän kiinnostusta ja kysyntää uusia tai kehitettäviä alueita kohtaan. Taiteesta on tullut kaupunkien ja asuinympäristöjen kehittämisen väline, jonka kautta pyritään vaikuttamaan niin maineeseen ja markkinointiin kuin viihtyvyyteen ja yhteisöllisyyteen. Taide voidaan kytkeä myös toiminnallisuuteen, kun sitä käytetään esimerkiksi edistämään alueella orientoitumista ja liikkumista

124 Muutamat Suomen kunnista tekivät päätöksen prosenttiperiaatteesta jo 1960-luvulla, kuten Kuopio vuonna 1963 sekä Oulu ja Tampere vuonna 1964. Taiteilijajärjestöt kampanjoivat periaatteen puolesta 1970–1980-lukujen vaihteessa, ja Suomen Kaupunkiliitto lähetti vuonna 1981 jäsenilleen yleiskirjeen, jossa todettiin, että prosenttiperiaatetta koskevien toimintaohjeiden tulisi olla sitovia eikä vain suosituksia. (Kaipiainen, 2013.) 1980-luvulla prosenttiperiaatteesta tehtiin erilaisia aloitteita ja järjestettiin lukuisia seminaareja, ja periaate levisi etenkin kaupunkikunnissa. 1990-luvulla talouslama heikensi mahdollisuuksia taidehankintaan monella paikkakunnalla. (Herranen & Karttunen, 2013.)

125 Osana rakennushankkeita toteutuvan taiteen rahoittamisen mekanismina prosenttiperiaate on kansainvälistä perua. Se kytketään usein Yhdysvaltojen 1930-luvun New Deal -ohjelmaan (Wetenhall, 1993). Suomessa esitettiin 1930-luvulla, että valtio omaksuisi prosenttiperiaatteen, mutta asian eteneminen keskeytyi sodan vuoksi (Kaipiainen, 2013). Kun valtion taideteostoimikunta perustettiin vuonna 1956, sen määrärahaa ei kytketty rakentamisen kustannuksiin.

126 OKM myönsi vuonna 2012 valtionavustusta Ympäristötaiteen säätiölle, jotta se laatisi yhteistyössä Arkkitehtuurikeskus ry:n kanssa prosenttiperiaatetta koskevan selvityksen ja esittäisi malleja periaatteen toteuttamiseksi. Tulokset koottiin *Taidetta arkeen* -julkaisuun (OKM, 2013). Vuosina 2014–2015 OKM rahoitti Ympäristötaiteen säätiön, Arkkitehtuurin tiedotuskeskuksen, Suomen Taiteilijaseuran ja Ornamon yhteistyössä Taiken kanssa toteuttamaa Prosentti taiteelle -hanketta. Sen tavoitteena oli juurruttaa prosenttiperiaate osaksi suomalaista rakentamiskulttuuria ja eri tasoilla tehtävää päätöksentekoa sekä helpottaa eri tahojen yhteistyötä. Hankkeessa laadittiin muun muassa RT-kortti *Taide rakennushankkeessa* (2014). Kortti päivitettiin vuonna 2021 Taide käyttöön -hankkeessa (RT 01-11147).

(maamerkit, taidereitit, leikkipuistot jne.). Tunnettuja esimerkkejä taidekaupunginosista ovat Helsingin Arabianranta, Kuopion Saaristokaupunki, Vantaan Leinelä, Tampereen Vuores, Joensuun Penttilänranta, Porvoon Länsiranta ja Jyväskylän Kangas. (Myllyntaus & Karttunen, 2020.)

Samaan aikaan ymmärrys prosenttiperiaatteesta on muuttunut niin, että se ei rajoitu vain julkiseen valtaan eikä tarkoituksellisesti sitoutumista määräprosenttiosuuteen. Kyse on laajemmasta taiteen ja taiteellisen suunnittelun velvoitteesta, jota on viime vuosikymmenen aikana ulotettu taideohjelmien ja kaavoituksen kautta myös yksityiselle sektorille. Prosenttiperiaate on muotoutunut yhä enemmän ”yleiskäsitteeksi, jonka rinnalle on kehitetty uusia taiteen ja rakentamisen yhdistäviä malleja” (OKM, 2017a, s. 15). Kulttuuripolitiikan ja -rahoituksen kannalta olennaista on ollut, että kaava-alueiden taidetta koskevien määräysten ja taiteen rahoitusta velvoittavien maankäyttösopimusten kautta taiteen maksajiksi ovat enenevässä määrin tulleet julkisen sektorin ohella yksityiset tahot. Pitkäkestoissa aluerakentamishankkeissa taiteeseen voi ohjautua yhteenlaskettuna useita miljoonia euroja. Kunnilla on kaavoittajina keskeinen rooli taidevelvoitteen levittämisessä. (Myllyntaus & Karttunen, 2020.)

Esimerkiksi Helsingin kaupunki teki vuonna 1991 päätöksen soveltaa prosenttiperiaatetta julkisten rakennusten ja alueiden rakentamiseen. Vuonna 2000 kaupunki laajensi prosenttiperiaatteen koskemaan myös yksityisiä rakennuttajia. Helsingin Arabianrannassa (2000–2015) prosenttiperiaatetta (1–2 % hankekustannuksista) toteutettiin asettamalla taidevelvoite tontinluovutusehtoihin. Tällöin taidehankkeiden toteuttaminen siirtyi rakennuttajille ja teokset jäivät valmistuvien kiinteistöyhtiöiden omaisuudeksi. Pulkkinen (2019) mukaan Helsingin kaupungin asettamalla tontinluovutusehdolla on ollut käänteentekevä vaikutus suomalaiseen julkisen taiteen rahoittamiseen, sillä vuosituhannen vaihteeseen saakka julkista taidetta oli hankittu kuntiin lähinnä niiden omista budjettivaroista. (Arabianrannan taidehankinnoista ks. myös Isohanni, 2006.)

OKM:n asettama prosenttiperiaatteen ohjausryhmä katsoi, että taiteen rooli laadukkaan rakennetun ympäristön tekijänä tulisi määritellä kunta- ja kaupunkistrategian tasolla (OKM, 2017a). Viimeaikaisiin siirtymiin julkisen taiteen alalla kuuluu sen strategisoituminen eli tavoitteellinen käyttö osana kaupunki- ja aluekehittämistä ja elinkeinopolitiikkaa

(Pulkkinen, 2019). Kaupunkitasoisten periaatteiden laadinnalla on kansainvälinen tausta (ks. esim. Eurocities, 2018).¹²⁷

Julkiseen taiteeseen suhtaudutaan Suomessa myönteisesti. Marraskuussa 2022 toteutetun Kansalaisten käsityksiä taiteesta osana arkiympäristöä ja julkisia tiloja -kyselyn mukaan 70 prosenttia 15–79-vuotiaista suomalaisista haluaa taidetta arkiympäristöönsä, kuten asuinalueelleen, opiskelu- tai työpaikalleen, kirjastoihin ja muihin vastaaviin paikkoihin. Selkeä enemmistö on niin ikään samaa tai jokseenkin samaa mieltä väitteistä, että heidän asuin- tai lähikaupungissaan tulisi olla enemmän julkista taidetta (64 %) ja että taide nostaa asuinalueen ja/tai kiinteistön arvoa (57 %). Huomattavasti pienempi osuus sen sijaan olisi halukas siihen, että verovaroja käytettäisiin julkiseen taiteeseen hieman nykyistä enemmän (44 %), tai olisi valmis maksamaan hieman enemmän omistusasunnosta, jonka rakennuskustannuksista noin prosentti olisi käytetty taiteeseen (31 %). (Hyry, 2022.)

4.4.2. Julkisen taiteen monimuotoinen toimijakenttä

Julkisen taiteen toteuttaminen edellyttää monien erilaisten toimijoiden vuorovaikutusta ja eri toimialojen yhteistyötä. Julkisen taiteen tilaajina toimivat niin julkisen kuin yksityisen sektorin toimijat. Paikallisella tasolla vuonna 2021 alle kolmanneksessa (79 kpl) Suomen kunnista oli tehty päätös rakentamiseen liittyvän taiteen prosenttiperiaatteen noudattamisesta ja/tai sovellettu sitä rakentamiseen liittyvissä investointihankkeissa tai asuinalueiden kaavoituksessa. Vuosien 2019 ja 2021 välillä joukkoon oli tullut 15 uutta kuntaa. Tilanne vaihteli selkeästi kuntakoon mukaan niin, että prosenttiperiaate oli käytössä kaikissa yli 50 000 asukkaan kunnissa mutta noin 8 prosentissa alle 5 000 asukkaan kunnista. (TEAvisari, 2021.)¹²⁸

127 Suomen kuntakentällä julkisen taiteen strategisoitumista ilmentävät esimerkiksi Espoon julkisen taiteen periaatteet, jotka kaupunginhallitus hyväksyi vuonna 2019. Asiakirja määrittelee kaupunkitasolla julkiselle taiteelle asetetut tavoitteet ja keinot niihin pääsemiseksi. Lisäksi tehdään aluekohtaisia taideohjelmia tai hankekohtaisia taidekonsepteja.

128 Prosenttiperiaatteen tilannetta Suomen kunnissa voi seurata Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen TEAvisarin avulla, jota tältä osin päivitetään joka toinen vuosi. TEAvisarin kysymysmuoto ilmentää osaltaan prosenttiperiaatteen viimeaikaista muutosta: ”Onko kunnassa tehty päätös rakentamiseen liittyvän taiteen prosenttiperiaatteen noudattamisesta ja/tai sovellettu sitä rakentamiseen liittyvissä investointihankkeissa tai asuinalueiden kaavoituksessa ...?” Vuonna 2021 kyselyyn vastasi 279 kuntaa (95 % kaikista Manner-Suomen kunnista), joista 28 prosenttia (79) vastasi prosenttiperiaatekysymykseen myönteisesti ja 62 prosenttia (171) kielteisesti. Joka kymmenennessä kunnassa (28) kysymykseen ei osattu vastata. (TEAvisari, 2021.) TEAvisari ei kerro, kuinka monessa kunnassa on viitevuoden aikana käytännössä hankittu taidetta.

Laajojen ”taidekaupunginosien” rakentamisen ohella viime vuosille ovat olleet leimallisia mittavat sairaaloiden taideohjelmat. Taikessa tehdyn seurannan mukaan 2010-luvulla prosenttiperiaatetta sovellettiin 18 sairaalahankkeessa 17:ssä eri kunnassa (Henri Terho, henkilökohtainen tiedonanto, 9.9.2020).¹²⁹ Sairaalakiinteistöt siirtyivät vuodenvaihteessa 2022 sairaanhoitopiireiltä hyvinvointialueiden omistukseen. Tämä koskee myös sairaanhoitopiirien taidekokoelmia, ellei asiasta toisin sovita. Taiteen kentällä on alkanut kampanjointi siitä, että hyvinvointialueet tekisivät päätöksiä prosenttiperiaatteen noudattamisesta tai muista taiteen hankinnan periaatteista (Hannus, 2022).

Kuntien ohella muutamat korkeakoulut ovat viime vuosina alkaneet käyttää julkista taidetta strategisesti ja systemaattisesti. Turun ammattikorkeakoulun Kupittaaan kampusta varten laadittiin mittava taideohjelma (Kotilainen, 2022). Turun AMK:a ylläpitää osakeyhtiö, jonka pääomistaja on Turun kaupunki (91 %). Säätiöpohjainen Aalto-yliopisto puolestaan sitoutui vuonna 2017 noudattamaan prosenttiperiaatetta kaikessa rakentamisessa ja peruskorjauksissa. Yliopisto käyttää taidetta tavoitteellisesti osana Otaniemen kampusalueen kehittämistä. Taidehankinnalle on laadittu strategia ja visio, jotka pohjautuvat yliopiston strategiaan, ja yliopistossa työskentelee taiteen ja näyttelyiden erityisasiantuntija, joka vastaa kampuksen julkisen taiteen koordinoinnista. (Aalto-yliopisto, 2021.)

Kansallisella tasolla valtion taideteostoimikunta hankkii nykytaiteen teoksia Senaattikiinteistöjen, valtioneuvoston kanslian ja Suomen Yliopistokiinteistöjen rakennuttamiin kiinteistöihin vuosittain valtion budjettiin varatulla määrärahalta, jota ei suhteuteta rakentamisen kustannuksiin. Taideteostoimikunnan kokoelma, jota kutsutaan valtion taidekokoelmaksi, käsittää tällä hetkellä runsaat 14 500 teosta noin 2 000 taiteilijalta.¹³⁰ Toimikunta toimii Kansallisgallerian yhteydessä, ja tämä huolehtii kokoelman hoidosta ja toimikunnan hallintopalveluista. Hankintapäätökset tekee kolmivuotiskausiksi nimetty toimikunta, jossa on edustettuna visuaalisten taiteiden asiantuntemus, Kansallisgalleria ja Senaattikiinteistöt. Teokset hankitaan tilaamalla suoraan taiteilijoilta, järjestämällä kilpailuja ja ostamalla gallerioista, taiteilijajärjestöjen teosvälitystilaisuuksista ja taiteilijoilta

129 Tuoreimpiin prosenttiperiaatetta noudattaviin sairaalahankkeisiin kuuluu Oulun yliopistollinen keskussairaala, jonka rakentaminen alkoi vuonna 2019 ja jatkuu vuoteen 2030. OYSKulta-nimisen kulttuuri- ja taidesuunnitelman mukaan taiteen käyttö sairaalassa hoidon ja hyvinvoinnin edistämiseen on monipuolista ja laaja-alaista. Visuaalisen alan kiinteiden teosten ohella ohjelmaan sisältyy esimerkiksi toimenpideklovnaria ja yhteisöllistä toimintaa. Uutuuksiin kuuluu myös soveltavan taiteellisen, tieteellisen ja hoidollisen tutkimuksen yhdistäminen. (OYS2030, 2021.)

130 <https://www.valtiontaideteostoimikunta.fi/> [haettu 22.3.2023].

itseltään. Vuonna 2021 aikana valtion kokoelmaan hankittiin yhteensä 152 teosta¹³¹. Lisäksi järjestettiin kaksi yleistä taidekilpailua, tilattiin yksitoista teosta ja konseptoitiin kaksi suurta taideohjelmaa. (Valtion taideteostoittoimikunta, 2022.)

Valtio on myös pyrkinyt viemään prosenttiperiaatteen konseptia muille hallinnonaloille. Prosenttiperiaatteen laajentaminen sosiaali- ja terveyssektorille nostettiin tavoitteeksi Juha Sipilän (2015) ja Sanna Marinin (2019) hallitusten ohjelmissa. Tämän ymmärrettiin tarkoittavan samalla periaatteen ulottamista rakentamisen yhteydessä tehdyistä investoinneista instituutioiden käyttökustannuksiin ja visuaalisen alan kiinteistä teoksista väliaikaisiin teoksiin ja esittäviin taiteisiin. Prosenttiperiaatteen laajentaminen oli osa Sipilän hallituksen ohjelman Parannetaan taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta -nimistä kärkihanketta (ks. Jakonen & Lahtinen, 2019).

Julkisen taiteen toimijakenttään Suomessa kuuluvat olennaisesti museot ja alueelliset taidemuseot erityisvastuineen. Taidemuseoilla on keskeinen rooli julkisen taiteen asiantuntijoina ja koordinoijina. Usein teoksia myös sijoitetaan taidemuseoiden kokoelmiin. Museotilastojen mukaan Suomen päätoimisesti hoidettujen museoiden kokoelmissa oli vuonna 2021 yhteensä liki 42 300 julkisen taiteen teosta. Vuoden 2021 aikana kartunta oli 389 uutta teosta. (Museovirasto, 2022.) Näihin lukuihin sisältyvät Kansallisgallerian julkisen taiteen kokoelma (15 146 teosta) ja kartunta (152 teosta), jotka ovat suurelta osin valtion taideteostoittoimikunnan hankintoja valtion taidekokoelmaan.¹³²

Välittäjäporras on erilaisissa selvityksissä ja työryhmäraporteissa todettu moneen otteeseen yhdeksi pullonkaulaksi julkisen taiteen toimialalla. Välittäjät ovat tarpeen niin tekijöiden ja tilaajien kuin teosten ja yleisön yhdistämiseksi. Monialainen toimiala edellyttää eri asiantuntemusten saattamista toistensa yhteyteen ja vuoropuhelun mahdollistamista. OKM:n asettama prosenttitaiteen ohjausryhmä katsoi asiantuntijapalveluja ja konsultaatiotoimintaa tarvittavan, jotta voitaisiin turvata riittävä osaaminen taiteen yhdistämisessä rakentamiseen (OKM, 2017a). Silloin kun välittäjät ottavat vastuulleen taiteen ja rakentamisen erikoisasiantuntemusten ja prosessien yhteen sovittamista, välittäjäportaana kehittäminen voi edistää entistä laajemman taiteilijajoukon osallistumista julkisen taiteen hankkeisiin.

131 Teosten joukossa oli 45 maalausta, 28 valokuvaa, 26 grafiikan teosta, 20 veistosta, 7 korutaideteosta, 2 piirustusta, 11 taideteollista teosta, 6 mediataideteosta, 6 tekstiiliteosta sekä 1 valotaideinstallaatio.

132 Valtion taidekokoelmaan sisältyy opetusministeriön hallintaan vuonna 2001 siirtynyt Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankin (SKOP) laaja taidekokoelma.

Taikessa toimivat julkisen taiteen asiantuntijapalvelut tukevat julkisia ja yksityisiä toimijoita sekä taiteilijoita julkisten taidehankkeiden rahoituksessa ja käynnistämässä. Tavoitteena on vahvistaa taidehankkeiden osuutta rakennetun ympäristön kehittämisessä ja sitoutumista prosenttiperiaatteeseen.¹³³ Taike myös avustaa yhteisöjä, kuten kuntia, kuntayhtymiä, yrityksiä, säätiöitä ja yhdistyksiä, jotka hankkivat rakennuskohteisiinsa taideteoksia prosenttiperiaatteen mukaisesti.¹³⁴ Taike on niin ikään alkanut järjestää julkisen taiteen kevätpäivää ja laatia julkisen taiteen vuosikatsausta (Kemppinen & Savela, 2022). Taike on myös ottanut vastuulleen Kansalaisten käsityksiä taiteesta osana arkiympäristöä ja julkisia tiloja -kyselyn, joka aloitettiin 2010-luvun prosenttitaiteen edistämishankkeiden aikana.

Visuaalisen alan taiteilijajärjestöt toimivat myös asiantuntijoina julkisen taiteen alueella. Esimerkiksi Suomen Kuvanveistäjäliitto neuvoo julkiseen taiteeseen ja sen hankintaan, materiaaleihin, tekniikoihin, sopimuksiin ja kuratointiin liittyvissä kysymyksissä. Neuvontaa annetaan sekä liiton jäsenille että taiteen tilaajille ja ostajille. Liitto on myös perustanut Isot veistokset -asiantuntijapalvelun, jonka kautta voi ostaa tai vuokrata liiton jäsenten suurikokoisia teoksia lyhyeksi tai pidemmäksi aikaa. Palvelu on suunnattu niin julkisille kuin yksityisille tahoille, ja sen mahdollisina asiakkaina nähdään tapahtumien järjestäjät ja esimerkiksi elokuvaavastajat. Kuvanveistäjäliitto sai vuonna 2020 avatun sivuston suunnitteluun ja toteuttamiseen OKM:n avustusta. (Suomen Kuvanveistäjäliitto, 2023.)

Prosentti taiteelle -hankkeen loppujulkaisuna ilmestyi *Prosenttiperiaatteen käsikirja* (2015), jonka Suomen Taiteilijaseura päivitti vuonna 2019 (Pulkinen, 2019). Käsikirjassa on omat osuutensa julkista taidetta tekeville taiteilijoille ja julkisen taiteen tilaajille. Suomen Taiteilijaseura ylläpitää nykyisin myös Julkinentaide.fi-sivustoa, joka tarjoaa uutisia julkisen taiteen hankkeista ja tietoa taiteen toteuttamisen tavoista taiteen tilaajille, rakennuttajille ja taiteilijoille sekä muille julkisen taiteen kentällä toimiville ammattilaisille. Taiteilijaseura julkaisee lisäksi julkisen taiteen uutiskirjettä.

133 <https://www.taike.fi/fi/taike-vaikuttaa/asiantuntijapalvelut/julkisen-taiteen-asiantuntijapalvelut> [haettu 22.3.2023]. Julkisen taiteen asiantuntijapalvelut ovat pilotti (2019–2023), josta tehdään tätä kirjoitettaessa julkista arviointia.

134 Taike on myöntänyt vuodesta 2014 lähtien Prosentti rakennuskustannuksista taiteeseen -nimisiä erityisavustuksia. Kohteet voivat olla uudis-, korjaus- tai infrarakentamista. Avustukset ovat luonteeltaan yhteis- ja vastarahoitusta niin, että Taiken osuus voi kattaa enimmillään puolet taideteoksiin liittyvistä välittömistä kustannuksista. Valtaosa avustuksista myönnetään uusien teosten tuotantokustannuksiin ja kehittämishankkeisiin. Niitä on kohdennettu myös taideohjelmien laatimiseen, taidekilpailujen järjestämiseen ja prosenttiperiaatteen nojalla hankittujen teosten kunnostukseen. Vuosina 2014–2022 Taike myönsi kaikkiaan 119 avustusta, joista kertyi yhteensä 3,7 miljoonaa euroa (vuoden 2022 arvossa). Jakson aikana eri puolilla maata toteutettiin Taiken osittaisella rahoituksella yli sata taideteosta. Vuonna 2022 avustushakemuksia tuli 29. Niistä 16:lle myönnettiin avustusta yhteensä 500 000 euroa. Määräraha nousi puoleen miljoonaan vuonna 2020.

Julkinen taide ja taiteilijoiden toimeentulo

Yksi prosenttiperiaatteen alkuperäisistä perusteluista on työtilaisuuksien luominen taiteilijoille, ja useiden maiden taide- ja kulttuuripolitiikassa viitataan julkisen taiteen yhteydessä edelleen taiteilijoiden toimeentuloon. Viime aikoina ymmärrys taiteilijoiden panoksesta on laajentunut julkisen taiteen teosten tekemisestä heidän asiantuntemuksensa hyödyntämiseen rakennusten, ympäristöjen ja kaupunkien suunnittelussa ja kehittämisessä.

Suomessa julkisen taiteen ala on viimeisten 10–15 vuoden aikana vilkastunut siinä määrin, että tämän voi olettaa näkyvän myös taiteilijoiden työllistymisessä ja toimeentulossa. Iso julkisen taiteen tilaus saattaa tuoda esimerkiksi kuvanveistäjälle työtä useaksikin vuodeksi. Julkiset taideteokset ovat taiteen taloudessa suuria hankkeita, ja yksittäinenkin hanke voi vaikuttaa merkittävästi taiteilijan urakehitykseen (Uimonen, 2015, s. 49).

Tarkkaa tietoa julkisen taiteen työllisyysvaikutuksista ei kuitenkaan ole saatavilla. Julkisen taiteen toimialatietoa on pyritty viime vuosina parantamaan, mutta siinä on yhä monia aukkoja (ks. esim. Myllyntaus & Karttunen, 2020). Ornamo ry:n koordinoiman Taide käyttöön -hankkeen osana Cuporessa vuonna 2020 tehdyssä selvityksessä päädyttiin haastattelujen ja muiden aineistojen pohjalta arvioon, että toimialan viimeaikaisesta kasvusta huolimatta julkiset taidehankkeet eivät vielä työllistä kokoaikaisesti kovin monia taiteilijoita ja asiantuntijoita. Niin ikään näytti siltä, että työtilaisuudet kertyivät monesti samoille tekijöille, joilla on jo tietoa ja kokemusta toiminnasta julkisten tilojen ja rakentamisen yhteydessä. (Myllyntaus & Karttunen, 2020.) Muille julkisen taiteen tilauksia tulee harvakseltaan, jolloin toimeentulostrategiaa ei voi rakentaa niiden varaan.

Visuaalisten alojen taiteilijoita toimii julkisen taiteen alueella paitsi tekijöinä myös koordinaattoreina, kuraattoreina, konsultteina, asiantuntijoina ja neuvonantajina. Usein julkisen taiteen tehtävissä toimitaan osapäiväisesti tai ajoittaisesti. Työtä tehdään niin yrittäjänä, freelance-rina kuin palkattuna työntekijänä. Taiteilijat tuottavat julkista taidetta myös omaehtoisesti esimerkiksi apurahan turvin. Visuaalisen alan taiteilijalle julkinen taide voi tarjota poikkeuksellisen tilaisuuden saada palkkaa taiteen tekemisestä. Seinäjoen kaupungin kulttuuripalvelut esimerkiksi haki vuodeksi 2023 ”kesäkuvataiteilijaa” jo seitsemättä kertaa. Kesäkuvataiteilija työskentelee kahden kuukauden ajan asemapaikkanaan Seinäjoen taidehalli ja tekee omaa itsenäistä projektiaan, joka jollain tavalla näkyy kaupunkilaisille ja osallistaa heitä. (Seinäjoen taidehalli, 2023.)

Valtion taideteostoimikunta puolestaan palkkasi vuonna 2021 kuvataiteilijan Merikasarin taideohjelma -hankkeeseen määräaikaiseksi taideasiantuntijaksi. Työtehtäviin kuului taidekonseptin luominen sekä teosvalintojen tekeminen valtion taidekokoelmasta ja valtion taideteostoimikunnan kohteeseen tekemistä uushankinnoista. Taideasiantuntija vastasi myös käyttäjien osallistamisesta, taideteosten toiminnallisen elinkaaren suunnittelemisesta ja toteuttamisesta. (Valtion taideteostoimikunta, 2022.)

Vuonna 2021 käynnistettiin Suomen Kuvanveistäjäliiton aloitteesta työskentely julkisen taiteen tietopohjan kehittämiseksi. Ensimmäiseksi tehtiin keväällä 2022 ammattitaiteilijoille suunnattu kysely ”Julkisen taiteen teokset, palkkiot ja prosessit 2021”. Siinä tiedusteltiin viitevuoden aikana valmistuneista teoksista ja työstä maksetuista palkkioista. Lisäksi kartoitettiin julkisen taiteen työskentelyprosesseja ja hankkeiden vaikutuksia taiteilijoiden toimeentuloon ja ura- ja työnäkymiin. (Suomen Taiteilijaseura, 2022.)¹³⁵

Kyselyyn vastasi 120 taiteilijaa, joista valtaosalla oli kokemusta julkisen taiteen projekteista tai kilpailuihin osallistumisesta. Suhteessa visuaalisen alan taiteilijakunnan kokoon (ks. luku 3.1) vastaajamäärä jäi pieneksi. Toisaalta vastaajien joukossa on kokeneita julkisen taiteen tekijöitä, minkä ansiosta kyselystä saadaan hyvin tietoa julkisen taiteen prosesseista ja käytännöistä. Vastaajista 43 prosenttia työskenteli ensisijaisesti Uudellamaalla ja miltei kaikki olivat visuaalisen taiteen valtakunnallisten ammattijärjestöjen jäseniä. Joka kolmas (33 %) vastaaja oli työskennellyt taiteilijana yhdessä tai useammassa vuonna 2021 valmistuneessa julkisen taiteen projektissa. Vuonna 2021 valmistuneita teoksia ilmoitettiin kyselyssä yhteensä 60. Taiteilijat olivat valikoituneet hankkeisiin useimmin suoran tilauksen (39 %) tai avoimen tai kutsukilpailun kautta (25 %). Teoksen tilaajista yleisin (41 %) oli kaupunki tai muu kunta. Raportoidut teokset olivat vaihtelevia niin kokoluokaltaan kuin taidemuodoiltaan (veistoksia 30 %). (Suomen Taiteilijaseura, 2022.)

Vastaajat kokivat julkisen taiteen projektit taloudellisesti tärkeiksi. Vuonna 2021 teoksia toteuttaneista taiteilijoista yli puolet (53 %) sai niistä vähintään puolet kokonaistuloistaan ja enemmistö (63 %) oli tyytyväisiä projektista saamaansa palkkioon. Kaksi kolmesta (65 %) projektista oli tuottanut taiteilijalle kustannusten vähentämisen jälkeen enintään 10 000 euroa; joka kymmenennestä (11 %) projektista

135 Kyselyn toteutti Katri Salmenoja ohjausryhmän tukemana, ja sitä rahoittivat Taike, Frame Contemporary Art Finland ja Suomen Taiteilijaseura jäsenjärjestöineen. Taideyliopisto ja Cupore osallistuivat hankkeen ohjausryhmään.

palkkiota oli jäänyt vähintään 20 000 euroa. (Suomen Taiteilijaseura, 2022.)

Vastaajat katsoivat julkisen taiteen projekteilla olleen monenlaisia myönteisiä vaikutuksia uraansa ja kehittymiseensä taiteilijana. Ne olivat lisänneet taiteilijoiden asiantuntemusta, tietotaitoa ja luottamusta omaan osaamiseensa. Myös tunnettuuden, näkyvyyden ja työtilaisuuksien koettiin parantuneen julkisen taiteen projektien myötä. Kaksi kolmesta kyselyvastaajasta (67 %) työskentelisi mielellään julkisen taiteen projekteissa tulevaisuudessa. Tiedon saatavuudessa katsottiin kuitenkin olevan puutteita. Avovastauksissaan vastaajat toivoivat, että tarjolla olisi enemmän mahdollisuuksia osallistua julkisen taiteen projekteihin ja että työtilaisuudet jakautuisivat tasavertaisemmin. Toimialan kehittämiseksi toivottiin lisää avoimuutta, vuoropuhelua eri toimijoiden välillä, lisää koulutusta, välittäjäportaana vahvistamista ja konsultointiapua. (Suomen Taiteilijaseura, 2022.)

Rakennustietosäätiön ylläpitämä Taide rakentamisessa -verkkosivusto sisälsi vuoden 2023 alussa 850 julkisen teoksen esittelyt sekä taiteilija- ja taidekonsulttipankin. Sivustolla myös annetaan tietoa ja ohjeita taidehankinnasta. Verkkosivusto uudistettiin osana ESR-rahoitteista Taide käyttöön -hanketta (2018–2021).

4.4.3. Julkinen taide osana taide- ja taiteilijapolitiikkaa

Julkiselle taiteelle on annettu taide- ja kulttuuripolitiikassa useita erilaisia tehtäviä, joiden keskinäiset painotukset ovat eri aikoina ja eri konteksteissa vaihdelleet, kuten taidekasvatus, taiteen saatavuuden edistäminen, rakennusten ja ympäristöjen esteettisyyden, viihtyisyyden, vetovoiman ja turvallisuuden lisääminen.

Suomessa valtio ei ole sitoutunut prosenttiperiaatteeseen toisin kuin esimerkiksi muut Pohjoismaat ja Viro. Valtion sitoutuminen prosenttiperiaatteeseen kaikessa rakentamisessaan lupaisi lisärahoitusta julkiselle taiteelle. Valtion piirissä keskeinen rakennuttaja ja tilapalvelujen tarjoaja on Senaatti-konserni, joka muodostuu Senaatti-kiinteistöistä ja sen tytärliikelaitoksesta Puolustuskiinteistöistä. Senaatti-kiinteistöt on valtiovarainministeriön alainen liikelaitos, joka tuottaa tilapalveluja ensisijaisesti valtionhallinnon asiakkaille. Konserniin kuuluu myös Senaatin Asema-alueet Oy. Vuonna 2022 Senaatti-konsernissa käytettiin kiinteistöinvestointeihin ja rakentamiseen 489 miljoonaa euroa, tästä Senaatti-kiinteistöjen osuus oli 395 miljoonaa ja Puolustuskiinteistöjen 94 miljoonaa. (Senaatti, 2023.)

Erityistä kiinnostusta julkisen taiteen toimialan keskusteluissa on herättänyt prosenttiperiaatteen tuominen valtion infrarakentamiseen. Väylävirasto vastaa valtion tieverkon, rautateiden ja vesiväylien kehittämisestä sekä kunnossapidosta. Virasto on viime vuosina teettänyt jonkin verran taidesuunnitelmia ja hankkinut taidetta, usein kaupunkien kanssa tehdyissä yhteishankkeissa (ks. Väylävirasto, 2019).¹³⁶ Kunnallisella tasolla erilaiset ”tekniset palvelukeskukset” tai muut vastaavat, usein liikelaitoksina toimivat tahot voivat olla merkittäviä julkisen taiteen tilaajia.

Valtion sitoutuminen tiukkaan prosenttiperiaatteeseen ei vaikuta tällä hetkellä todennäköiseltä. Taloussuhdanteet ja säästöpainet asettavat haasteita prosenttiperiaatteen hyväksymiselle ja noudattamiselle. Senaatin tapauksessa taiteen kustannukset voisivat siirtyä vuokralaisten kannettaviksi. Taiteen ja taiteellisen suunnittelun hankinta ei kuitenkaan aina merkitse kustannusten kasvua, sillä niiden avulla voidaan toteuttaa asioita, jotka on tehtävä joka tapauksessa ja joihin on rakentamisen budjettiin varattu rahaa (ks. Myllyntaus & Karttunen, 2020, s. 85). Tällöin tehdään selkeästi funktionaalista ja integroitua taidetta.

Hallinnollisissa rakenteissa julkisen taiteen rahoitusta kanavoituu taiteilijoille etenkin valtion taideteostoimikunnan ja taidemuseoiden hankintojen kautta. TaMu-tutkimuksen kyselyyn vastanneet taidemuseot kohdensivat rahoitusta julkisen taiteen tuottamiseen vuonna 2021 noin 800 000 euroa. On huomattava, että monessa kunnassa prosenttiperiaatteen kautta tuotettu julkinen taide kulkee muun kuin taidemuseon budjetin kautta (esim. tekninen toimi). Valtion taideteostoimikunnan määräraha on viime ajat ollut hieman yli miljoona euroa vuodessa, josta on tarkoitettu teoshankintaan 700 000 euroa ja toimintaan 340 000 euroa. Vuonna 2021 hankintaan oli lisäksi käytettävissä siirtomäärärahaa edelliseltä vuodelta niin, että toimikunta käytti ostoihin ja tilausteoksiin kaikkiaan noin 826 000 euroa. Kokoelmateosten kunnostukseen, kehystykseen ja konservointiin käytettiin noin 47 000 euroa. (Valtion taideteostoimikunta, 2022.) Taideteostoimikunnan hankintamäärärahan pysyvyys ja rahoituslähde ovat herättäneet huolta. Vuoden 2021 vuosikertomuksessa toimikunnan silloinen puheenjohtaja Henri Terho kirjoitti seuraavasti:

”Vuosi 2021 merkitsi uutta huolta taideteostoimikunnan määrärahatilanteesta. Jo vuosikausia taideteostoimikunnan hankintamäärärahat ovat pysyneet lähes muuttumattomana, mutta veikkausvoittovarojen vähentyessä leikkaukset uhkasivat koskea myös taideteostoimikuntaa. Laajan julkisen keskustelun

136 Mistään aivan uusista avauksista ei ole kyse, sillä esimerkiksi Tielaitos teetti jo 1990-luvulla taidesuunnitelmia ja toteutti hankkeita (Kaipiainen, 2013).

myötä määrärahat pystyttiin kuitenkin turvaamaan ja jopa hieman kasvattamaan vuodelle 2022. On kuitenkin yhä tärkeämpää miettiä, mikä on valtion taideteostoimikunnan hankintamäärärahan oikea taso ja peruste jatkossa. Rahoituksen mittakaavaa pitäisi tarkastella suhteessa valtion rakentamisen määrään ja etsiä paikkaa osana valtion normaalia budjettitaloutta.” (Terho, 2022b, s. 4.)

Alueellista taidemuseotehtävää toteuttavat museot ovat myös keskeisiä julkisen taiteen toimijoita Suomessa. Hallituksen esityksessä (HE 194/2018) uudeksi museolaiksi ehdotettiin, että alueelliseen taidemuseotehtävään säädettäisiin kuuluvaksi myös toiminta julkisen taiteen ja kokoelmien asiantuntijana ja prosenttiperiaatteen käytön edistäjänä alueellaan. Vuonna 2020 voimaan astuneeseen museolakiin (314/2019) alueellista taidemuseotehtävää ei ole kirjattu näin yksityiskohtaisesti, mutta julkinen taide ja prosenttiperiaate on sisällytetty Museoviraston toteuttamaan vastuumuseoiden ohjaukseen.¹³⁷ Terho (2022a) näkee Varsinais-Suomen julkisen taiteen ohjelman museolain uudistuksen konkreettisena vaikutuksena. Ohjelma on laadittu tukemaan alueellisen vastuumuseon julkisen taiteen edistämistehtävää.¹³⁸ Sen kohteena ovat etenkin kunnat, joissa taidehankintoja tehdään harvakseltaan eikä niihin erikoistuneita henkilöitä ole. Ohjelma tehtiin pilottihankkeena Varsinais-Suomen alueellisen vastuumuseon (Turun museokeskus), Päijät-Hämeen alueellisen vastuumuseon (Lahden museot) ja Taiken yhteistyönä vuosina 2020–2021.

Opetus- ja kulttuuriministeriön asettama prosenttiperiaatteen ohjausryhmä (2017) suositteli raportissaan, että Suomessa tulisi olla pohjoismaisten mallien mukaisesti yksi julkisen hallinnon organisaatio, joka vastaisi taiteen sisällyttämisestä valtion rakennushankkeisiin, edistäisi valtakunnallisesti taiteen käyttöä merkittävässä rakennushankkeissa, tukisi kuntien ja maakuntien sekä yksityisen sektorin toimijoiden edellytyksiä käyttää taidetta osana rakentamista, hoitaisi perustettavaa taiderahastoa, jonne osoitettaisiin valtion budjetissa varoja jokaista huomattavaa rakennushanketta kohden, sekä hallinnoisi valtion taidekokoelmaa (OKM, 2017a, s. 17). Tätä kirjoitettaessa tavoitteesta ollaan kaukana, sillä osaa näistä toiminnoista ei ole vielä perustettu ja olemassa olevat sijaitsevat valtionhallinnossa hajallaan.

137 Ne on sisällytetty OKM:n ja Museoviraston yhdessä laatimaan suunnitelmapohjaan, jota Museovirasto käyttää neuvotellessaan vastuumuseoiden kanssa seuraavaa nelivuotiskautta koskevasta suunnitelmasta (Eija Liukkonen, henkilökohtainen tiedonanto, 27.3.2023). Osio koskee kehittämistä, verkostoitumista ja yhteistyötä alueen toimijoiden kanssa.

138 <https://www.turku.fi/varsinais-suomen-alueellinen-vastuumuseo/julkisen-taiteen-ohjelma> [haettu 20.4.2023].

Taike on vuosien mittaan ottanut hoitaakseen useita julkiseen taiteeseen liittyviä asiantuntijatehtäviä sekä pyrkinyt koordinoimaan julkisten toimien kokonaisuutta tällä alueella ja vaikuttamaan erilaisin keinoin prosenttiperiaatteen edistämiseksi. Merkittävä osa prosenttiperiaatteen edistämisestä on sitkeää vaikuttamista ja verkostoimista, joka liittyy yhteen niin eri hallinnonaloja kuin taidetta ja rakennusalaan. Taiken työ kohdistuu osaltaan siihen, että toimialan rakenteita vahvistetaan niin, että taiteen ammattilaisten työtä osataan asianmukaisesti budjetoida, hinnoitella ja hankkia (vrt. Terho, 2022a, s. 88). Taike on myös alkanut julkaista julkisen taiteen vuosikatsausta, jolla on toimialaraportin piirteitä. Taiken toiminta prosenttiperiaatteen saralla alkoi kehittämishankkeena ja on jatkunut asiantuntijapalvelun viisivuotisena pilottina, josta ollaan parhaillaan tekemässä ulkoista arviointia. Taiken julkisen taiteen erityispalvelujen jatkosta päätettäessä on tärkeää muistaa, että jatkuvuuden puute on uhka toimialan kehittymiselle. Yhteyttä julkiseen taiteeseen kytkeytyvien taide-, suunnittelu- ja rakennusalojen alojen organisaatioiden ja järjestöjen välillä ei pidä päästää katkeamaan. Taiken edustajat ovat olleet keskeisinä toimijoina esimerkiksi valtion taideteostoimikunnassa ja ROTI-paneelissa¹³⁹.

Vuonna 2022 Taike ja Rakennustietosäätiö tekivät aloitteen Rakentamisen ja taiteen foorumin perustamisesta. RATA-foorumi on vapaamuotoinen yhteistyöverkosto, joka kokoaa rakentamisen ja taidealojen toimijoita säännöllisesti saman pöydän ääreen ja tiivistää niiden välistä yhteistyötä.¹⁴⁰ Foorumi on pyrkimys luoda jatkuvuutta monialaisen toimintakentän vuoropuhelulle, joka on tähän päivään saakka toteutunut erillisten, ajallisesti rajattujen erityishankkeiden, ohjelmien tai tiettyjä tehtäviä varten koottujen

139 Taide otettiin vuonna 2017 ensi kertaa mukaan Rakennetun omaisuuden tila -raporttiin osana arkkitehtuurin ja suunnittelun kokonaisuutta, minkä OKM:n asettama prosenttiperiaatteen ohjausryhmä (2017) nosti raporttissaan merkittäväksi avaukseksi. ROTI-arvioinnin tuottaa joka toinen vuosi Suomen Rakennusinsinööriliitto yhteistyössä laajan asiantuntijaverkoston kanssa. Ohjausryhmä esitti, että taiteen käyttöä rakentamisen yhteydessä olisi säännöllisesti arvioitava, esimerkiksi osana juuri ROTI-raporttia, jotta toiminnan laajuutta ja vaikuttavuutta voitaisiin seurata. (OKM, 2017.) Tuorein ROTI-raportti: <https://skol.teknologiateollisuus.fi/sites/skol/files/inline-files/ROTI%202023.pdf> [haettu 20.4.2023].

140 Vuoden 2022 lopulla foorumin toiminnassa olivat mukana Rakennusteollisuus RT, Rakennustietosäätiö RTS, RAKLI, Suunnittelu- ja konsultointirytykset SKOL, Ornamo, Suomen Taiteilijaseura, Suomen Kuvanveistäjäliitto, Taiteen edistämiskeskus, Aalto-yliopisto, Arkkitehtitoimistojen liitto ATL, Arkkitehtuurin tiedotuskeskus Archinfo, Suomen Arkkitehtiliitto SAFA ja Suomen maisema-arkkitehtiliitto MARK (Kempainen & Saarimaa, 2022).

työryhmien ja toimikuntien puitteissa (Kemppinen & Saarimaa, 2022).¹⁴¹ Valtioneuvoston vuonna 2022 julkaistussa, järjestyksessään toisessa valtakunnallisessa arkkitehtuuripoliittisessa ohjelmassa julkinen taide ei ole näkyvästi esillä, mutta verkostoitumalla ja vaikuttamistyötä tekemällä pienikin maininta voi kasvaa seurauksiltaan suureksi. Uuden ohjelman valmistelu perustui opetus- ja kulttuuriministeriön ja ympäristöministeriön asettaman työryhmän työhön. Taiteeseen viitataan ohjelmassa seuraavasti yhtenä toimenpiteistä, joilla voidaan vahvistaa paikkojen identiteettiä (sulkuihin on merkitty vastuutahot):

”syventämällä rakennus- ja taidealojen välistä yhteistyötä, tuke-
malla entistä laajemmin taiteen käyttöä hyvän ympäristön
rakentamisessa prosenttiperiaatteen malleilla sekä kehittämällä
julkisen taiteen prosesseja ja hankintojen hyvää laatua. (Taiteen
edistämiskeskus Taike, Rakennustietosäätiö RTS, alueelliset vas-
tuumuseot, kaupungit ja kunnat, opetus- ja kulttuuriministeriö)”
(VN, 2022, s. 45).

Rakennetun omaisuuden tilaan liittyy kysymys julkisten taideteosten kunnossapidosta. Suomessa on 2000-luvulla toteutettu julkisen taiteen hankkeita kiivaaseen tahtiin. Taikessa on kiinnitetty huomiota siihen, että ”julkisen taiteen korjausvelka” kasvaa (Terho & Kasvinen, 2020). Teosten kunnossapidolle on tehtävä suunnitelma, ja siihen on budjetoitava rahaa. Teoksia omistavat niin valtio ja kunnat kuin yksityiset tahot. Aluerakentamishankkeiden myötä teosten omistajiksi on tullut myös yksittäisiä kiinteistö- ja taloyhtiöitä ja viime kädessä asunnonomistajia. Samaan aikaan kiinteistöjen ylläpitokustannukset nousevat (TK, 2023). Taidemuseoille on niin ikään varmistettava rahoitusta hallintaansa tulleiden julkisten teosten ylläpitoon ja kunnostukseen. Taiken erityisavustusta voi saada prosenttiperiaatteen mukaisten teosten huolto-, korjaus- ja ylläpitokustannuksiin, mutta rahoituksen riittävyyttä tähän tarkoitukseen tulevana vuosina olisi ennakoitava. Taiken prosenttiperiaateavustukset on tarkoitettu oikeuskelpoisille yhteisöille, mukaan lukien yrityksille. Cronbergin (2010) ehdotuksesta kannustaa yrityksiä verohelpotusten avulla soveltamaan prosenttiperiaatetta ei ole käyty laajaa keskustelua.

141 Lisäksi osa keskeisistä toimijoista on myös vuosien mittaan vaihtunut ja jopa poistunut kentältä. Ympäristötaiteen säätiö kuului 2010-luvun kehittämishankkeiden keskeisiin toimijoihin, mutta se lakkautettiin taloudellisista syistä vuosikymmenen lopulla. Osa sen toiminnoista siirrettiin Rakennustietosäätiö RTS:lle, joka perusti Taide rakentamisessa -päätoimikunnan. Sen toimikausi kesti ainoastaan vuodet 2017–2020.

Tiivistelmä: Julkisen taiteen edistämisen nykytilanne

- Etenkin rakentamisen yhteydessä toteutettava julkinen taide on kurottautunut taide- ja kulttuuripolitiikan alueelta entistä vahvemmin kohti elinkeino-, aluekehittämis- ja hyvinvointipolitiikkaa. Julkisen taiteen toteuttamista myös rahoitetaan enenevässä määrin muilta kuin taide- ja kulttuuripolitiikan ja ylipäätään julkiselta sektorilta.
- Prosenttiperiaate on muotoutunut yhä enemmän yleiskäsitteeksi, jonka rinnalle on kehitetty uusia taiteen ja rakentamisen yhdistäviä malleja. Sitä on myös pyritty laajentamaan esimerkiksi sosiaali- ja terveyssektorille.
- Julkisen taiteen hankkeet ovat taiteen taloudessa merkittäviä, mutta tarkkaa tietoa julkisen taiteen työllisyysvaikutuksista ei ole saatavilla. Julkisen taiteen toimialatietoa on pyritty viime vuosina parantamaan, mutta siinä on yhä suuria aukkoja.
- Julkisen taiteen tukemisesta ja edistämisestä sekä taiteen sisällyttämisestä valtion rakennushankkeisiin vastaavat julkisen hallinnon tahot sijaitsevat valtionhallinnossa hajallaan.
- Useiden eri hallinnonalojen ja elinkeinosektorien rajapinnalla oleva julkisen taiteen toimialan edelleen kehittyminen edellyttää, että ylläpidetään monialaista vuoropuhelua ja yhteistyötä.

4.5. KOULUTUS

4.5.1. Visuaalisten taiteiden koulutus Suomessa

Suomessa on koulutettu taiteilijoita 1800-luvun puolivälistä saakka. Vaikka koulutus ei ole vaatimus taiteilijan ammatin harjoittamiselle eikä myöskään takaa taiteilija-ammattissa toimimisen onnistumista, Suomessa taiteilijat ovat keskimäärin korkeasti koulutettuja. Koulutus on yleisesti nähty ammattitaidon perustana sekä tapana kytkeytyä toimialoihin ja verkostoihin. (Hirvi-Ijäs ym., 2017; 2018; 2019; Karhunen & Rensujeff, 2006, s. 89; Rautiainen & Roiha, 2015; Rensujeff, 2003; 2014.) Visuaalisten taiteiden alalla koulutus voi olla lähes välttämätöntä ammattilaisuuden edellyttämien tietojen ja taitojen omaksumiseksi. Suhteellisen pitkäkestoinen koulutus lisää myös ammatin kautta identifioitumista: sen sijaan, että käytäisiin töissä taiteilijana, ollaan taiteilijoita riippumatta työajoista tai -paikoista. (Hirvi-Ijäs ym., 2021, s. 26; 28; Svensson, 2015.)

Koulutus on esimerkiksi kulttuuritilastoinnin ESSnet-kehyksessä kokonaan oma toimintamuotonsa. Se liittyy kulttuuritoimialojen ytimessä toimimiseen eli taiteelliseen luomiseen: taiteilijakoulutus kehittää

taiteellista osaamista ja edistää teosten luomista ja tuotantoa. Taiteilijakoulutus edistää myös taiteilijoiden muuta ammatillista osaamista, tarjoaa verkostoja sekä ylläpitää ja kehittää taidekeskustelua ja taiteen arviointia. Koulutusta tarjoavat oppilaitokset ovat myös usein tärkeitä työtilaisuuksien tarjoajina tai työnteon mahdollistajina taiteilijoille (Karttunen, 2006, s. 54).

Suomessa taiteilijakoulutus on lähtökohtaisesti osa julkista koulutusjärjestelmää. Korkeakoulutasolla taiteilijakoulutusta tarjoavat yliopistot ja ammattikorkeakoulut. Kuvataiteen yliopistotasoista tutkintoon johtavaa koulutusta tarjoavat Taideyliopiston Kuvataideakatemia ja Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu. Lapin yliopiston Taiteiden tiedekunnassa kuvataiteesta voi suorittaa perus- ja aineopinnot. Kuvataiteilijan AMK-tutkinnon voi tällä hetkellä suorittaa viidessä ammattikorkeakoulussa.¹⁴²

Lisäksi visuaalisia taiteita opetetaan osana yleissivistävää ja ammatillista koulutusta. Yleissivistävään koulutukseen kuuluvat vapaa sivistystyö, joka tarjoaa yleissivistäviä opintoja sekä harrastuksellista toimintaa, sekä taiteen perusopetus, joka on ensisijaisesti lapsille ja nuorille tarkoitettua tavoitteellista ja tasolta toiselle etenevää eri taiteenalojen opetusta.¹⁴³ Suomessa noin neljänneksessä kansanopistoja voi opiskella kuvataidetta. Kuvataidetta voi opiskella harrastuksena, ja osassa oppilaitoksia opintoja kuvaillaan ammattikorkeakouluun ja yliopistoon orientoivaksi koulutukseksi.¹⁴⁴ Taiteen perusopetusta tarjotaan tässä julkaisussa määritellyistä visuaalisten taiteiden aloista kuvataiteen ja mediataiteen aloilla.¹⁴⁵ Vuonna 2019 peruspalvelukyselyyn vastanneista Manner-Suomen kunnista noin 60 prosenttia järjesti tai tuki taiteen perusopetusta kuvataiteen alalla ja noin

142 Kuvataiteilijan AMK-tutkinnon voi suorittaa Turun ammattikorkeakoulussa, LAB-ammattikorkeakoulussa (Lappeenrannan kampus), SAMK:n Kankaanpään taidekoulussa, Lapin ammattikorkeakoulussa sekä Yrkeshögskolan Noviassa.

143 Ks. <https://okm.fi/vapaa-sivistystyo> [haettu 29.11.2022] ja <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/taiteen-perusopetus> [haettu 20.2.2023].

144 Suomessa on 75 kansanopistoa ja 82 kansanopistokampusta. Kansanopistot.fi-hakutiedon mukaan niistä noin 20:ssä voi opiskella kuvataidetta. Esimerkiksi Limingan kansanopistossa voi suorittaa 1–4-vuotisen kuvataidelinjan. Eri kansanopistojen kautta on myös mahdollista suorittaa kuvataiteen perus- ja aineopinnot avoimen yliopiston kautta (Lapin yliopisto). Ks. lisää <https://www.kansanopistot.fi/opiskelu-kansanopistossa/mika-on-kansanopisto/> [haettu 30.11.2022].

145 Kaikkiaan taiteen perusopetusta tarjotaan arkkitehtuurin, kuvataiteen, käsityön, mediataiteen, musiikin, tanssin, teatteritaiteen, sanataiteen ja sirkustaiteen aloilla.

kymmenen prosenttia mediataiteiden alalla. Yleisintä oli musiikin perusopetuksen järjestäminen ja tukeminen (lähes 90 prosenttia kunnista).¹⁴⁶

Ammatillisessa koulutuksessa monet koulutusohjelmat tarjoavat opintoja esimerkiksi kuvataiteesta, maalaustaiteesta, kuvanveistosta, taidegraafikasta sekä valokuva- ja mediataiteesta. Kuvataiteen koulutusta tarjoavien ammatillisten oppilaitosten lukumäärästä on kuitenkin vaikea saada kokonaiskuvaa, sillä ammatillisessa toisen asteen koulutuksessa ei voi tällä hetkellä opiskella kuvataiteen tutkintoa eikä koulutustarjontaa voi siten suoraan hakea tutkintonimikkeiden kautta. Ammatikoulut.fi-portaalin hakutuloksen mukaan kuvataidealan opintoja voi suorittaa neljässä eri ammattikoulussa.¹⁴⁷

Julkiseen koulutusjärjestelmään kuuluvien oppilaitosten lisäksi Suomessa toimii joitakin yksityisiä taideoppilaitoksia, jotka tarjoavat kuvataideopetusta ja jotka rahoittavat toimintaansa osin lukukausimaksuilla.¹⁴⁸ Moni taiteilija myös hankkii koulutustaan ulkomailta. Ulkomaisten tutkinto-ohjelmien lisäksi suomalaiset korkeakoulut edistävät kansainvälistä vuorovaikutusta ja verkottumista. Esimerkiksi Taideyliopiston Kuvataideakatemia ja Saastamoisen säätiön yhteishanke rakentaa dialogia taiteen opetuksen ja kansainvälisen taidekentän välille ja pitää sisällään esimerkiksi vaihto-ohjelman taiteellisen tutkimuksen tohtoriopiskelijoille ja tutkijoille.¹⁴⁹

Visuaalisten taiteiden aloilla ei ole viime vuosina selvitetty alan ammattilaisten opintopolkuja ja opintoja edeltävää osallistumista esimerkiksi kuvataiteen taiteen perusopetukseen. Sekä *Kuvataidekoulutuksen ja -kasvatuksen vision* (2022) että OKM:n korkeakoulu- ja tiedelinjausten tavoitteena on muun muassa, että siirtymistä eri koulutusasteilta toiselle sujuvoitettaisiin ja että korkeakoulut hyödyntäisivät enemmän esimerkiksi toisen asteen tutkintoja opiskelijavalinnassaan.¹⁵⁰

Erityinen osaamisalueensa on julkinen taide, jonka koulutuksen kehittämistä korostettiin opetusministeriön teettämässä visuaalisen taiteen

146 Peruspalvelujen vuotta 2019 koskeva arviointi.

147 Media-alan ja kuvallisen ilmaisun perustutkintojen opintokuvauksissa osassa mainitaan erikseen kuva-, media- tai valokuvataide, toisissa ei lainkaan. Jos mukaan lasketaan kuitenkin kaikki media-alan ja kuvallisen ilmaisun perustutkintoja tarjoavat ammattikorkeakoulut, nousee lukumäärä huomattavasti.

148 Esimerkiksi Taidekoulu MAAssa voi opiskella nykytaiteilijan ammattiin. Opinnot päivälinjalla kestävät kolme vuotta. Vapaa Taidekoulu on taidemaalaukseen keskittynyt yksityinen oppilaitos. Taidemaalarin ammattiin johtava opinto-ohjelma on nelivuotinen. Molemmat oppilaitokset sijaitsevat Helsingissä ja molempiin on lukukausimaksut.

149 <https://www.uniarts.fi/projektit/kuvataiteen-kansainvaliset-verkostot/#saastamoinen-foundation-keynote> [haettu 20.2.2023].

150 Ks. <https://okm.fi/korkeakoulu-ja-tiedelinjaukset> [haettu 30.11.2022].

ohjelmassa (2009). Prosenttiperiaatteen ohjausryhmä (2017) esitti raportissaan, että oppilaitosten olisi tärkeää kehittää taide-, muotoilu-, arkkitehti- ja suunnittelijakoulutusta niin, että eri osapuolet saavat vahvat perusvalmiudet taiteen sisällyttämiseksi rakennushankkeeseen. Ohjausryhmä katsoi, että taideasiantuntijoiden kouluttaminen voitaisiin toteuttaa erikoistumiskoulutuksena toimijoille, joilla on jo riittävät perustiedot taiteesta. (OKM, 2017.) Jo aiemmin Taidetta arkeen -työryhmä (2013) eritteli eri tahojen koulutustarpeet seikkaperäisesti:

Taiteilijat tarvitsevat tietoa arkkitehtuuruusuunnittelusta, rakentamisen prosesseista, materiaaleista, turvallisuudesta ja lupamenettelyistä. Suunnittelu- ja rakentajatahot tarvitsevat tietoa taiteen tavoitteista ja toimintakäytännöistä sekä taiteilijan ammatti-identiteetistä ja työtavoista, kuten nykyään tavallisesta alihankkijoiden käyttämisestä. Myös ohjaavat viranomaiset, rahoittavat tahot ja koulutuksen suunnittelijat tarvitsevat laajan tietopohjan kaupunkikehittämisestä ja yhteiskunnallisista merkityksistä. (OKM, 2013, s. 28.)

Julkisen taiteen opintojaksoja on tällä hetkellä tarjolla useissa eri kuvataiteilijakoulutuksissa, mutta tarkkaa selvitystä tilanteesta ei ole saatavilla. Ammattikorkeakouluista etenkin Turku on profiloitunut julkisen taiteen saralla.¹⁵¹ Julkisen taiteen erityisosaamiseen painottunutta taideasiantuntijan erikoistumiskoulutusta järjestetään tällä hetkellä yliopistojen yhteistyönä. Toteutuksessa ovat mukana Aalto-yliopiston Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu, Lapin yliopiston Taiteiden tiedekunta ja koulutusta koordinoi Taideyliopisto. Koulutus on kaksivuotinen, ja toinen ryhmä aloitti siinä vuonna 2022. Kohderyhmänä ovat maisteritasoisen tutkinnon suorittaneet (tai muuten ammatissaan päteväytyneet) taiteen ammattilaiset. Taideasiantuntijaksi voi erikoistua esimerkiksi kuvataiteilijan, kuraattorin, muotoilijan, arkkitehdin, kaupunkisuunnittelun tai maisema-arkkitehdin koulutuksen ja soveltuvan työkokemuksen pohjalta.¹⁵² (Taideyliopisto, 2023.)

151 Nykyiseen Kuvataiteilija AMK -koulutukseen Turussa sisältyy opintojakso Julkisen taiteen esityskäytännöt (5 op) https://opinto-opas.turkuamk.fi/index.php/fi/PKUVAS23/course_unit/1314 [haettu 23.3.2023]. Kupittaaan KampusART-hankkeeseen kytkettiin kuusi julkisen taiteen opintojaksoa avoimessa ammattikorkeakoulussa ja integroitiin viisi julkisen taiteen perustutkinto-opintojaksoa. Turun AMK:n Taideakatemia myös koordinoi vuosina 2019-2022 kansainvälistä Erasmus+-rahoitteista julkiseen taiteen pedagogiikkaan keskittyntä PARTGO-hanketta. (Taina Erävaara, henkilökohtainen tiedonanto, 18.3.2023.)

152 <https://www.uniarts.fi/koulutusohjelmat/taideasiantuntijan-erikoistumiskoulutus-julkinen-taide/> [haettu 23.3.2023].

Taiteilijoiden tutkinnot ja koulutus visuaalisten taiteiden alalla

Koulutus- ja tutkinto-ohjelmat tässä selvityksessä tarkasteltavilla visuaalisten taiteiden aloilla (kuvataide, valokuvataide, mediataide, kuvitustaide ja sarjakuva) vaihtelevat paljon eri koulutusasteilla, eikä kaikilla taiteenaloilla ole omaa koulutus- tai tutkinto-ohjelmaansa. Esimerkiksi korkeakoulutasolla ei Suomessa tällä hetkellä ole mahdollista suorittaa sarjakuvataiteen tutkintoa.¹⁵³ Vahvimmin visuaalisten taiteiden tutkinnot keskittyvät kuvataiteeseen. Esimerkiksi vuonna 2022 yliopistotasoisiin kuvataiteen koulutusohjelmiin haki kaikkiaan 1269 henkilöä, joista paikan vastaanotti 72.¹⁵⁴

Vuonna 2021 kuvataidetta opiskeli ammattikorkeakouluissa 661 henkilöä (kuvataiteilija AMK ja ylempi AMK). Kuvataideakatemiassa opiskeli 115 henkilöä kandidaatiksi, 139 maisteriksi ja 37 tohtoriksi.¹⁵⁵ Tutkinnon suorittaneiden lukumäärä ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa on pysynyt kuluneen vuosikymmenen suhteellisen vakaana. Vuosina 2004–2021 ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneita on ollut vuosittain päälle satakunta ja kandidaatteja muutama kymmenen. Maisterin tutkintojen suorittaneiden määrä on ollut viime vuosina noin 40 vuodessa. Kuvataiteilija (ylempi AMK) -tutkinnon suorittaneita on ollut viime vuosina muutama kymmenen. (Taulukko 7.)

Visuaalisen alan taiteilijat ovat useimmiten korkeasti koulutettuja. Tuoretta tietoa taiteilijoiden koulutuksessa on koottu *Taiteilijana Suomessa* -tutkimushankkeessa. Vuonna 2019 tutkimuksen rekisteriaineistoon kuuluvista noin 4 200 visuaalisten taiteiden ammattitaiteilijoista korkein koulutusaste millä tahansa koulutuslallalla oli noin kolmella prosentilla tohtorin- tai lisensiaatintutkinto, 39 prosentilla ylempi korkeakoulututkinto ja viidellä prosentilla alempi korkeakoulututkinto, 21 prosentilla oli ammattikorkeakoulututkinto ja noin kahdella prosentilla ylempi ammattikorkeakoulututkinto. Noin kymmenellä prosentilla oli

153 Ks. lisää esim. <https://sarjakuvaseura.fi/fi/verkkopalvelut/sarjakuvaopetusta> [haettu 29.11.2022].

154 Hakijat: 801 (Taideyliopiston Kuvataideakatemia), 246 (Aalto-yliopisto: kuvataidekasvatus) 222 (Lapin yliopisto; kuvataidekasvatus). Paikan vastaanottaneet: 24 (Taideyliopiston Kuvataideakatemia), 21 (Aalto-yliopisto: kuvataidekasvatus) + 27 (Lapin yliopisto; kuvataidekasvatus). (I sykli: kandidaatti + maisteri, kaikki hakijat) Lähde: https://vipunen.fi/fi-fi/_layouts/15/xlviewer.aspx?id=/fi-fi/Raportit/Haku-%20ja%20valintatiedot%20-%20korkeakoulu%20-%20hakukohde.xlsb [haettu 23.3.2023].

155 Kuvataidekasvatuksen tutkinnosta ei saa erikseen tietoa (Hum. kand. taidehistoria ja taidekasvatus).

ammattillinen peruskoulutus tai ammattitutkinto. Noin viidellä prosentilla korkein koulutusaste oli lukiokoulutus.

Taiteilijana Suomessa -tutkimuksen rekisteriaineistoon kuuluvien noin 4 200 visuaalisten taiteiden ammattitaiteilijoiden joukossa yleisimmät korkeimman tutkinnon koulutusnimikkeet olivat taiteen maisteri (17 %), kuvataiteilija AMK (15 %) ja kuvataiteen maisteri (12 %). Kuvataiteen kandidaatteja oli aineistoon kuuluvista taiteilijoista vain noin prosentti, mikä kuvaa sitä, että valtaosa jatkaa ylempään korkeakoulututkintoon. Visuaalisten alojen taiteilijoilla oli myös muita kuin visuaalisten taiteiden alojen koulutusnimikkeitä: joukossa oli esimerkiksi korkeimmalta koulutusnimikkeeltään arkkitehteja, insinöörejä, opettajia ja muotoilijoita.

TAULUKKO 7.

Kuvataiteen tutkinnon suorittaneet (lkm.) vuosina 2004–2021.

Lähde: Tilastokeskus, oppilaitosten opiskelijat ja tutkinnot.¹⁵⁶

Vuosi	Tutkinto				
	Kuvataiteilija (AMK)	Kuvataiteen kandidaatti, kuvataiteen tutkinto (Kuvataideakatemia)	Kuvataiteilija (ylempi AMK)	Kuvataiteen maisteri; Kuvataideakatemian loppututkinto	Kuvataiteen tohtori
2004	146	11	0	19	0
2005	119	16	0	24	2
2006	145	9	0	30	1
2007	150	17	0	30	0
2008	143	53	0	70	0
2009	148	18	0	33	0
2010	121	10	8	25	1
2011	160	25	9	47	2
2012	149	27	8	29	2
2013	140	18	6	33	1
2014	150	30	0	44	2
2015	138	32	8	29	2
2016	144	18	20	53	4
2017	113	27	13	41	2
2018	79	23	11	35	2
2019	93	36	16	42	0
2020	120	20	22	43	1
2021	104	23	22	40	0

¹⁵⁶ https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__opiskt/statfin_opiskt_pxt_11c3.px/ [haettu 23.3.2023].

4.5.2. Taiteilijakoulutus taide- ja taiteilijapolitiikan sekä koulutuspolitiikan rajapinnoilla

Taiteilijakoulutus sijoittuu taide- ja taiteilijapolitiikan sekä koulutuspolitiikan rajapinnalle. Taide- ja taiteilijapolitiikan näkökulmasta ammattitaiteilijat muodostavat toimialan ytimen ja taiteilijakoulutus on siten toimialan ylläpitämisen kannalta tärkeätä. Taiteilijakoulutus valmistaa taiteelliseen luomiseen, mikä visuaalisten taiteiden kohdalla edellyttää koulutukselta ja sen puitteilta tiettyjä erityisiä ominaisuuksia kuten opiskelijoiden henkilökohtaisia työtiloja, tilaa ja välineistöä eri tekniikoiden opiskeluun ja toteuttamiseen, sekä mahdollisuuksia yksilölliseen opetukseen.

Koulutuspolitiikan näkökulmasta taiteilijakoulutus on osa korkeakoulutusta. Korkeakoulujen toiminnan kehittämistavoitteet perustuvat hallitusohjelmaan, hallituksen toimintasuunnitelmaan sekä muihin eduskunnan ja valtioneuvoston korkeakouluille asettamiin strategisiin tavoitteisiin. OKM:n mukaan yleisenä tavoitteena on, että yliopistot ja korkeakoulut edistävät Suomen kilpailukykyä, hyvinvointia ja sivistystä, kestäväää kehitystä sekä ennakoivat ja tukevat yhteiskunnan, kulttuurin ja työelämän uudistumista.¹⁵⁷ Koulutuspoliittisiin tavoitteisiin kuuluvat esimerkiksi digitalisaation hyödyntäminen, korkeakoulutettujen määrän lisääminen sekä nykyistä sujuvampi siirtyminen toiselta asteelta korkeakoulutukseen (VN, 2021, s. 31).

Korkeakoulujen toiminta perustuu itsehallinnolle ja tieteen vapaudelle, mutta OKM ohjaa ja valvoo korkeakoulujen toimintaa ja toimii niiden pääasiallisena rahoittajana. Ministeriö käy korkeakoulujen kanssa säännöllisiä neuvotteluja esimerkiksi korkeakoulujen tehtävistä, profileista, vahvuusaloista ja tutkintotavoitteista. Taiteilijakoulutukseen liittyvät koulutuspoliittiset valinnat vaikuttavat siten taide- ja taiteilijapolitiikkaan. Koulutuspoliittiset päätökset vaikuttavat muun muassa koulutettavien ja sitä kautta taiteenaloilla työskentelevien taiteilijoiden lukumäärään, ammatilliseen osaamiseen, työllisyyteen ja tulotasoon (ks. myös Karhunen & Rensuuff, 2006, s. 22).

Taiteen korkeakoulutasoisen, ammatillisen sekä yleissivistävän koulutuksen ohjauksesta, valvonnasta ja toimeenpanosta vastaa opetus- ja kulttuuriministeriö. Ministeriön organisaatiossa taiteilijapolitiikan ja koulutuspolitiikan yhteys ei kuitenkaan ole suoraviivainen. Osastotasolla visuaalisten taiteiden koulutuksesta vastaavat eri näkökulmista koulutuksesta vastaavat osastot (varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja vapaan sivistystyön osasto; lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen osasto; korkeakoulu- ja tiedepolitiikan osasto), kun taas taiteilijapolitiikasta vastaa

157 Ks. <https://okm.fi/korkeakoulu-ja-tiedelinjaukset> [haettu 29.11.2022].

kulttuuri- ja taidepolitiikan osasto. Ministereistä opetusministeri vastaa ammatillisesta ja yleissivistävästä koulutuksesta, tiede- ja kulttuuriministeri taas korkeakouluista ja taiteen perusopetuksesta. Näin ollen visuaalisten taiteiden koulutusta koskevat vastuut jakautuvat OKM:n sisällä eri osastoille. Eri politiikoissa korostuvat osin erilaiset tavoitteet, mikä heijastuu muun muassa taidekoulutuksen mitoitukseen sekä siihen, miten taide ja sille asetetut tavoitteet eri alojen kehittämissuunnitelmissa korostuvat (Rautiainen & Roiha, 2015, s. 40).

OKM:n ja visuaalisen alan taiteilijakoulutusta tarjoavien yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen välisissä sopimuksissa vuosille 2012–2024 ei mainita suoraan visuaalisiin taiteisiin liittyviä tavoitteita.¹⁵⁸ Visuaalisten alojen koulutusta ja sen kehittämistarpeita on käsitelty muun muassa OKM:n eri julkaisuissa (ks. mm. OPM, 2009; OPM, 2008) sekä muissa aiheesta laadituissa selvityksissä (ks. esim. Karhunen & Rensujeff, 2006; Karttunen, 2006; Rautiainen & Roiha, 2015).

Visuaalisten alojen taidepoliittisessa ohjelmassa (2009) kehoitettiin lisäämään taiteen soveltavan käytön opetusta erityisesti niissä ammattikorkeakouluissa, joissa annetaan sekä taide- että sosiaali- ja terveystieteiden koulutusta. Ohjelman mukaan taiteen soveltava käyttö voisi myös olla ylempien korkeakoulututkintojen erikoistumisvaihtoehtona. Kuten edellä todettiin, tällaisia koulutusohjelmia on aloitettukin. Jotta taiteilijoiden ammatillinen osaaminen tulisi yhteiskunnassa paremmin huomatuksi ja hyödynnetyksi, julkaisussa ehdotettiin, että taiteilijoita voitaisiin täydennyskouluttaa ympäristö- ja rakennusalan asiantuntijatehtäviin, tuottajiksi ja kuraattoreiksi sekä matkailualalle ja museoihin. Ohjelman mukaan myös taiteilijoiden pätevytyymistä eri kouluasteiden taideopettajiksi tulisi edistää. (OPM, 2009, s. 39.)

Jo viidentoista vuoden takaisen opetusministeriön selvitysryhmäraportin mukaan (2008) tutkintoon johtava kuvataiteen koulutustarjonta oli tuolloin Suomen korkeakouluissa riittävää. Koulutuksen määrää ei nähty tarpeelliseksi lisätä ja mahdolliset supistukset oli raportin mukaan tehtävä maltillisesti. Tulevaisuudessa nähtiin tarpeelliseksi selvittää kuvataiteen alan alueellisen koulutustarjonnan ja alueellisen sijoittumisen välisiä yhteyksiä. Selvityksen mukaan kuvataidealan koulutuksesta valmistuneiden työllistymiseen, itsenäisenä ammatinharjoittajana toimimiseen ja toimeentuloon

158 Taiteet nousevat vahvasti esille vain Taideyliopiston sopimuksessa. Muiden visuaalisten taiteenalojen koulutusta tarjoavien yliopistojen sopimuksissa taide mainitaan yhtenä yliopiston alana ja valtaosassa kuvataiteen koulutusta tarjoavien ammattikorkeakoulujen sopimuksissa ei taidetta mainita erikseen lainkaan kohdissa ”strategiset tavoitteet, valinnat ja profiili” tai ”vahvuusalat ja uudet, nousevat alat”. <https://okm.fi/ohjaus-rahoitus-ja-sopimukset> [haettu 20.2.2023].

tuli kiinnittää huomiota, seurata ja tilastoida sitä. Selvityksessä todettiin pidemmän ja useammassa oppilaitoksessa hankitun koulutuksen edistävän työllistymistä. Selvityksen mukaan taideyliopistojen maisteriohjelmat ja ylemmät ammattikorkeakoulututkinnot ovat tarpeen täydentämään kuvataiteilijan ammattiin valmentavaa koulutusta. (OPM, 2008, s. 41; 43–44.) OKM:n yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen kanssa tekemissä sopimuksissa vuosille 2021–2024 työelämätaidot ja työllistymisen edistäminen mainitaan yleisellä tasolla, mutta sopimuksista ei käy ilmi, missä määrin ne liittyvät taidealan opintoihin.

Opiskelumahdollisuuksien näkökulmasta visuaalisten taiteiden asema osana koulutusjärjestelmää on viime vuosikymmeninä heikentynyt. Kuvataiteen opintoja tarjoavien ammattikorkeakoulujen määrä on viimeisen 15 vuoden aikana vähentynyt. Vielä vuonna 2006 kuvataiteilijan koulutusta annettiin kaikkiaan kahdeksassa ammattikorkeakoulussa ja vuonna 2011 kuvataiteen koulutusohjelmia oli seitsemässä ammattikorkeakoulussa (Herranen, Houni & Karttunen, 2013, s. 34; Karhunen & Rensujeff, 2006, s. 35).¹⁵⁹ Toisen asteen koulutuksessa toteutettiin OKM:n valmisteleva ammatillisen koulutuksen uudistus, jonka osana kuvataide menetti vuonna 2017 oman tutkintonsa.¹⁶⁰ Kuvataiteen oppiaineen asema toisen asteen opetuksessa sekä perusopetuksessa on myös *Kuvataidekoulutuksen ja kasvatuksen visio 2030* -julkaisun mukaan heikentynyt merkittävästi. Samaan aikaan koulutuksen resursseja on leikattu ja tulosvastuun merkitys koulutuksessa on korostunut. (Rosavaara, 2022, s. 4.)

Visiossa listataan lukuisia toimenpide-ehdotuksia, joiden tavoitteena on edistää kuvataidekoulutuksen ja -kasvatuksen saavutettavuutta, vastata uudistumistarpeisiin ja muutospaineisiin sekä tunnistaa kuvataiteilijan osaaminen entistä paremmin myös yhteiskunnan muilla sektoreilla. Ehdotetut toimenpiteet toistavat pitkälti jo aiemmissa selvityksissä esiin tuotuja kehittämisen kohteita. Jatko- ja täydennyskoulutuksen vahvistaminen edesauttaisi kuvataiteilijoiden työllistymistä, kansainvälistä kilpailukykyä ja mahdollisuutta vastata kuvataiteen toimialan muutoksiin sekä elinkeinoelämän tarpeisiin. Toimenpiteinä ehdotetaan lisäksi koulutuksessa työelämälähtöisyyden parantamista sekä sellaisten vaihtoehtojen tai täydentävien uramallien kehittämistä, jotka mahdollistavat kuvataiteilijoille kestävän toimeentulon. Vision toimenpiteissä kiinnitetään myös

159 Lahden ammattikorkeakoulun kuvataiteen koulutusohjelman viimeinen opiskelijahaku oli keväällä 2012 ja Tampereen ammattikorkeakoulun kuvataiteen koulutusohjelman lakkauttamisesta päätettiin syksyllä 2013. Ks. esim. Herranen ym., 2013, s. 38 sekä <https://fi.wikipedia.org/wiki/Muotoiluinstituutti> [haettu 29.11.2022].

160 Lue aiheesta lisää mm. <https://taiteilijalehti.fi/kuvataide-menetti-oman-tutkintonsa-ammattillisen-koulutuksen-uudistuksessa> [haettu 29.11.2022].

voimakkaasti huomiota yhdenvertaisiin mahdollisuuksiin osallistua kuvataidealan koulutukseen. (Rosavaara, 2022, s. 12–14.)

Koulutuksen tarjoamassa työelämäosaamisessa on kehitettävää taiteilijoiden itsensä mielestä. Vuonna 2017 kolme neljäsosaa (76 %) visuaalisten taiteiden aloilla toimivista Taiteen ja kulttuurin barometrin vastaajista oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että taidealan koulutuksen tulisi antaa parempia valmiuksia taiteen työmarkkinoilla toimimiseen. Barometrin vastaajaryhmänä olivat tuolloin nuoret, alle 35-vuotiaat taiteilijat. (Hirvi-Ijäs, Rensujeff, Sokka & Koski, 2017.) Kysymys toistettiin vuoden 2019 barometrissa, jolloin kaikista vastaajista samoin koki 77 prosenttia (Hirvi-Ijäs ym., 2020, s. 106). Vuoden 2021 Taiteen ja kulttuurin barometrin mukaan visuaalisten alojen taiteilijat kokivat muita taiteenaloja harvemmin omaavansa riittävät tiedot työhdoista, työlainsäädännöstä ja työsuhteen vastuista. Vain noin puolella (49 %) visuaalisten alojen taiteilijavastaajista oli omasta mielestään riittävästi tietoa työhdoista, työlainsäädännöstä sekä työsuhteen vastuista tunnistaakseen omat oikeutensa ja velvollisuutensa työelämässä ja noin kolmannes vastaajista (31 %) koki omassa työelämäntäytymyksessään puutteita. (Ruusuvirta ym., 2022, s. 73.)

Tiivistelmä: Koulutus taiteellisen työn tukijana

- Taide- ja taiteilijapolitiikan näkökulmasta ammattitaiteilijat muodostavat toimialan ytimen ja taiteilijakoulutus luo, ylläpitää ja edistää siten taiteellista luomista visuaalisten taiteiden toimialalla.
- Visuaalisten taiteiden toimialalle kouluttautumiseen liittyy alakohtaisia tarpeita, kuten opiskelijoiden henkilökohtaisia työtiloja, eri tekniikoiden vaatimaa välineistöä sekä mahdollisuuksia yksilölliseen opetukseen.
- Opiskelumahdollisuuksien näkökulmasta visuaalisten taiteiden asema osana koulutusjärjestelmää on viime vuosikymmeninä heikentynyt. Koulutusmäärien muutoksen heijastumista itsenäisenä ammatinharjoittajana toimimiseen ja toimeentuloon on vaikeata arvioida.
- Taiteen korkeakoulutasoisen, ammatillisen sekä yleissivistävän koulutuksen ohjauksesta, valvonnasta ja toimeenpanosta vastaa OKM. Visuaalisten taiteiden koulutusta koskevat vastuut jakautuvat OKM:n sisällä eri osastoille.
- Taiteilijat toivovat koulutuksen antavan valmiuksia työelämän vaatimusten kohtaamiseen. Vuonna 2017 kolme neljäsosaa (76 %) visuaalisten taiteiden aloilla toimivista Taiteen ja kulttuurin barometrin vastaajista oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että taidealan koulutuksen tulisi antaa parempia valmiuksia taiteen työmarkkinoilla toimimiseen.

4.6. TEKIJÄNOIKEUSJÄRJESTELMÄ

4.6.1. Tekijänoikeus visuaalisten taiteiden toimialalla

Tekijänoikeus on ollut taide- ja taiteilijapoliittisten keskustelujen ytimessä vuosikymmeniä. Esimerkiksi eduskunnan keskusteluissa on aika ajoin sivuttu tekijänoikeuksien merkitystä taiteellisen työskentelyn mahdollistamisessa. Silloisen opetusministeri Kaarina Suonion puheenvuoro tekijänoikeuslain muutosta koskeneessa keskustelussa on edelleen yhtä relevantti kuin vuonna 1985 (ks. Sokka ym., 2022, s. 24):

Tekijänoikeus edistää luovuutta, se varmistaa korvauksen henkisen työn tulosten käyttämisestä sekä työsuhteissa että erityisesti työsuhteiden ulkopuolella toimiville luoville tekijöille ja esittäville taiteilijoille. ... Kulttuuriteollisuuden taloudellisena selkärankana tekijänoikeus osaltaan turvaa laajojen kulttuuri-työntekijäryhmien olemassaoloa ja toimeentuloa.

Tuore muotoilu OKM:n sivistyskatsauksesta (Kalenius, 2023, s. 45) toistaa 40 vuoden takaista näkymää, vaikka terminologia ja painotukset ovatkin muuttuneet:

Taiteen ja kulttuurialan markkinaehtoinen toiminta on laajasti yhteydessä tekijänoikeusjärjestelmään, jossa tehtävät valinnat vaikuttavat tekijöiden edellytyksiin saada markkinatuloja tuottamistaan sisällöistä. Kuten laajasti patenteissa ja muissa immateriaalioikeuksissa, myös tekijänoikeuksissa tehtävät sääntelyratkaisut vaikuttavat hyvin laajasti alan taloudellisiin toimintaedellytyksiin sekä sisältöjen leviämiseen yhteiskunnassa.

Tekijänoikeus on taiteilijalle luovan työn tuloksena syntyvä aineeton oikeus. Se takaa teoksen tehneelle taiteilijalle oikeuden päättää ja saada korvaus teoksensa käytöstä. Tekijänoikeus suojaa taiteellista teosta, joka ylittää teoskynnyksen eli on riittävän itsenäinen ja omaperäinen. Tekijänoikeus syntyy automaattisesti tekijänoikeuslain nojalla. Tekijänoikeudet jakautuvat taloudellisiin ja moraalisiin oikeuksiin. Taloudelliset oikeudet turvaavat taiteilijan ansaintamahdollisuuksia, moraaliset oikeudet suojaavat tekijän kunniaa. Taiteilija voi halutessaan luovuttaa taloudelliset oikeutensa kokonaan tai osittain.

Vuonna 2023 Suomessa toimii kahdeksan tekijänoikeuden yhteishallinnointiorganisaatiota.¹⁶¹ Näistä visuaalisten taiteiden aloilla toimivat Kuvasto ja Kopiosto. Yhteishallinnointiorganisaatioiden toiminnasta säädetään laissa tekijänoikeuden yhteishallinnoinnista (1494/2016). Lain tavoitteena on muun muassa turvata oikeudenhaltijoiden itsemääräämisoikeus, edistää tekijänoikeusmarkkinoiden toimivuutta sekä varmistaa, että oikeuksien yhteishallinnoinnissa toimitaan vastuullisesti ja läpinäkyvästi. Lain noudattamista valvoo Patentti- ja rekisterihallitus. Tässä selvityksessä yhteishallinnointiorganisaatioista käytetään nimitystä tekijänoikeusjärjestö. Tekijänoikeusjärjestöt tilittävät asiakkailleen tekijänoikeuskorvauksia pohjautuen esimerkiksi käyttökertoja koskevaan tilastointiin ja käyttäjäasiakkaiden raportointiin.

Visuaalisten alojen taiteilijoiden tekijänoikeusjärjestönä toimii Kuvasto. Kuvasto edistää ja turvaa edustamiensa 2 900 kotimaisen

161 <https://www.prh.fi/fi/tekijanoikeudet.html> [haettu 30.3.2023]. Laissa tekijänoikeuden yhteishallinnoinnista yhteishallinnointiorganisaatiolla tarkoitetaan ”oikeushenkilöä, joka on jäsentensä omistuksessa tai määräysvallassa tai on voittoa tavoittelematon, ja jonka ainoana tai pääasiallisena tarkoituksena on siihen valtuutettuna hallinnoida tekijänoikeutta tai tekijänoikeuden lähioikeuksia oikeudenhaltijoiden yhteiseen lukuun”.

kuvataiteilijan tekijänoikeuksia.¹⁶² Ulkomaisten sisarjärjestöjen kautta Kuvasto edustaa lisäksi noin 100 000 ulkomaista taiteilijaa. Kuvasto myöntää lupia kuvataiteen teosten käyttäjille sekä hallinnoi kuvataiteen jälleennyntikorvausta¹⁶³ ja edustamiensa taiteilijoiden näyttelykorvauksia.¹⁶⁴ Kuvataiteen jälleennyntikorvauksen suuruus perustuu tekijänoikeuslakiin, ja vastaa tiettyä prosenttiosuutta jälleennyntihinnasta. (Lefever & Oksanen-Särelä, 2021, s. 25.) Kuvaston jäsenjärjestöjä ovat AV-arkki, Muury, Sarjakuvantekijät ry, Suomen Kuvanveistäjäliitto, Suomen Kuvataiteiden järjestöjen Liitto, Suomen Taidegraafikot, Suomen Taiteilijaseura, Taidemaalari liitto sekä Valokuvataiteilijoiden Liitto.¹⁶⁵

Kuvaston yhteydessä toimii visuaalisen taiteen edistämiskeskus VISEK, joka myöntää vuosittain apurahoja visuaalisen alan ammattitaiteilijoille ja taiteilijaryhmille taiteelliseen työskentelyyn. Apurahojen muodossa tekijänoikeuteen perustuvat korvaukset palautuvat tekijöille niin sanotuin kollectiivisinä tekijänoikeuskorvauksina. Ne eivät kuitenkaan kohdistu automaattisesti niille taiteilijoille, joiden töitä on kopioitu tai ollut esillä, vaan myönnetään hakemusten perusteella. Apurahat katetaan pääosin opetus- ja kulttuuriministeriön VISEK:lle kohdistamasta yksityisen kopiointin hyvityksestä.¹⁶⁶ Kuvasto edistää kuvataiteen tekemisen edellytyksiä lisäksi vaikuttamalla tekijänoikeuslainsäädännön kehittämiseen, osallistamalla tekijänoikeuksista käytävään yhteiskunnalliseen keskusteluun sekä antamalla tekijänoikeudellista neuvontaa.

Kopiosto toimii useiden eri alojen tekijänoikeusjärjestönä. Sillä on yhteensä 45 kulttuuri- ja viestintäalan jäsenjärjestöä ja se edustaa yli 70 000 luovan työn tekijää. Visuaalisten taiteiden aloilla toimivista taiteilijoista esimerkiksi kuvittajat ja mediataiteilijat voivat olla Kopioston asiakkaita. Lainauskorvaus kuvantekijöille on Kopioston jakama korvaus esimerkiksi sarjakuvista ja teosten kuvituksesta. Lainauskorvaus perustuu yleisten ja korkeakoulukirjastojen lainaustilastoihin ja sen maksaa OKM.

Audiovisuaalisen kulttuurin edistämiskeskus AVEK toimii Kopioston osana. AVEK tukee audiovisuaalista kulttuuria, mukaan lukien media-aideteoksia. Varat ovat pääasiassa peräisin valtion budjetista saatavasta

162 ”Kuvaston asiakkaaksi hyväksymiselle ei ole erityisiä kriteerejä: esimerkiksi asiakkaaksi pyrkivän taiteellisen työn alkuperäisyyttä tai originaliteettia ei arvioida eikä näin ollen sitä, ylittävätkö teokset teoskynnyksen.” (Lefever & Oksanen-Särelä, 2021, s. 25.)

163 Lue lisää <https://kuvasto.fi/jalleennyntikorvaus/> [haettu 27.1.2023].

164 Lue lisää <https://kuvasto.fi/nayttelykorvaus/> [haettu 27.1.2023].

165 Lue lisää <https://kuvasto.fi> [haettu 1.12.2022].

166 Lue lisää <https://kuvasto.fi/visek/> [haettu 8.12.2022].

yksityisen kopioinnin hyvityksestä. Yksityisen kopioinnin hyvityksen kokonaissummasta AVEK on jakanut audiovisuaaliselle alalle vuosittain noin 2,5 miljoonaa euroa.¹⁶⁷ Yksityisen kopioinnin hyvitykseen on viime vuosina kohdistunut leikkausuhkia. Vuonna 2021 AVEK:lle kohdistetut yksityisen kopioinnin hyvityksen määrärahat putosivat lähes 300 000 euroa. Valtiovarainministeriön budjettiehdotuksessa vuodelle 2022 yksityisen kopioinnin hyvityksen tasoa ehdotettiin leikattavan 11 miljoonasta eurosta seitsemään miljoonaan euroon, mutta alan yhteisestä vetoomuksesta hyvityksen kokonaistaso säilytettiin ennallaan.¹⁶⁸

Tekijänoikeusjärjestöjen keräämät ja jakamat tekijänoikeuskorvaukset ja hyvitykset ovat vain osa kaikista tekijänoikeuteen perustuvista korvauksista. Taiteilijoilla on oikeus sopia myös suoraan teosten käyttäjien kanssa. Laki tekijänoikeuksien yhteishallinnoinnista antaa taiteilijoille mahdollisuuden hallinnoida oikeuksiaan rinnakkain sekä itse että tekijänoikeusjärjestöjen kautta.

167 Ks. <https://www.kopiosto.fi/AVEK/valtiovarainministerio-leikkaamassa-avekin-rahoituksen-puoleen/> [haettu 13.12.2022].

168 Ks. esim. AVEKin vuoden 2021 toimintakertomus, s. 3: https://www.kopiosto.fi/app/uploads/2018/09/19152732/AVEK-toimintakertomus-2021_final_taitto.pdf [haettu 8.12.2022].

Kollektiiviset tekijänoikeuskorvaukset visuaalisten taiteiden toimialalla

Periaatteellisesta tärkeydestään huolimatta tekijänoikeus ”taloudellisenä selkärankana” on toteutunut melko huonosti visuaalisten taiteiden toimialalla työskentelevien taiteilijoiden kohdalla. Vuonna 2021 Kuvasto keräsi taiteilijoille henkilökohtaisesti tilitettäviä tekijänoikeuskorvauksia kuvataiteen teosten käytöstä, julkisesta näyttämisestä ja jälleenmyynnistä yhteensä 1 028 526 euroa. Kollektiivisiä korvauksia¹⁶⁹ kerättiin yhteensä 148 683 euroa. Niihin lukeutuivat yksityisen kopioinnin hyvitysmaksu ja valokopiokorvaukset, jotka jaettiin tekijöille apurahoina tai muulla tavalla tekijöiden yhteisiin tarkoituksiin. Lisäksi jakamatta jääneet, vanhentuneet korvaukset osoitetaan tilitysten yhteydessä korvauksia saaville taiteilijoille, yhteensä 36 161 euroa. Vuonna 2021 henkilökohtaiseen tilitykseen siirrettiin yhteensä 910 292 euroa. Tästä Kansallisgalleria-korvausten osuus on 88 000 euroa ja muiden korvausten osuus 822 292 euroa. Korvauksia tilitettiin yhteensä 1 929 taiteilijalle ja oikeudenhaltijalle, ja keskimääräinen nettokorvaus oli noin 379 euroa.

Pauli Rautiainen on todennut tekijänoikeustulon merkitystä taiteilijoille käsittelevässä artikkelissaan yksittäisten taiteilijoiden harvoin hyötävän suuremmin tekijänoikeustuloista, vaikka taiteilijat silti usein pitävät tekijänoikeustuloja itselleen merkittävinä (Rautiainen, 2020, s. 185-186).

Vuonna 2021 Kopiosto tilitti tekijänoikeuskorvauksia yhteensä 57,1 miljoonaa euroa. Korvauksia maksetaan sekä suoraan oikeudenhaltijoille että heitä edustaville järjestöille, jotka usein jakavat saamansa korvaukset apurahoina edustamilleen tekijöille. Tilityksistä 32 miljoonaa euroa kohdistui audiovisuaalisten teosten tekijöille ja esittäjille, 20,4 miljoonaa euroa julkaisujen tekijöille ja kustantajille, 2,1 miljoonaa euroa lainauskorvausta kuvantekijöille ja 2,6 miljoonaa euroa AVEK:n tukina (yksityisen kopioinnin hyvitys) audiovisuaaliselle kulttuurille ja luoville aloille. Mediataiteen tukia AVEK:n tuista vuonna 2021 oli yhteensä runsaat 250 000 euroa.¹⁷⁰

169 Vuonna 2021 Kuvaston yhteydessä toimiva visuaalisen alan edistämiskeskus VISEK jakoi apurahoja yhteensä 76 000 euroa 27 taiteilijalle. Keskimääräinen apurahasumma vuonna 2021 oli 3 000 euroa. Ks. lisää https://kuvasto.fi/hallinta/wp-content/uploads/2022/08/kuvasto_avoimuusraportti-2021_A4_nettiin.pdf [haettu 23.3.2023].

170 Ks. <https://www.kopiosto.fi/AVEK/mediataide/> [haettu 13.12.2022].

Visuaalisten alojen taiteilijoille, ja taiteilijoille ylipäätään, kohdentuvien tekijänoikeuskorvausten tarkastelua hankaloittaa tiedon puute. Eri taiteenaloille kohdistuvien korvausten kokonaissumman määrittäminen ja keskinäinen vertailu on hankalaa, koska tekijänoikeusjärjestöt eivät julkaise tietoja taiteenaloittain eikä korvausta saaneiden henkilöiden kokonaislukumäärästä tai jaettujen korvausten kokonaissummasta ole useinkaan mahdollista erottaa taiteilijoille maksettujen korvausten osuutta. Järjestöt ovat velvoitettuja laatimaan ja julkaisemaan vuosittaisen avoimuusraportin, joka sisältää tietoa järjestön tarjoamista sosiaali-, kulttuuri- ja koulutuspalveluista sekä tilinpäätöksen¹⁷¹. Näissä raporteissa julkaistu tieto ei kuitenkaan ole keskenään vertailukelpoista.

Jari Muikun (2018) selvityksessä koottiin suoria tekijänoikeustuloja eri aloille vuosina 2008, 2012 ja 2017. Vuonna 2017 visuaalisten taiteiden alalle kohdentui selvityksen mukaan Suomessa 37,6 miljoonaa euroa ja valokuvan alalle 151,1 miljoonaa euroa. (Taulukko 8.)

TAULUKKO 8.

Suorat tekijänoikeustulot eri aloille vuosina 2008, 2012 ja 2017 (M€).

Lähde: Muikku, 2018, s. 15.

	2017	2012	2008
Lehdistö ja kirjallisuus	193,1	148,9	116,0
Musiikki, teatterituotannot ja ooppera	147,5	94,2	89,9
Elokuva ja video	176,8	138,6	114,7
Radio ja televisio	193,3	273,8	224,4
Valokuva	151,1	65,2	61,5
Ohjelmistot ja tietokannat	5240,0	1830,0	1170,0
Videopelit	2400,0	347,0	194,4
Visuaaliset taiteet (visual and graphic arts)	37,6	7,3	6,5
Mainonta	16,0	26,2	45,0
Yhteensä	8555,4	2931,2	2022,4

¹⁷¹ Ks. lisää: <https://www.prh.fi/fi/tekijanoikeudet/avoimuusraportti.html> [haettu 8.12.2022].

4.6.2. Tekijänoikeus taide- ja taiteilijapolitiikan välineenä

OKM:n tehtävänä on valmistella tekijänoikeuteen liittyvät lait sekä edistää tekijänoikeusjärjestelmän toimivuutta. Ministeriö hyväksyy eri aloja edustavat tekijänoikeusjärjestöt sopimuslisenssijärjestöiksi. Tekijänoikeusasioista ministeriössä vastaa kulttuuri- ja taidepolitiikan osaston tekijänoikeuden ja audiovisuaalisen kulttuurin vastuualue.¹⁷² (Mm. Kortelainen, Lefever & Kautio, 2018, s. 19–20.) Tekijänoikeutta koskevien asioiden käsittelyssä sekä tekijänoikeuslain soveltamisessa ministeriötä avustaa tekijänoikeusneuvosto. Neuvostosta on säädetty tekijänoikeuslaissa ja siinä ovat edustettuina keskeiset oikeudenhaltijatahot. Visuaalisilta aloilta neuvostossa on kaudella 2021–2024 mukana kuvataiteen ja valokuvan tekijänoikeusasiantuntija.¹⁷³ Visuaalisten taiteiden osalta aluehallintovirastot ovat vastuussa kuvataiteen teosten jälleenmyyntiin liittyvien maksujen seurannasta (Kortelainen ym., 2018, s. 20).

Tekijänoikeutta koskeva lainsäädäntö (sekä tekijänoikeuslaki että laki tekijänoikeuksien yhteishallinnoinnista) on tärkeä taiteilijoiden työskentely- ja toimeentuloedellytysten kannalta. Tekijänoikeus antaa tekijälle yksinoikeuden päättää teoksensa käytöstä. Laki määrää myös tekijänoikeusjärjestöjen toiminnasta ja valtuuksista ja siitä mistä ja miten tekijänoikeuskorvauksia kerätään. Kansallista lainsäädäntöä oltiin tätä kirjoittaessa uudistamassa vastaamaan EU:n tekijänoikeusdirektiiviä.¹⁷⁴ Uusi kansallinen laki tulee voimaan 3.4.2023.

Lainsäädännön uudistamiseen kannustaneen EU-direktiivin tavoitteena oli vahvistaa taiteilijoiden ja luovan työn tekijöiden asemaa. Uuden kansallisen lain lausuntokierroksella vuonna 2021 useat tekijänoikeusjärjestöt jättivät lakiluonnokseen eriävän mielipiteen ja katsoivat, ettei laki ole kaikilta osin EU-direktiivin tavoitteen mukainen ja voisi toteutuessaan heikentää taiteilijoiden tekijänoikeudellista asemaa sekä mahdollisuuksia saada tekijänoikeustuloja.¹⁷⁵ Lausuntojen pohjalta lakiluonnokseen tehtiin muutoksia vuonna 2022.

Visuaalisten alojen taiteilijoiden oikeuksien näkökulmasta ongelmallinen on erityisesti tekijänoikeuslain 20 §, jolla rajoitetaan tekijän oikeutta määrätä teoksestaan ja saada taloudellinen hyöty sen julkisesta näyttämisestä. Teosta voidaan näyttää julkisesti, kun se on tekijän suostumuksella myyty tai muutoin pysyvästi luovutettu tai kun teos on julkaistu. Tällöin

172 Ks. lisää <https://okm.fi/tekijanoikeus> [haettu 1.12.2022].

173 Ks. lisää <https://okm.fi/tekijanoikeusneuvosto> [haettu 12.12.2022].

174 Ks. lisää <https://okm.fi/hanke?tunnus=OKM018:00/2019> [haettu 8.12.2022]

175 Ks. esim. Kuvaston kannanotto asiaan <https://kuvasto.fi/2021/11/tekijanoikeuslain-uudistus-palautettava-valmisteluun/> [haettu 8.12.2022].

taiteilija ei voi määrätä teoksen käyttämisestä näyttelytoiminnassa tai muusta toiminnasta, jossa teos saatetaan yleisön nähtäville. Taiteilijalle kuuluvan näyttämisoikeuden raukeamisen myötä hänellä ei myöskään ole oikeutta saada korvausta luovuttamansa teoksen esittämisestä.¹⁷⁶ Tähän pykälään ei uudessa laissa ole tulossa muutoksia.¹⁷⁷

Cupopessa kerätyn vuoden 2019 barometrin aineistojen perusteella¹⁷⁸ visuaalisten taiteiden aloilla toimivat taiteilijat pitävät tekijänoikeutta tärkeänä edellytyksenä taiteilijana toimimiselle, mutta tekijänoikeustuloilla on olennaista merkitystä vain noin kolmanneksen (31 %) toimeentulolle ja vain 15 prosenttia kokee saaneensa aina asianmukaisen korvauksen teosensa käytöstä. Kaikista visuaalisten taiteiden vastaajista (N=428) noin kolmannes (34 %) oli saanut korvauksia tekijänoikeusjärjestöjen kautta vuonna 2018.¹⁷⁹ Heistä valtaosa (71 %) sai korvauksia Kuvastolta, viidennes (20 %) Sanastolta ja 16 prosenttia Kopiostolta.

Tekijänoikeuden merkityksen visuaalisten taiteiden aloilla toimivien taiteilijoiden toimeentuloon ei uskota merkittävästi kasvavan tulevaisuudessa. Vuoden 2021 Taiteen ja kulttuurin barometrissa taiteilijoille esitettiin väite ”Mahdollisuuteni hyödyntää tekijänoikeuksia taloudellisesti paranevat tulevaisuudessa”. Visuaalisten taiteiden aloilla toimivista vastaajista (N=451) vain runsas neljännes (27 %) oli väitteen kanssa täysin tai osin samaa mieltä. Noin neljännes (24 %) ei ollut väitteen kanssa samaa tai eri mieltä ja toinen neljännes (24 %) oli väitteen kanssa osin tai täysin eri mieltä. Runsas neljännes (26 %) ei osannut sanoa kantaansa väitteeseen. (Ruusuvirta ym., 2022, s. 47.) Kuitenkin merkitys voi myös tulevaisuudessa kasvaa: esimerkiksi Kuvaston päätavoite vaalikaudella 2023–2027 on, että valtion budjettiin sisällytetään 1,5 miljoonan euron määräraha kokoelma-taiteen digikorvauksille.¹⁸⁰

Monet olemassa olevat käytännöt ja rakenteelliset tekijät vaikuttavat taiteilijoiden saamiin tekijänoikeuskorvauksiin. Visuaalisten alojen taiteilijoiden asema tekijänoikeuskorvauksien saajana on todettu heikoksi (ks. Muikku, 2018, s. 15). Kuvaston mukaan tekijänoikeus tulee valitettavan

176 Ks. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi eräistä kuvataiteen tekijöille suoritettavista apurahoista HE 158/1996: <https://finlex.fi/fi/esitykset/he/1996/19960158> [haettu 27.1.2023].

177 <https://okm.fi/delegate/file/117786> [haettu 30.3.2023].

178 Tiedot kerätty julkaisemattomasta aineistosta.

179 Kirjallisuuden alalla toimivista 74 % ja musiikin aloilla 67 % vastaajista oli saanut korvauksia vuonna 2018. Esittävien taiteiden aloilla toimivista korvauksia oli saanut 24 %.

180 <https://kuvasto.fi/2023/03/turvataan-suomen-edellakavijjys-kuvataiteen-digitalisaatioissa/> [haettu 30.3.2023].

usein korvatuksi ”epäterveellä tavalla”, jolloin taiteilijalle tarjotaan vastineeksi jotain muuta kuin rahallista korvausta. Myös *Päin näköä!* -ohjelman mukaan lainsäädäntöön on sisällytetty kuvataiteen osalta rajoituksia ja poikkeuksia. Tämän seurauksena tekijänoikeuskorvauksia maksetaan vain pienestä osasta kuvataiteen teosten käyttöä ja kuvataiteilijoiden tekijänoikeustulot jäävät vähäisiksi. (OPM, 2009, s. 22–23.)

Laki tekijänoikeuden yhteishallinnoinnista mahdollistaa esimerkiksi sen, että taiteilijat voivat aina antaa luvan teoksensa käyttöön ilmaiseksi silloin, kun kyse on ei-kaupallisesta käytöstä. Lupien myöntämisestä teosten ei-kaupalliseen käyttöön ei ole olemassa määrällistä tietoa, koska taiteilijat eivät ole velvollisia raportoimaan niistä. Myöskään siitä kuinka paljon taiteilijat sopivat teoksiinsa liittyvistä oikeuksista itsenäisesti, ei ole avoimesti saatavilla olevaa tietoa. Tämä tekee miltei mahdottomaksi hahmottaa tekijänoikeuksista syntyvien korvausten todellista volyymia.

Kuvaston mukaan taiteilijat saattavat luopua oikeuksistaan, koska eivät välttämättä täysin hahmota tai tiedä, mihin heillä on oikeus, ja milloin mitään oikeuksia kannattaa luovuttaa ja millaisin ehdoin. Taiteilijoilla ei myöskään ole välttämättä aina tietoa siitä, miten tarpeettomia oikeudenluovutuksia voisi välttää ja mistä saisi neuvontaa ja tukea siihen, että näin ei tapahtuisi. Koulutuksen tulisikin taata taiteilijoille parempi ymmärrys tekijänoikeuksista ja niiden hyödyntämisestä.

Myöskään kaikilla teosten käyttäjillä ei ole riittävää tietämystä tekijänoikeuksista ja korvausten piiriin kuuluvasta teosten käytöstä. Esimerkiksi visuaalisten alojen taiteilijoille ei kuntien ylläpitämissä näyttelytiloissa suinkaan aina makseta näyttelykorvausta. Taustalla vaikuttaa Kuvaston mukaan se, että kuntatoimijoilla ei ole aina riittävää tietämystä kuvataiteilijoiden oikeudesta korvaukseen yhtä lailla kuin esimerkiksi musiikintekijöiden oikeudesta korvaukseen. Myös yleisöllä on virheellisiä käsityksiä tekijänoikeuden alaisten teosten käyttöä koskevista säännöistä, eikä tekijänoikeusjärjestöjen toimintaa tunneta riittävän hyvin. (Kortelainen ym., 2018, s. 40.)

Kuvataiteen osalta kiinnostava on laki eräistä kuvataiteen tekijöille suoritettavista apurahoista (115/1997). Siinä säädetään valtion varoista jaettavaksi vuosittain kuvataiteen tekijöille apurahoja ”sen johdosta, että heidän tekemiään, julkisessa omistuksessa olevia teoksia voidaan näyttää julkisesti”. Näitä apurahoja ei kuitenkaan yleensä lueta osaksi tekijänoikeusjärjestelmää.¹⁸¹ Lakiin perustuen Taiteen edistämiskeskus jakaa vuosittain

181 Hallituksen esityksessä (HE 158/1996) lain perusteluina tosin esitetään esimerkiksi tekijänoikeuslain 20 §, mikä rajoittaa visuaalisten alojen taiteilijoiden oikeutta määrätä teoksestaan ja saada siitä taloudellista hyötyä. Ks. <https://finlex.fi/fi/esitykset/he/1996/19960158> [haettu 27.1.2023].

kuvataiteen näyttöapurahoja, jotka on tarkoitettu visuaalisten taiteenalojen, mediataiteen ja muotoilun ammattilaisille. Käytännössä näyttöapuraha on työskentelyyn myönnettävä apuraha, jonka myöntää visuaalisten taiteiden toimikunnan sijaan näyttöapurahalautakunta. Vuonna 2022 näyttöapurahan suuruus oli 12 000 euroa ja jaettu kokonaissumma 960 000 euroa.¹⁸² Näyttöapurahan hakijoita oli 1167 kappaletta ja heistä hieman alle 7 prosenttia sai apurahan.

Näyttöapurahojen kanssa vastaavan kaltainen järjestely on käytössä kirjailijoille,¹⁸³ joille Taike jakaa kirjailijoiden ja kääntäjien kirjastoapurahoja perustuen 1960-luvun lainsäädäntöön (46/1964). Vuonna 2022 kirjailija- ja kääntäjäapurahalautakunta jakoi kaunokirjallisuudelle yhteensä 2,45 miljoonaa euroa. Kaunokirjallisuuden apurahan hakijoita oli 679 ja heistä neljännes sai apurahan.¹⁸⁴

Visuaalisten taiteiden toimialalla Suomessa on rakenteita ja käytäntöjä, jotka hämärtävät ymmärrystä siitä, mitkä taiteilijan oikeudet perustuvat tekijänoikeuteen ja mitkä eivät. Näyttöapuraha on yksi esimerkki tästä. Asia voi vaikuttaa taiteilijoiden osaamiseen ja ymmärrykseen omista oikeuksistaan ja niiden hyödyntämisestä. Cuporen vuoden 2019 barometriaineistossa visuaalisten taiteiden aloilla toimivista taiteilijoista (N=428) reilu puolet (55 %) kokee tietävänsä riittävästi oikeuksistaan tekijänä ja vain alle kolmannes (27 %) osaa mielestään riittävästi hyödyntää kaupallisesti tekijänoikeuksiaan. Vastaajista harvempi kokee olevansa tasavertaisessa asemassa neuvotellessaan sopimuksia teosten käytöstä (21 %).

Tietämykseen vaikuttavat koulutuksessa ja käytännössä saadun tiedon ohella visuaalisten taiteiden toimialalla vallitseva tekijänoikeudellinen traditio ja vakiintuneet käytännöt. Traditio voi vaikuttaa muun muassa siihen, kuinka tiukasti taiteilijat pitävät oikeuksistaan kiinni tai millaiset mahdollisuudet heillä siihen käytännössä on. Tekijänoikeusjärjestöistä Kuvasto on huomattavasti nuorempi kuin tekijänoikeusjärjestöt esimerkiksi musiikin alalla. Kuvasto on perustettu vuonna 1987, kun musiikin tekijöiden, säveltäjien ja kustantajien tekijänoikeusjärjestö Teosto perustettiin jo vuonna 1928 ja äänitemusiikin tekijänoikeusjärjestö Gramex vuonna 1967. Näillä

182 <https://www.taike.fi/fi/myonnetyt-apurahat/kuvataiteen-nayttoapurahoja-jaettiin-960-000-euroa-vuodelle-2022> [haettu 6.3.2023].

183 Hallituksen esityksessä 158/1996 kuvataiteen näyttöapurahat rinnastetaan kirjailijoille ja kääntäjille myönnettäviin kirjastoapurahoihin.

184 <https://www.taike.fi/fi/myonnetyt-apurahat/kirjastoapurahoja-jaettiin-27-miljoonaa-euroa-vuodelle-2022> Taiken kautta jaetaan samaisen lautakunnan päätösin kirjallisuudelle myös kirjastoavustuksia, joita ovat ”iäkkäiden kirjailijoiden ja kääntäjien avustukset sekä sairaus- ja työkyvyttömyysavustukset.” Ks. <https://www.taike.fi/fi/tietoa-kirjastoavustuksista> [haettu 6.3.2023].

aloilla taiteilijoiden tekijänoikeuksien edunvalvonnalla on pidemmät perinteet ja oletettavasti myös taiteilijoiden tekijänoikeustietämys on kehittynyt vahvemmaksi. Kuvaston mukaan ei ole mitenkään itsestään selvää, että visuaalisen alan taiteilijat liittyisivät alansa tekijänoikeusjärjestön jäseniksi.

Laki kohtelee lähtökohtaisesti kaikkia oikeudenhaltijoita tasaveroisesti, mutta visuaalista alaa koskevien rajoitussäännösten tulkinta sopimustai käyttötilanteissa sekä tekijänoikeusneuvostossa voi johtaa visuaalisten alojen taiteilijoiden tekijänoikeuden rajoittamiseen. Esimerkki tällaisesta on taideteoksen toisarvoinen käyttö.¹⁸⁵

Tiivistelmä: Visuaalisten alojen taiteilijat ja tekijänoikeus

- Visuaalisten alojen taiteilijoiden tekijänoikeudellinen asema on todettu heikoksi.
- Tekijänoikeusjärjestöjen tilittämät tekijänoikeuskorvaukset visuaalisten taiteiden toimialalle ovat pieniä suhteessa toimialan kokoon.
- Visuaalisten taiteiden aloilla toimivat taiteilijat pitävät tekijänoikeutta tärkeänä edellytyksenä taiteilijana toimimiselle, mutta tekijänoikeustuloilla on olennaista merkitystä vain noin kolmanneksen (31 %) toimeentulolle ja vain 15 prosenttia kokee saaneensa aina asianmukaisen korvauksen teostensa käytöstä.
- Kuvaston mukaan tekijänoikeus tulee valitettavan usein korvatuksi ”epäterveellä tavalla”, jolloin taiteilijalle tarjotaan vastineeksi jotain muuta kuin rahallista korvausta.
- Taiteilijat saattavat luopua oikeuksistaan, koska eivät välttämättä täysin hahmota tai tiedä, mihin heillä on oikeus, ja milloin mitäkin oikeuksia kannattaa luovuttaa ja millaisin ehdoin. Taiteilijoilla ei ole aina tietoa siitä, miten tarpeettomia oikeudenluovutuksia voisi välttää ja minkälaisia rakenteita hyödyntää, jotta näin ei tapahtuisi.

185 Ks. lisää tekijänoikeuslain 25 § <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1961/19610404> [haettu 27.1.2023] sekä <https://kuvasto.fi/kuvaoikeuksien-abc/> [haettu 30.3.2023].

5 YHTEENVETO JA KEHITTÄMISEHDOTUKSET

Tämän selvityksen tarkoituksena oli luoda yleiskuva visuaalisten taiteiden toimialasta nyky-Suomessa. Visuaalisten taiteiden toimiala on moninaisista toimijoista ja toimintamuodoista koostuva verkosto, jonka ytimen muodostaa ammattitaiteilijoiden tekemä taiteellinen työ. Lähestyimme toimialaa kuuden toisiinsa limittyvän näkökulman kautta, jotka pohjaavat visuaalisten alojen voimassa olevassa taidepoliittisessa ohjelmassa *Päin näköä!* (OPM 2009) esiin nostettuihin teemoihin. Näkökulmat ovat valtion suora tuki, taidemuseot, residenssit, julkinen taide, koulutus, ja tekijänoikeusjärjestelmä.

Selvityksemme keskeinen kysymys oli, miten taide- ja taiteilijapolitiikka vaikuttaa tällä hetkellä ammattitaiteilijoiden toimintaedellytyksiin visuaalisten taiteiden toimialalla. Seuraavaksi kokoamme yhteen selvityksen keskeiset huomiot tästä näkökulmasta.

Lopuksi esitämme kehittämisehdotuksia liittyen siihen, miten taide- ja taiteilijapolitiikka ja muut politiikat voisivat entistä paremmin edistää visuaalisten taiteiden toimialaa liittyen sen kolmeen toisiinsa limittyvään hyvinvointivaltiolliseen kosketuspintaan: taiteeseen perustana, kulttuuriin julkisena palveluna sekä kulttuuriin elinkeinona ja liiketoimintana (ks. luku 2.3). Kehittämisehdotukset pohjaavat selvityksen keskeisiin havaintoihin suhteessa *Päin näköä!* -ohjelmassa esitettyihin kehittämistoimenpiteisiin.

Yhteenveto: miten taide- ja taiteilijapolitiikka vaikuttaa tällä hetkellä ammattitaiteilijoiden toimintaedellytyksiin visuaalisten taiteiden toimialalla

Taide- ja taiteilijapolitiikkaa toteutetaan visuaalisten taiteiden toimialalla etenkin vakiintuneiden avustus-, koulutus-, kulttuuripalvelu- sekä taide- ja kulttuurilaitosjärjestelmien kautta. Vakiintuneet taide- ja taiteilijapolitiikan muodot kohdistuvat vain rajattuun osaan laajaa toimintakenttää, josta koko toimiala koostuu (vrt. kuvio 1).

Valtio rahoittaa visuaalisia taiteita vähän suhteessa useimpiin muihin taiteenaloihin. Tutkimus valtion rahoituksesta kulttuurille osoittaa, että vain 3,5 prosentin osuus valtion taiderahoituksesta kohdennettiin visuaalisiin taiteisiin (museotoiminta ja koulutus pois lukien) vuonna 2019. Rahaääränä visuaalisten taiteiden osuus oli 15,6 miljoonaa euroa. Esittäviin taiteisiin lukeutuvat musiikki ja teatteri (museotoiminta ja koulutus pois lukien) olivat kaksi eniten valtion rahoitusta saavaa taiteenalaa. Musiikin

rahoitusosuus oli 174 miljoonaa euroa ja teatterin 76 miljoonaa euroa. (Jakonen ym., 2021, s. 8; 86.)

Valtion suora tuki kohdentuu visuaalisten taiteiden alojen taiteilijoille ja yhteisöille etenkin apurahojen ja yhteisöavustusten kautta. Apurahojen kautta varmistetaan uuden taiteen syntymistä, taiteilijoiden toimeentuloa, hyvinvointia ja mahdollisuuksia jatkaa toimintaansa, esittää ja esitellä teoksiaan, tavoittaa ihmisiä, hankkia toimeentuloa sekä saada aikaan erilaisia yhteiskunnallisia vaikutuksia. Apurahoja visuaalisten alojen taiteilijoille on tarjolla vähän suhteessa hakupaineeseen. Vuonna 2020 kuvataiteen hakijoista 7,5 prosenttia, valokuvataiteen hakijoista 8,9 prosenttia ja sarjakuva- ja kuvitustaiteen hakijoista kymmenen prosenttia sai taiteilija-apurahan. Korkeimmat saajien osuudet hakijoista olivat arkkitehtuurissa (37,5 %), näyttämötaiteessa (15,5 %) ja taidejournalismissa (15,4 %). Visuaalisen taiteen apurahoitukseen kohdistuu suuri hakupaine myös säätiöiden rahoituksessa

Yhteisöt ja verkostot ovat toimialan kannalta keskeisiä ja muodostavat alan välttämättömän perustan. Visuaalisten taiteiden toimialan rakenteiden taide- ja taiteilijapoliittisessa tuessa tätä ei ole riittävästi tunnistettu: yhteisörahoitus on ollut valtakunnallisesti katsoen ja muihin taiteenaloihin verrattuna keskimäärin vaatimatonta. Visuaalisten taiteiden yhteisöille myönnettävä rahoitus mahdollistaa siten heikosti taiteilijoiden työllistymistä tai työn rahallista tukemista (esim. näyttelypalkkiot ja -korvaukset). Näin ollen mahdollisuudet ammattitaiteilijoiden toimintaedellytyksiä edistävien verkostojen ja toimintojen kehittämiseksi, vahvistamiseksi ja juurruttamiseksi ovat heikot.

Niin Taiken kuin OKM:n yhteisöavustuksia kohdennetaan monin erilaisin kriteerein ja rajauksin. Tämä kirjo on sinänsä tarpeellista toimialojen kannalta, mutta eri avustusten kohdennukset eivät näytä koko toimialan kehitystä ajatellen koordinoituilta. Monet avustusmuodot tähtäävät laaja-alaisiin tavoitteisiin, toiset on tarkoitettu rajatumminkin tietyn toimialan kehittämiseen. Yhteisöille suunnatut avustukset kohdentuvat melko laveasti. Niillä ei läheskään aina mahdollisteta niinkään taiteilijoiden työskentelyä kuin heitä tukevien tahojen toimintaa (esimerkiksi valtakunnallisten järjestöjen palkattua hallintohenkilökuntaa) (ks. Sokka & Jakonen, 2020, s. 215). Tällä hetkellä yhteisöavustuksia myönnetään esimerkiksi yhteisöille, jotka perivät taiteilijoilta näyttelyvuokraa.

Keskeisiä valtion rahoittamia visuaalisten taiteiden rakenteita ovat taidemuseot, jotka toteuttavat laajasti eri toimintamuotoja visuaalisten taiteiden toimialalla. Ne työskentelevät yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa taiteilijoiden kanssa tässä ajassa sekä mahdollistavat tulevaisuuden kulttuuriperintöä. Valtionosuuden piirissä olevat taidemuseot ovat yhdessä

esittävän taiteen toimintayksiköiden kanssa osa kulttuuripolitiikan ohjausjärjestelmää. Taidemuseoiden erityispiirre suhteessa esittävän taiteen toimintayksiköihin on, että niiden kohdalla taidelaitosjärjestelmä kanavoit niukasti rahallisia resursseja ammattitaiteilijoiden työhön. Taidemuseoiden kanavoimat rahalliset resurssit nykytaiteeseen ja -taiteilijoille ovat pieniä (taidemuseoille kohdennetun kyselyn mukaan noin 3,6 miljoonaa, ml. näyttelypalkkiot, näyttelykorvaukset, nykytaiteen teoshankinnat kokoelmiin, julkisen taiteen tuottaminen sekä muut menot nykytaiteeseen ja -taiteilijoille). Kokoelmahankintojen resurssit ovat monessa taidemuseossa niukat. Joissakin taidemuseoissa ei ole lainkaan rahaa hankintoihin. Valtaosa taidemuseoissa työskentelevistä taiteilijoista tekee muuta kuin taiteellista työtä. Siten lähes kaikki toimialan taiteilijat työskentelevät vapaalla kentällä.

Valtio rahoittaa osaltaan myös residenssitoimintaa. Residenssit ovat merkittäviä taiteen, taiteellisen työn ja ammattitaiteilijoiden kehitykselle ja ovat keskeinen osa visuaalisten taiteiden toimialaa. Residenssejä koskevia taide- ja taiteilijapoliittisia vastuita ei ole artikuloitu selvästi. Asia kytkeytyy visuaalisten taiteiden toimialan kansainvälistymisen tukemista koskevaan sirpaleisuuteen.

Kotimaisista taiteilijaresidensseistä moni keskittyy pitkälti edustamaansa taiteenalaan ilman yhteistä toimintaa muita taiteenaloja edustavien residenssien kanssa. Suomessa ei ole sellaista vahvaa verkostoa, joka edistäisi yhteistyötä erilaisten taiteilijaresidenssien välillä. Kotimaisille taiteilijaresidensseille tarjoutuu Suomen Taiteilijaseuran Ateljeesäätiön kautta mahdollisuus vertaiskeskusteluun. Ateljeesäätiön aisapariksi tarvittaisiin lisäksi jokin residenssien yhteistyötä aktivoiva ja koordinoiva taho, joka ei edustaisi pelkästään taiteilijoita vaan laajemmin koko ammattikuntaa taidekentällä.

Julkinen taide tarjoaa taiteilijoille työmahdollisuuksia. Julkinen taide on vakiintunut taiteen, arkkitehtuurin ja rakentamisen leikkauspisteeseen ja edellyttää monialaista yhteistyötä ja asiantuntemusta. Taiteilijat kokevat julkisen taiteen projektit taloudellisesti tärkeiksi ja niihin kanavoidaan rahoitusta yhteiskunnan eri sektoreilta. Tarkkaa tietoa julkisen taiteen työllisyysvaikutuksista ei kuitenkaan ole saatavilla, joten tietoperustaa tulisi tältäkin osin kehittää. Julkisen taiteen tukemisesta ja edistämisestä sekä taiteen sisällyttämisestä valtion rakennushankkeisiin vastaavat julkisen hallinnon tahot sijaitsevat valtionhallinnossa hajallaan. Olisi paikallaan selvittää hallinnon sisäisiä vastuita sekä toiminnan koordinaatiota.

Taiteilijakoulutus sijoittuu taide- ja taiteilijapolitiikan sekä koulutuspolitiikan rajapinnalle. Taide- ja taiteilijapolitiikan näkökulmasta ammattitaiteilijat muodostavat toimialan ytimen ja taiteilijakoulutus luo, ylläpitää ja edistää siten taiteellista luomista visuaalisten taiteiden

toimialalla. Koulutuksen tarjoamassa työelämäosaamisessa on kehitettävää taiteilijoiden itsensä mielestä. Vuonna 2017 kolme neljäsosaa (76 %) visuaalisten taiteiden aloilla toimivista taiteen ja kulttuurin barometrin vastaajista oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että taidealan koulutuksen tulisi antaa parempia valmiuksia taiteen työmarkkinoilla toimimiseen. Valmiuksia on mahdollista kehittää myös täydennyskoulutuksen kautta, mutta visuaalisten taiteiden toimialalla on paljon ammattilaisia, joilla ei ole työnantajaa. Työnantajan tarjoama koulutus ei siten pura tarvetta, vaan tarvitaan muita ratkaisuja.

Visuaalisten alojen taiteilijoiden tekijänoikeudellinen asema on todettu heikoksi ja tekijänoikeusjärjestöjen tilittämät korvaukset ovat pieniä suhteessa toimialan kokoon. Taiteilijat saattavat luopua oikeuksistaan, koska eivät välttämättä täysin hahmota tai tiedä, mihin heillä on oikeus, ja milloin mitäkin oikeuksia kannattaa luovuttaa ja millaisin ehdoin. Taiteilijoilla ei myöskään ole välttämättä aina tietoa siitä, miten tarpeettomia oikeudenluovutuksia voisi välttää ja minkälaisia rakenteita hyödyntää, jotta näin ei tapahtuisi. Koulutuksen tulisikin taata taiteilijoille parempi ymmärrys tekijänoikeuksista ja niiden hyödyntämisestä. Koulutustarpeita on korostettu myös julkisen taiteen alalla.

Kehittämisehdotuksia: miten taide- ja taiteilijapolitiikka sekä muut politiikat voisivat entistä paremmin edistää visuaalisten taiteiden toimialaa Suomessa

Taide- ja taiteilijapolitiikasta vastaa opetus- ja kulttuuriministeriö. Toimialanäkökulmasta monet hallinnonalat ovat luontevia ja keskeisiä OKM:n kumppaneita taide- ja taiteilijapolitiikan toteuttamisessa. Eri hallinnonaloilla on monin tavoin merkitystä myös taiteellisen työskentelyn edellytysten luomisessa. Siten myös visuaalisten taiteiden toimialan edellytysten kehittäminen vaatii hallinnonalojen välistä vuorovaikutusta.

Esitämme selvityksen keskeisten havaintojen perusteella kehittämisehdotuksia liittyen siihen, miten taide- ja taiteilijapolitiikka ja muut politiikat voisivat entistä paremmin edistää visuaalisten taiteiden toimialaa liittyen sen kolmeen toisiinsa limittyvään hyvinvointivaltiolliseen kosketuspintaan: taiteeseen perustana, kulttuuriin julkisena palveluna sekä kulttuuriin elinkeinona ja liiketoimintana (ks. luku 2.3). Kehittämisehdotukset nojaavat *Päin näköä!* -ohjelmassa (2009) esitettyihin kehittämistoimenpiteisiin. On huomattava, että tässä ohjelmassa sekä lukuisissa muissa taide- ja taiteilijapolitiikkaa visuaalisten taiteiden toimialalla käsitelleissä ohjelmissa on esitetty suuri määrä kehittämisehdotuksia, joita ei ole pantu toimeen, vaikka

ne ovat perusteltuja toimialan kehittämisen kannalta. Niitä on tärkeä pitää esillä ja edistää edelleen.

Jaottelemme tässä kehittämissuhteet liittyen toimialan kolmeen toiseensa limittyvään hyvinvointivaltiolliseen kosketuspintaan: taiteeseen perustana, kulttuuriin julkisena palveluna sekä kulttuuriin elinkeinona ja liiketoimintana (ks. luku 2.3). Toimenpiteiden tavoitteena on visuaalisten taiteiden toimialan kokonaisvaltainen vahvistaminen: vahvalla toimialalla on rakenteita, jotka mahdollistavat niin luomisen, tekemisen ja tuotannon, levittämisen ja esittämisen, säilyttämisen, kuin toimialaa koskevan kritiikin, joiden luoman kokonaisuuden päälle uusi luominen kehittyy.

1. Visuaaliset taiteet perustana

Taide perustana viittaa niin kutsuttuun vapaan taiteen alaan, joka on valitsevan järjestelmämme puitteissa perinteisin taide- ja taiteilijapolitiikan kohde. Tämä vastaa myös tapaa, jolla visuaalisten taiteiden asemaa on usein lähestytty esimerkiksi perinteisten taiteilijajärjestöjen toiminnan piirissä. Tästä näkökulmasta taide rinnastuu tieteeseen ja sen vapauteen: taiteilijoiden työ on osa taiteellista perustoimintaa (vrt. tieteellinen perustutkimus) ja taiteen kehittymistä. Tällöin taiteellinen luominen liittyy esimerkiksi uuden tiedon tuottamiseen, taiteelliseen uusiutumiseen ja ajankohtaisuuteen. Tällä hetkellä taide- ja taiteilijapolitiikka tukee visuaalisia taiteita perustana kaikkien tässä selvityksessä esiteltyjen teemojen kautta. Taiteellisen työn edellytyksiä tukevat rakenteet visuaalisten taiteiden alalla ovat kuitenkin monia muita taiteenaloja heikkommat.

Kehittämissuhteita:

- Parannetaan tietopohjaa ja seurantaan visuaalisten taiteiden toimialalle kohdentuvasta valtion rahoituksesta (esimerkiksi toimialaluokkien kautta) OKM:ssä sekä kaikissa muissa ministeriöissä. Tämä vahvistaa tiedolla johtamista, jota tarvitaan paitsi suoran rahoituksen kohdentamiseen, myös visuaalisten taiteiden toimialaa kehittävään elinkeinopolitiikkaan ja luovan taiteellisen toiminnan tulosten levittämiseen.
- Rahoitetaan visuaalisten taiteiden toimialaa siten, että toimiala saa julkista rahoitusta tasavertaisesti muihin taiteen toimialoihin nähden. Visuaalisten taiteiden toimialalla ei ole esimerkiksi taiteellista henkilöstöä työllistävää valtionosuuslaitosrakennetta. Lähes kaikki toimialan taiteilijat työskentelevät vapaalla kentällä. Visuaalisten taiteiden toimialan riittävä rahoitus luo kestäviä

rakenteita nykytaiteen esittämiseen, myymiseen tai taiteilijoiden työllistämiseen.

- Lisätään ja selkeytetään visuaalisten taiteiden toimialalle jaettavia valtionavustuksia. Jaetaan apurahoitusta samassa suhteessa hakijamääriin kuin muilla taiteenaloilla. Näin vahvistetaan toimialan ytimeen sijoittuvaa taiteellista luomista. Myös teosten julkiseen näyttöön perustuva visuaalisten taiteenalojen apurahoitus tulisi saattaa vastaavalle tasolle kuin kirjastoapurahoitus. Selkeytetään kuvittajien ja sarjakuvataiteilijoiden asemaa apurahajärjestelmässä ja varmistetaan heille kohdentuva rahoitus, vaikka kirjastoapurahalautakunta purettaisiin.
- Rahoitetaan visuaalisten taiteiden yhteisöjä siten, että toimialan verkostot vahvistuvat ja yhteisötoimijat pystyvät maksamaan taiteilijoille korvauksen näiden tekemästä työstä eri osissa toimialan arvoketjua. Näin syntyy työmahdollisuuksia ammattitaiteilijoille toimialalla.
- Vahvistetaan olemassa olevia visuaalisten taiteiden toimialan rakenteita alueellisesti eri puolilla Suomea. Keskeisiin rakenteisiin kuuluvat taidemuseot, taiteilijajärjestöt, residenssit, tapahtumat sekä aluekeskukset.
- Vahvistetaan taidemuseoiden ohjauksessa taide- ja taiteilijapoliittisia näkökulmia. Osana vakiintunutta ohjausjärjestelmää valtionosuuden piirissä olevat museot voivat entistä paremmin tukea taiteellisen työskentelyn edellytyksiä koko maassa. Etenkin aluetaidemuseoilla on vastuu kehittää ja edistää toimialansa yhteistyötä sekä toimia taiteen asiantuntijana toimialueellaan. Kunnallisten taidemuseoiden tulee osana kuntien kulttuuritoimintaa osaltaan luoda edellytyksiä ammattimaiselle taiteelliselle työlle ja toiminnalle.
- Selkeytetään residenssejä koskevat taide- ja taiteilijapoliittiset vastuut. Tuetaan olemassa olevia rakenteita, suomalaisten taiteilijaresidenssien yhteistyön tiivistämistä, toimialan kansainvälistymistä sekä kotimaisten taiteilijaresidenssien erikoistumista.
- Selkeytetään valtionhallinnon sisällä vastuut julkisen taiteen tukemisesta ja edistämisestä sekä taiteen sisällyttämisestä valtion rakennushankkeisiin.

2. Visuaaliset taiteet kulttuuripalveluna

Visuaaliset taiteet osana kulttuuripalveluja ovat julkisia palveluja, joita tuotetaan kansalaisille ja joilla hyvinvointivaltion kulttuuripolitiikassa on pyritty edistämään sosiaalisia päämääriä kuten asukkaiden hyvinvointia ja yhdenvertaisuutta. Suomessa kulttuuripalvelujen perusvastuu on kunnilla (järjestäminen ja rahoitus) ja valtiolla (rahoitus ja sääntely).

Kehittämisehdotuksia:

- Vahvistetaan olemassa olevia alueellisia rakenteita visuaalisten taiteiden toimialalla sekä taide- ja taiteilijapolitiikassa (esimerkiksi taidemuseot, taiteilijajärjestöt, residenssit, tapahtumat, aluekeskukset sekä Taiken aluetoimikunnat ja alueille kohdistuva toiminta) siten, että ne voivat kanavoida resursseja toimialan ytimeen eli taiteilijoiden työhön, luovan taiteellisen työn levittämiseen, taiteen saatavuuteen sekä taiteesta käytävän keskustelun edistämiseen. Kokeillaan uusia alueellisia toimintamalleja (esim. ehdotus visuaalisten taiteiden aluekeskusten pilottihankkeesta, *Päin näköä*, s. 28) ja selvitetään niiden vaikutuksia toimialalla.
- Tarjotaan visuaalisten taiteiden toimialan taiteilijoille työmahdollisuuksia osana kulttuuripalvelujen, mutta myös muiden toimialojen palvelujen (esimerkiksi terveys- ja hyvinvointipalvelut) toteuttamista.
- Vahvistetaan korkeatasoisen taiteen saatavuutta erilaisissa elinympäristöissä eri puolilla maata. Esimerkiksi prosenttiperiaatteen kehittäminen on keskeinen instrumentti taiteilijoiden toimeentulomahdollisuuksia parantavien tilaustöiden lisäämiseksi visuaalisten taiteiden toimialalla. Parannetaan tiedonkeruuta julkisen taiteen työllisyysvaikutuksista visuaalisten taiteiden toimialalla.

3. Visuaaliset taiteet liike- ja elinkeinotoimintana

Visuaaliset taiteet elinkeinona ja liiketoimintana viittaavat lähtökohtaisesti markkinoihin ja niiden tulovirtoihin. Kaupallisen toiminnan kautta voidaan ylläpitää omaa toimintaa sekä myös luoda pääomaa ja voittoa. Taidepoliittisesti tähän kehään kytkeytyvät taiteen ja kulttuurin mahdollistaminen elinkeinona sekä liiketaloudellisiin tavoitteisiin perustuvan viennin ja kaikenlaisen kaupallisen menestyksen edistäminen. Taiteeseen elinkeinona ja liiketoimintana liittyy tiiviisti myös elinkeinopolitiikka. Tämän

työ- ja elinkeinoministeriön (TEM) vastuulla olevan politiikkasektorin tavoitteena on kestävä talouskasvu, joka tukee työllisyyden tason säilymistä ja edistää uusien työpaikkojen syntyä.¹⁸⁶ Visuaalisten taiteiden markkinoiden heikkous Suomessa on tunnistettu, mutta alan kehittämiseen tähtäviä elinkeinopoliittisia toimia ei ole silti juuri tehty.

Kehittämisehdotuksia:

- Kehitetään työllisyyspolitiikkaa tunnistamaan ja tukemaan itsensä työllistävien taiteilijoiden mahdollisuuksia eri lähteistä ja eri statuksilla (palkansaaja, yrittäjä, apurahoitettu) samanaikaisesti saatavaan tulonmuodostukseen. Moninaiset tulonlähteet ja työmarkkina-asetat ovat erityisen yleisiä juuri visuaalisten taiteiden toimialan ammattitaiteilijoilla.
- Otetaan visuaalisten taiteiden toimiala osaksi elinkeinopoliitiikkaa yhdenvertaisesti muiden taiteen toimialojen kanssa. Elinkeinopoliitiikan kautta tuetaan markkinointia, myyntiä, levitystä, jakelua, vientiä ja välitystoimintaa (esim. inkubaattorit, agentit). Lisäksi luodaan edellytyksiä visuaalisten taiteiden yritysten yhteistoiminnalle ja verkostoitumiselle.
- Kehitetään taiteilijakoulutuksen työelämäosaamista antamaan parempia valmiuksia taiteen työmarkkinoilla toimimiseen. Koulutuksen tulisi esimerkiksi taata taiteilijoille parempi ymmärrys tekijänoikeuksista ja niiden hyödyntämisestä sekä antaa hyvät valmiudet työskentelylle eri kohdissa taiteen toimialaa (luominen, tekeminen ja tuotanto, levittäminen ja esittäminen, säilyttäminen ja arviointi).
- Kootaan ja levitetään lisää tietoa visuaalisten taiteiden toimialasta elinkeinotoimintana sekä kehitetään kokonaisarvolaskelmia myös visuaalisten taiteiden toimialalla (vrt. esimerkiksi musiikin toimiala).
- Varmistetaan, että apurahoituksella ei korvata yritystoiminnan tukia visuaalisten taiteiden toimialalla. Nykyisellään paljon kohdeapurahoja kohdennetaan välillisesti näyttelyvuokriin. Jos näyttelyvuokrajärjestelmää halutaan ylläpitää, rahoitusta kohdennetaan siihen tarkoitettuun rahoitusinstrumentista (vrt. yritystuet).
- Kootaan ja levitetään lisää tietoa tekijänoikeustuloista ja niiden merkityksestä visuaalisten taiteiden toimialalla. Selvitetään kehittämistarpeita suhteessa esimerkiksi yksityisiin näyttökorvauksiin (individuell visningsersättning) Ruotsissa.

¹⁸⁶ <https://tem.fi/elinkeinopoliitiikka> [haettu 9.2.2023]

LÄHTEET

- Aalto-yliopisto (1.10.2021). Taide näkyvässä roolissa Aalto-yliopistossa. <https://www.aalto.fi/fi/tutkimus-ja-taide/taide-nakyvassa-roolissa-aalto-yliopistossa>.
- Akola E., Heinonen J., Kovalainen, A., Pukkinen T. & Österberg, J. (2007). Yrittäjyyden ja palkkatyön rajapinnalla? Työn ja toimeentulon rakentuminen eri ammateissa 2000-luvun Suomessa. Työpoliittinen tutkimussarja. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki.
- de Bernard, M., Comunian, R. & Gross, J. (2021). Cultural and creative ecosystems: a review of theories and methods, towards a new research agenda. *Cultural Trends*, DOI: 10.1080/09548963.2021.2004073
- Cronberg, T. (2010). *Luova kasvu ja taiteilijan toimeentulo: Selvittäjä Tarja Cronbergin raportti*. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:6.
- Elfving, T., Kokko, I. & Gielen, P. (toim.) (2019). *Contemporary Artist Residencies. Reclaiming Time and Space*. Valiz, Amsterdam.
- ESSNet-Culture (2012). *European Statistical Network for Culture 2012 ESSnet – Culture. Final Report*. <https://cros-legacy.ec.europa.eu/system/files/ESSnet%20Culture%20Final%20report.pdf>
- Eurocities (2018). *'State of the public art' in European cities: trends and support actions*.
- Frame Contemporary Art Finland (2021). *Taidegalleriatilasto 2020*. <https://frame-finland.fi/aineistot/taidegalleriatilasto-2020/>
- Frame Contemporary Art Finland (2022). *Taidegalleriatilasto 2021*. <https://frame-finland.fi/aineistot/taidegalleriatilasto-2021/>
- Frame Contemporary Art Finland (2022b). *Tietokortti: Taidemuseoiden käyntimäärät Suomessa 2021*. <https://frame-finland.fi/aineistot/tietokortti-taidemuseoiden-kayntimaarat-suomessa-2021/>
- Gnyp, M. (2015). *The shift. Art and the rise to power of contemporary collectors*. Art and Theory Publishing.
- Goodwin, J. (2008). *The international art markets. The essential guide for collectors and investors*. Kogan Page.
- Graw, I. (2020). *Three Cases of Value Reflection: Ponge, Whitten, Banksy*. Sternberg Press.
- Grönlund, M., Ranti, T., Pönni, V. & Sinervo, P. (2022). Economic Contribution of Copyright Industries in Finland 2016–2020. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2022:34.

- Haanpää, S., Manu, S. & Siltanen, K. (2020). *Taiteen ja kulttuurin toimialan tilasto- ja tietoperusta: Nykytila ja kehittämisehdotukset*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:13.
- Hannus, H. (22.1.2022). Taidehankinnat hyvinvointialueiden agendalle. *Julkinentaide.fi*. <https://www.julkinentaide.fi/blogi-taidehankinnat-hyvinvointialueiden-agendalle>
- Harker, Kerry. (2019). *Seeing beyond a false 'ecology' for visual arts in the North*. Resistance is Futile, Corridor 8 and Yorkshire & Humber Visual Arts Network.
- HE 194/2018 (2018). Hallituksen esitys eduskunnalle museolaiksi ja laiksi opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain muuttamisesta. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2018/20180194.pdf>.
- Heikkinen, M. (2007). *Valtion taiteilijatuki taiteilijan määrittelijänä. Määrittelyvallan ehtoja ja ulottuvuuksia pohjoismaisen tukimallin suomalaisessa muunnelmassa*. Taiteen keskustoimikunnan tutkimusyksikön julkaisuja n:o 32.
- Heilburn J. & Gray C. M. (2001). *The Economics of Art and Culture*. Cambridge University Press, New York.
- Heinämaa, R. (2020). *Suomalainen residenssitoiminta tänään – nykytilanne ja kehittämistarpeet*. Föreningen Konstsamfundet r.f. <https://konstsamfundet.fi/wp-content/uploads/2021/03/Suomalainen-residenssitoiminta-ta%CC%88na%CC%88a%CC%88n-1.pdf>
- Heiskanen, I. (2001). *Muuttuivatko laitokset, miksi ja miten? Taide- ja kulttuurilaitosten institutionaalinen muutos 1990-luvulla*. Taiteen keskustoimikunta.
- Heiskanen, I., Ahonen, P. & Oulasvirta, L. (2005). *Taiteen ja kulttuurin rahoitus ja ohjaus: kipupisteet ja kehitysvaihtoehdot*. Cuporen julkaisuja 6. Kulttuuripolitiikan tutkimuksen edistämissätiö.
- Herranen, K., Houni, P. & Karttunen, S. (2013). *”Pitäisi laajentaa työalaansa” – Kuvataiteilijan ammattirooli ja osaamistarpeet tulevaisuuden työelämässä*. Cuporen julkaisuja 21. <https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/kaisa-herranen-pia-houni-ja-sari-karttunen-pitaisi-laajentaa-tyoalaansa>
- Herranen, K. & Karttunen, S. (2013). Prosenttiperiaatteen toteutumisen ja julkisen taiteen hankintamallit 20 suurimmassa kaupungissa. Teoksessa *Taidetta arkeen, Täydentävät taustaselvitykset, artikkelit ja seminaarit* (s. 39–56). Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2013:5. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75286/TaidettaArkeen_liitejulkaisu_okm5.pdf?sequence=2&isAllowed=y

- Hirvi-Ijäs, M. & Kokko, I. (2019). Grounding Artistic Development, teoksessa T. Elfving, I. Kokko & P. Gielen (toim.). *Contemporary Artist Residencies. Reclaiming Time and Space*. Valiz, Amsterdam, s. 87–103.
- Hirvi-Ijäs, M. & Renko, V. (2022). *Nykytaiteen ekosysteemeissä. Tapaustud tutkimus: Pro Artibus*. Cuporen työpapereita 16. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. https://www.cupore.fi/images/tiedostot/tyopaperit/cuporen_tyopapereita16_nykytaiteen_ekosysteemeissa.pdf
- Hirvi-Ijäs, M., Renko, V., Lahtinen, E., Sokka, S., Jakonen, O. & Kurlin Niiniaho, A. (2021). *Taiteilijana Suomessa -tutkimus. Lähestymistapojen ja metodologioiden pohdintaa*. Cuporen työpapereita 15. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. https://www.cupore.fi/images/tiedostot/2021/cuporen_tyopapereita15_taiteilijana-suomessa.pdf
- Hirvi-Ijäs, M., Rensujeff, K., Sokka, S. & Koski, E. (2017). *Nuoret taiteentekijät. Taiteen ja kulttuurin barometri 2017*. Cuporen verkkojulkaisuja 47. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. https://www.cupore.fi/images/tiedostot/2018/cupore_barometri_2017_final.pdf
- Hirvi-Ijäs, M. & Sokka, S. (2019). *Suomen taide- ja taiteilijapolitiikka 2019*. Cuporen tietovihko 2. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. https://www.cupore.fi/images/tiedostot/2019/cupore_stt_tietovihko_web.pdf
- Hirvi-Ijäs, M., Sokka, S., Rensujeff, K. ja Kurlin, A. (2019). *Taiteilijoiden ja taiteen liikkuvuus. Taiteen ja kulttuurin barometri 2018*. Cuporen verkkojulkaisuja 51. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore ja Taiteen edistämiskeskus. https://www.cupore.fi/images/tiedostot/2019/taiteilijoiden_ja_taiteen_liikkuvuus._taiteen_ja_kulttuurin_barometri_2018._v_09.pdf
- Hirvi-Ijäs, M., Sokka, S., Rensujeff, K., Kautio, T. & Kurlin, A. (2020). *Taiteilijoiden työ ja toimeentulon muodot. Taiteen ja kulttuurin barometri 2019*. Cuporen verkkojulkaisuja 57. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore ja Taiteen edistämiskeskus. https://www.cupore.fi/images/tiedostot/2020/taiteen_ja_kulttuurin_barometri_2019.pdf
- Holden, J. (2015). *The Ecology of Culture*. Swindon: Cultural Value Project: Arts and Humanities Research Council.
- Hyry, J. (2022). *Kansalaisten käsityksiä taiteesta osana arkiympäristöä ja julkisia tiloja*. Kantar Public/Taiteen edistämiskeskus. https://www.julkinentaide.fi/sites/default/files/inline-files/2023-02/Kantar%20gallup_Taike%202022.pdf

- Isohanni, T. (2006). *Arabia Arabia: taiteellinen toiminta osana asuinympäristön suunnittelua, tapaus Arabianranta, Helsinki*. Taideteollinen korkeakoulu.
- Jakonen, O., Kurlin Niiniahho, A., Oksanen-Särelä, K. & Sokka, S. (2021). *Mahdollisesti kulttuuria? Valtion kulttuurirahoitus Suomessa vuonna 2019*. Cuporen työpapereita 13. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. https://www.cupore.fi/images/tiedostot/2021/cuporen_tyopapereita_13_mahdollisesti_kulttuuria.pdf
- Jakonen, O. & Lahtinen, E. (2019). *Taide, kulttuuri ja hyvinvointi, Hallitusohjelman kulttuurin kärkihankkeen arviointi: Prosenttiperiaatteen laajentaminen yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa*. Cuporen verkkojulkaisuja 53. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. https://www.cupore.fi/images/tiedostot/2019/karkihan-keraportti_final.pdf
- Jakonen, O. & Sokka, S. (2022). Finnish cultural policy as public funding: Regime view across policy domains. *Nordisk kulturpolitisk tidskrift*, 25(3), 293–313. <https://doi.org/10.18261/nkt.25.3.9>
- Jyrämä, A. (1999). *Contemporary Art Markets: Structure and Practices - a study on art galleries in Finland, Sweden, France and Great Britain*. Helsingin kauppakorkeakoulu.
- Jyrämä, A. & Anhava, E. (2008). Nykytaidemarkkinat ja Kiasma. Teoksessa P. Rajakari (toim.), *Mitä meillä oli ennen Kiasmaa? Kokoelmatoiminnan vaikuttavuus*. Valtion taidemuseon julkaisusarja, Museologia 2.
- Kaijiainen, S. (2013). Prosentti taiteeseen -periaate Suomessa; Historia ja tausta. Teoksessa *Taidetta arkeen, Täydentävät taustaselvitykset, artikkelit ja seminaarit* (s. 4–38). Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2013:5. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75286/TaidettaArkeen_liitejulkaisu_okm5.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Kalenius, A. (2023). *Sivistyskatsaus 2023*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2023:3.
- Kangas, A. (1999). Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet. Teoksessa: A. Kangas & J. Virkki (toim.), *Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet*. SoPhi 23, Jyväskylän yliopisto. <https://www.jyu.fi/hytk/fi/laitokset/yfi/tutkimus/sophi/1-25/sophi23>
- Kangas, A. & Ruokolainen, V. (2012). *Toimintamalli muutoksessa. Tutkimus kuntien kulttuuripalveluista*. Cuporen verkkojulkaisuja 16. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. <https://www.cupore.fi/images/tiedostot/2012/kuntienkulttuuripalvelut.pdf>

- Karhunen, P. & Rensujeff, K. (2006). *Taidealan koulutus ja työmarkkinat. Ammatillisen koulutuksen määrä ja valmistuneiden sijoittuminen*. Taiteen keskustoimikunta, tutkimusyksikön julkaisuja n:o 31.
- Karttunen, S. & Virolainen, J. (2016). *Viennistä vuoropuheluun, vaikutteista verkostoihin. Selvitys suomalaisen nykytaiteen kansainvälistymisestä*. Tutkimusta ja tietoa 1/ 2016. Cupore ja Visuaalisen taiteen keskus Frame.
- Karttunen, S. (2006). *Kuvataiteilijoiden koulutusurat. Ammattiopinnot Suomessa ja ulkomailla*. Tilastotietoa taiteesta nro 37. Taiteen keskustoimikunta.
- Karttunen, S., Lahtinen, E. & Seirala, V. (2019). *Selvitys Taiteen edistämiskeskuksen liikkuvuusapurahoista. Tavoitteet, jakautuminen, hallinnointi ja kehittämistarpeet*. Cuporen työpapereita 10. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. https://www.cupore.fi/images/tiedostot/tyopaperit/final_tyopaperi_cupore-liikkuu-1.pdf
- Kemppinen, M. & Saarimaa, S. (26.4.2022). Monialaista yhteistyötä kehittämässä uuden Rakentaminen ja taide -foorumin avulla. *Julkinentaide.fi*. <https://www.julkinentaide.fi/blogi-monialaista-yhteistyota-kehittamassa-uuden-rakentaminen-ja-taide-foorumin-avulla>
- Kemppinen, M. & Savela, M. (toim.) (2022). *Julkisen taiteen vuosikatsaus 2022*. Taiteen edistämiskeskus. <https://www.taike.fi/fi/julkaisut/julkisen-taiteen-vuosikatsaus-2022>
- Kerätär, K. (2019). *PoP-AIR, Pohjois-Pohjanmaan taiteilijaresidenssi-verkosto*. Sisältötoimisto Waris, Pohjois-Pohjanmaan Liitto, Oulu 2026 -hanke. <https://www.waria.fi/wp-content/uploads/2019/04/pop-residenssiverkostonselvitys.pdf>
- Kokko-Viika, I. (2008). *Taiteilijaresidenssitoiminnan rooli nykytaiteen tuotannossa* (pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto). <http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-200807015572>
- Kortelainen, J., Lefever, N. & Kautio, T. (2018). *Tietopohjaa tulevaan. Katsaus Suomen tekijänoikeusjärjestelmään*. Cuporen verkkojulkaisuja 48. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. https://www.cupore.fi/images/tietopohjaa_tulevaan.pdf
- Kotilainen, R. (toim.) (2022). *Taidetta kampuksella – Julkisen taiteen käytännöt, pedagogiikka ja uudet avaukset*. Turun ammattikorkeakoulun raportteja 289.
- Kuusisto, K., Sahlstedt, M., Välimäki, O. & Westerholm, T. (2023). *Tapahduma-alan toimialamäärittäminen ja yhteydet kaupunkikehittämiseen*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2023:1. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-930-8>

- Laitinen-Laiho, P. (2001). *Taidemarkkinat 1980 ja -90 luvuilla*. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, Scripta lingua Fennica, osa 173.
- Lefever, N. & Oksanen-Särelä, K. (2021). *Tekijänoikeuden yhteishallinnointi ja hyvän hallintotavan periaatteet. Suomalainen näkökulma*. Cuporen verkkojulkaisuja 68. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. https://www.cupore.fi/images/tiedostot/2021/cupore_tekijänoikeuden_yhteishallinnointi_raportti.pdf
- Lind, M. & Velthuis, O. (toim.) (2012). *Contemporary art and its commercial markets. A report on current conditions and future scenarios*. Sternberg Press & Tensta konsthall.
- Luukkanen-Hirvikoski, T. (2015). *Yritysten taidekokoelmat Suomessa: keräilypolitiikat, taiteen esittämisen käytännöt ja merkitykset elinkeinoelämässä*. Jyväskylä Studies in Humanities 261. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6306-4>
- Löfgren, M. (2014). *Inga undantag. Värdeskapandet i små och medelstora samtidskonsthallar*. Riksställningar & Klister.
- Malkavaara, J. & Kauhanen, S. (toim.) (1997). *Artist in residence: kansainvälisen taiteilijavierastominnan kehittämisohjelma*. Taiteen keskustoimikunta 1997.
- Muikku, J. (2018). *Direct copyright revenue streams in creative industries in Finland*. Finnish Copyright Institute, Publications No 33.
- Museokorttitutkimus 2019* (2020). Nordic Institute of Business & Society. <https://museot.fi/doc/tutkimukset/Museokorttitutkimus-2019.pdf>
- Museovirasto (2022). *Museoiden kokoelmat 2021*. Museotilasto. Tilastokortti 6/2021. https://museotilasto.fi/tiedostot/museovirasto/files/tilastokortti_6_2021.pdf
- Myllyntaus, O. & Karttunen, S. (2020). *Julkinen taide aluerakentamisessa ja -kehittämisessä: Taloudellisen arvon tunnistaminen ja arviointimenetelmät*. Cuporen verkkojulkaisuja 65. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore.
- Nurmenniemi, J. (2013). *Kriittistä dialogia. Kuraattori-etnografina kansainvälisessä taiteilijaresidenssiorganisaatiossa* (pro gradu -tutkielma, Aalto-yliopisto, taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu). https://aaltodoc.aalto.fi/bitstream/handle/123456789/11414/optika_id_874_nurmenniemi_jenni_2013.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Oesch, P. (2010). *Yritysten tuki taiteille 2008 ja tuen muutokset 1999–2008*. Taiteen keskustoimikunta, Helsinki.
- OKM (2013). *Taidetta arkeen: Ehdotus valtion keinoiksi edistää prosenttiperiaatetta osana julkista rakentamista*.

- Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2013:5. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-202-9>
- OKM (2017a). *Esitys prosenttiperiaatteen edistämiseksi. Ohjausryhmän raportti*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:50. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-533-4>
- OKM (2017b). *Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia 2025*. Opetus- ja kulttuuriministeriö. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-466-5>
- OKM (2018). *Taide- ja taiteilijapolitiikan suuntaviivat. Työryhmän esitys taide- ja taiteilijapolitiikan keskeisiksi tavoitteiksi*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:34. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-598-3>
- OKM (2020). *Esittävän taiteen valtionosuusjärjestelmän uudistaminen*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:16. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-715-4>
- OKM (2021a). *Ehdotus näyttelypalkkiojärjestelmäksi*. Työryhmän lopuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:39. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-858-8>
- OKM (2021b). *Ehdotus hallituksen esitykseksi laiksi eräistä kirjailijoille ja kääntäjille myönnettävistä apurahoista*. Työryhmän raportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:8. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-900-4>
- OPM (2002). *Taide on mahdollisuuksia: ehdotus valtioneuvoston taide- ja taiteilijapoliittiseksi ohjelmaksi*. Taide- ja taiteilijapoliittinen toimikunta TAO.
- OPM (2008). *Kuvataiteen koulutus ja tutkimus Suomessa 2007*. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2008:11. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-485-492-4>
- OPM (2009). *Päin näköä! Visuaalisten alojen taidepoliittinen ohjelma*. Opetusministeriön julkaisuja 2009:53. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/75634>
- OYS2030. (2021). *Tukea toipumiseen, kauneutta kohtaamiseen, luovutusta läsnäoloon*. OYSkulta. <https://oys2030.fi/wp-content/uploads/2021/09/taidesuunnitelma-v5-web-1.pdf>
- Pratt, A. C., (2022). Toward circular governance in the culture and creative economy: Learning the lessons from the circular economy and environment. *City, Culture and Society* 29 (2022).
- Pulkkinen, M. (toim.) (2019). *Prosenttiperiaatteen käsikirja*. Suomen Taiteilijaseura.

- Pyykkönen, M., Sokka, S., & Kurlin Niiniaho, A. (2022). Artpreneurs and the autonomy paradox. *Cultural Trends*, Early online. <https://doi.org/10.1080/09548963.2022.2082865>
- Rautiainen, P. (2008). *Suomalainen taiteilijatuki. Valtion suora ja välillinen taiteilijatuki taidetoimikuntien perustamisesta tähän päivään*. Taiteen keskustoimikunta: Helsinki.
- Rautiainen, P. (2012). Siirryimmekö todella harkinnanvaraisesta taiteen ja kulttuurin tuesta lakisäätöihin? *Hallinnon tutkimus* 31(1), 5–18.
- Rautiainen, P. (2020). Tekijänoikeustulojen merkitys taiteilijoille. Teoksessa A. Alén-Savikko, V. Kurjenmiekka, S. Nyqvist, S. & O. Oja (toim.), *Muuttuva tekijä* (s. 182–205). <https://doi.org/10.31885/9789515150134.11>
- Rautiainen, P. & Roiha, T. (2015). *Taidealojen korkeakoulutus Suomessa*. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö Cuporen verkkopublikaisuja 30.
- Renko, V. & Ruusuvirta, M. (2018). *Kuntien kulttuuritoiminta lukujen valossa IV*. Kulttuuritoiminnan kustannukset 24 kaupungissa vuonna 2016. Helsinki: Cupore ja Suomen Kuntaliitto.
- Rensujeff, K. (2003). *Taiteilijan asema – Raporttityöstä ja tulonmuodostuksesta eri taiteenaloilla*. Taiteen keskustoimikunta.
- Rensujeff, K. (2014). *Taiteilijan asema 2010. Taiteilijakunnan rakenne, työ ja tulonmuodostus*. Taiteen edistämiskeskus.
- Rikkinen, A. & Malmström, T. (2014). *Taiteen markkinatutkimus. Raportti kuvataiteen ja taidekäsityön markkinoista Suomessa 2014*. Ornamo.
- Rosavaara, K. (toim.) (2022). *Kuvataidekoulutuksen ja -kasvatuksen visio 2030*. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-353-436-0>
- RT 01-11147, Taide rakennushankkeessa. (2021). Rakennustieto. <https://kortistot.rakennustieto.fi/kortit/RT%2001-11147>
<https://kortistot.rakennustieto.fi/kortit/RT%2001-11147>
- Ruusuvirta, M., Lahtinen, E., Rensujeff, K. & Leppänen, A. (2023). *Taiteilijoiden työhyvinvointi. Taiteen ja kulttuurin barometri 2022*. Cuporen verkkopublikaisuja 72. Kulttuuripoliittikan tutkimuskeskus Cupore. https://www.cupore.fi/images/tiedostot/2023/cupore_barometri_2022.pdf
- Ruusuvirta, M., Renko, V. & Luonila, M. (2020). *Kuntien kulttuuritoiminnan nykytila ja kehittämistarpeet*. Cuporen työpapereita 12. Kulttuuripoliittikan tutkimuskeskus Cupore. https://www.cupore.fi/images/tiedostot/tyopaperit/kuntien_kulttuuritoiminnan_nykytila_ja_kehittamistarpeet.pdf

- Saukkonen, P. (2014). *Vankka linnake, joustava sopeutuja vai seisova vesi? Suomalaisen kulttuuripolitiikan viimeaikainen kehitys*. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. <https://www.cupore.fi/images/tiedostot/kulttuuripolitiikankehitys.pdf>
- Seinäjoen taidehalli (2023). *Kesäkuvataiteilija*. <https://www.seinajoen-taidehalli.fi/kesakuvataiteilija-3/>
- Senaatti (28.2.2023). *Senaatin vuosi 2022: kiinteistöjen myynnissä ennätysvuosi, valtion toimitilakustannuksissa nousupainetta*. <https://www.senaatti.fi/2023/02/28/senaatin-vuosi-2022-kiinteistojen-myyntissa-ennatysvuosi-valtion-toimitilakustannuksissa-nousupainetta/>
- Singer, L. & Lynch, G. (1994). Public Choice in the Tertiary Art Market. *Journal of Cultural Economics*, 18, s. 199–216.
- Sjöberg, K. (2010). *Nykytaiteen markkinarakenne, ansaintalogiikka ja uudet liiketoimintamallit*. Luovan Suomen julkaisuja 2. Luova Suomi / Cupore.
- Sokka, S. (2022). Aims and allocations of public funding for culture in Finland. In: Sokka, S. (ed.), *Cultural policy in the Nordic welfare states: aims and functions of public funding for culture*. Nordisk kulturfakta 2022:01. Nordic Council of Ministers. <https://pub.norden.org/nordiskkulturfakta2022-01/#91691>
- Sokka, S. & Jakonen, O. (2020). *Taidepolitiikan kepit ja porkkanat. Taiteen edistämiskeskuksen toiminta-avustukset taiteenalojen yhteisölle 2013-2019*. Cuporen nettijulkaisuja 58. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. https://www.cupore.fi/images/tiedostot/2020/taidepolitiikan_kepit_ja_porkkanat_raportti.pdf
- Sokka, S., Jakonen, O. & Leppänen, A. (2022). *Valtion rahoitus kulttuurille*. Tietovihko 5. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. https://www.cupore.fi/images/tiedostot/tietokortit/cupore_kulttuurinrahoitus_tietovihko_2022.pdf
- Sokka, S. & Johannisson, J. (2022). Introduction: Cultural policy as a balancing act. In: Sokka, S. (ed.), *Cultural policy in the Nordic welfare states: aims and functions of public funding for culture*. Nordisk kulturfakta 2022:01. Nordic Council of Ministers. <https://pub.norden.org/nordiskkulturfakta2022-01/#92287>
- Sokka, S., Oksanen-Särelä, K., Kurlin-Niiniaho, A., Lefever, N., Leppänen, A. & Jakonen, O. (2022). *Luovien alojen koronatuot vuosina 2020 ja 2021. Kohdennukset ja kokonaiskuva*. Cuporen työpapereita 19. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. https://www.cupore.fi/images/tiedostot/tyopaperit/cuporen_tyopapereita_19_koronatuot_2020_2021.pdf
- Sokka, S., Renko, V. & Lahtinen, E. (2020). *Toimialojen edistäjät ja toiveiden tynnyrit. Taiteen tiedotuskeskusten toiminta ja asema*.

- Cuporen verkkojulkaisuja 60. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore.
- Suomen Kuvanveistäjäliitto (2023). *Julkinen taide*. <https://sculptors.fi/julkinen-taide/>
- Suomen Taiteilijaseura (2022). *Julkisen taiteen teokset, palkkiot ja prosessit 2021. Yhteenveto kyselytuloksista*. https://www.julkinentaide.fi/sites/default/files/inline-files/2023-01/https%3Awww.artists.fi%3Asites%3Adefault%3Afiles%3Ainline-files%3A2022-05%3AJulkinen%2520taide_Yhteenveto_Julkaistavaksi_0.pdf
- Suomen Taiteilijaseura (julkaisuaika tuntematon). *Julkinen taide. Julkisen taiteen sanasto*. Julkinentaide.fi. (Haettu 30.3.2023). <https://www.julkinentaide.fi/julkisen-taiteen-sanasto>.
- Suomen Sinfoniaorkesterit (2022). *Suomen Sinfoniaorkesterit ry. Vuosikertomus 2021*.
- Svensson, L. G. (2015). Occupations and Professionalism in Art and Culture. *Professions and Professionalism*, 5(2).
- Taiteen edistämiskeskus (2013). *Kansainvälisen toiminnan tuet -työryhmä, väliraportti 10.6.2013*. Taiken sisäinen raportti.
- Taiteen edistämiskeskus (2020). *Taiken tuki taiteen ja kulttuurin edistämiseen 2019*. Taiteen edistämiskeskus. <https://www.taike.fi/fi/julkaisut/taiken-tuki-taiteen-ja-kulttuurin-edistamiseen-2019>
- Taiteen edistämiskeskus (2021). *Taiken tuki taiteen ja kulttuurin edistämiseen 2020*. Taiteen edistämiskeskus. <https://www.taike.fi/fi/julkaisut/taiken-tuki-taiteen-ja-kulttuurin-edistamiseen-2020>
- Taiteen edistämiskeskus (2022). *Taiken tuki taiteen ja kulttuurin edistämiseen 2021*. Taiteen edistämiskeskus. <https://www.taike.fi/fi/file-download/download/public/1501>
- TEAvisari (2021). *Kulttuuri kunnan toiminnassa 2021 - tiedonkeruun perustaulukot*. Päivitetty 19.10.2021. Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos, opetus- ja kulttuuriministeriö, Suomen Kuntaliitto ja Opetushallitus. https://teaviisari.fi/teaviisari/content/file/367/Kulttuurin_perustaulukot_2021
- Terho, H. (2022a). Julkisen taiteen tulevaisuus. Teoksessa R. Kotilainen (toim.), *Taidetta kampuksella – Julkisen taiteen käytännöt, pedagogiikka ja uudet avaukset* (s. 86–91). Turun ammattikorkeakoulun raportteja 289.
- Terho, H. (2022b). Yleistä. Julkaisussa *Valtion taideteostoimikunnan vuosikertomus 2021* (s. 3–4). https://www.valtionaideteostoimikunta.fi/wp-content/uploads/2022/05/Valtion_taideteostoimikunta_vuosikertomus_2021-res100.pdf

- Terho, H. & Kasvinen, M. (30.11.2020). Julkisen taiteen korjausvelka kasvaa. <https://www.taike.fi/fi/blogit/julkisen-taiteen-korjausvelka-kasvaa>
- TK (Tilastokeskus) (2020). Katsaus, kuvataide 7/2022. https://pxho-pea2.stat.fi/sahkoiset_julkaisut/kulttuuritilasto/pdf/teksti_7_2021.pdf
- TK (2023). Kiinteistön ylläpidon kustannusindeksi. <https://stat.fi/tilasto/kyki>
- TKT/44/391/2013 (2013). *Päätös Taiteen edistämiskeskuksen itse ylläpitämästä ulkomaan residenssitoiminnasta ja taiteilijoiden kansainvälistymistuesta vuosille 2013-2016.*
- Uimonen, L. (2015). Kokemuksia kuvataiteen käytöstä rakennushankkeissa. Teoksessa M. Pulkkinen & H. Hannus (toim.), *Prosenttiperiaatteen käsikirja taiteen tilaajalle ja taiteilijalle* (s. 40–51). Prosentti taiteelle -hanke. https://prosenttiperiaate.fi/wp-content/uploads/Uimonen_Kokemuksia_kuvataiteen_k%C3%A4yt%C3%B6st%C3%A4_rakennushankkeissa.pdf.
- UNESCO (2009). *The 2009 Unesco Framework for cultural statistics.* UNESCO Institute for Statistics.
- Uusikylä, P., Lintilä, U. & Jaakkola, S. (2020). #TaideMaksaa! Taiteilijoiden näyttelypalkkakokeilun arviointi. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:19. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162256/OKM_2020_19.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Valtion taideteostoimikunta (2021). *Valtion taideteostoimikunnan vuosikertomus 2020.* <https://www.valtiontaideteostoimikunta.fi/wp-content/uploads/2021/03/valtion-taideteostoimikunnan-vuosikertomus-2020.pdf>
- Valtion taideteostoimikunta (2022). *Valtion taideteostoimikunnan vuosikertomus 2021.* https://www.valtiontaideteostoimikunta.fi/wp-content/uploads/2022/05/Valtion_taideteostoimikunta_vuosikertomus_2021-res100.pdf
- Valtioneuvoston kanslia. (2011). *Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma.* <https://valtioneuvosto.fi/documents/10184/147449/Kataisen+hallituksen+ohjelma/81f1c20f-e353-47a8-8b8f-52ead83e5fia>
- Vargas de Freitas Matias, R. (2016). *International Artists-in-Residence 1990–2010 Mobility, Technology and Identity in Everyday Art Practices.* Jyväskylä Studies in Humanities 300. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6872-4>

- Vilkuna, A. & Korhonen, K. (2018). *Saavutettavaa taidetta. Selvitys taidelainaamojen nykytilanteesta Suomessa*. Suomen Taiteilijaseura.
- VM (2021). *Kohti sujuvampaa ja vaikuttavampaa valtionavustustoimintaa. Kehittämisen suuntaviivoja valtionavustusranomaisille ja valtionavustusten hakijoille*. Valtionvarainministeriö. https://vm.fi/documents/10623/70812923/Valtiovarainministeri%C3%B6_Esite_valtionapuviranomaisille.pdf/45f89527-fe7a-c1a9-bb21-5fe86d89d30e/Valtiovarainministeri%C3%B6_Esite_valtionapuviranomaisille.pdf?t=1618498385084
- VM (2023). *Valtionavustustoiminnan sanasto* [luonnos 11.1.2023]. Valtionvarainministeriö. <https://vm.fi/documents/10623/70812923/Valtionavustustoiminnan+sanaston+luonnos+2023.pdf/480b323b-55b5-9a86-f77b-b0914f2e807e/Valtionavustustoiminnan+sanaston+luonnos+2023.pdf?t=1673606990684>
- VN (2019). *Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019: Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta*. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161931/VN_2019_31.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- VN (2019b). *Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 22.6.2011. Avoin, rohkea ja oikeudenmukainen Suomi*. <https://valtioneuvosto.fi/documents/10184/147449/Kataisen+hallituksen+ohjelma/81f1c20f-e353-47a8-8b8f-52ead83e5f1a>
- VN (2021). *Valtioneuvoston koulutuspoliittinen selonteko*. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:24.
- VN (2022). *Kohti kestävää arkkitehtuuria: Suomen arkkitehtuuripoliittinen ohjelma 2022–2035*. Valtioneuvoston julkaisuja 2022:1. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163757/VN_2022_1.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Väylävirasto (2019). *Taiteen sijoittaminen asemanseuduille -konsepti: Asematarkastelut Helsinki-Tampere-Seinäjoki, Kehärata, Länsimetro, kansainväliset esimerkit*. Väyläviraston julkaisuja 370. <https://www.doria.fi/handle/10024/173572>.
- Wetenhall, J. (1993). A Brief History of Percent-for-Art in America. *Public Art Review*, 9, 4–7.

LIITTEET

LIITE 1.

HAASTATELLUT

Ville Hänninen, kulttuuritoimittaja ja tietokirjailija
Pekka Impiö, Suomen museoliitto
Pilvi Kalhama, EMMA
Raija Koli, Frame Contemporary Art Finland
Rosa Kuosmanen, Frame Contemporary Art Finland
Teemu Mäki, Suomen Taiteilijaseura
Tommi Nilsson, Kuvasto ry
Kati Pelkonen, Kuvasto ry
Nina Toppila, Helsingin Taidehalli

LIITE 2.

VALTIONAVUSTUS JA JULKINEN TUKI

Valtionavustukset ovat valtion varoista myönnettävää harkinnanvaraista julkista rahoitusta, jolla tuetaan yhteiskunnallisesti tarpeelliseksi katsottavaa toimintaa tai hanketta. Valtionavustuksia myönnetään vuosittain lähes 4 miljardia euroa yli 300 valtionavustushaussa. Valtionavustusten kohdentamisesta ja käytöstä ei ole tällä hetkellä selkeää kokonaiskuvaa. (VM, 2021.)

Valtionavustuksista säädetään yleisesti valtionavustuslaissa (688/2001). Valtionavustus voidaan myöntää yleisavustuksena tai erityisavustuksena. Yleisavustuksia voidaan myöntää oikeushenkilöille ja erityisavustuksia sekä oikeushenkilöille että luonnollisille henkilöille. Järjestettäessä valtionavustushaku kerrotaan ne saajatyytit, joille valtionavustukset on tarkoitettu. Luonnollisille henkilöille valtionavustus voidaan myöntää apurahana. (VM, 2023.) Lain mukaan erityisavustus voidaan myöntää investointiavustuksena, hankeavustuksena, apurahana, stipendinä tai avustuksena hakijan henkilökohtaiseen käyttöön tai hankkeeseen.

Valtionavustuksesta vastaavaa tahoja kutsutaan valtionavustusviranomaiseksi. Valtionavustus myönnetään kirjallisen hakemuksen ja valtionapuviranomaisen tekemän tarveharkinnan perusteella. Valtionavustusten kohdentamista ohjaavat muun muassa valtion talousarviossa olevat määrärahat käyttötarkoituksineen ja valtionapuviranomaisten sektorikohtainen lainsäädäntö. Valtionavustusten hakuajoista päättää pääsääntöisesti valtionapuviranomainen. Kaikki valtionavustusviranomaiset eivät kuitenkaan ole viranomaisia. Esimerkiksi Suomen elokuvasäätiö (SES) jakaa yksityisoikeudellisena toimijana valtionavustuksia. Sen asema perustuu erilliseen lainsäädäntöön.

Mikäli valtion tuki säädetään valtionavustuksen soveltamisalan ulkopuolella, siitä ei pidä käyttää termiä valtionavustus (valtionavustuslaki, 1. luku, 3 §):

Ellei muussa laissa toisin säädetä, tässä laissa tarkoitettuna valtionavustuksena ei pidetä:

- 1) tukea, korvausta tai muuta etuutta, jos oikeus sen saamiseen perustuu lakiin ja myönnettävän määrän määräytymisperuste säädetään yksityiskohtaisesti laissa;
- 2) lainanantoa valtion varoista eikä siihen liittyvää korko- tai muuta etuutta;
- 3) valtioneuvoston tai -takuuta;

- 4) korkotukea luottolaitoksen taikka valtion erityisrahoituslaitoksen tai -yhtiön varoista myönnetylle luotolle;
- 5) valtion verojen tai muiden saamisten maksuhelputusta tai -vapautusta;
- 6) yksityiselle henkilölle annettavaa sosiaaliavustusta, sosiaalivaikutukseen perustuvaa etuutta tai muuhun lakisääteiseen sosiaaliturvaan liittyvää tukea.

Valtionavustustoiminnan sanastossa apurahasta todetaan näin: Apuraha-termi (stipendium; grant) on vakiintunut käyttöön erityisesti sellaisista valtionavustuksista, joita myönnetään luonnollisille henkilöille kulttuurin, urheilun tai tieteen alalla (esimerkiksi matka-apuraha, kohdeapuraha, tutkimusapuraha, urheilija-apuraha ja työskentelyapuraha). Apurahatermi on tällöin yleensä peräisin säädöksestä. (VM 2023, s. 12.)

Valtionavustuslaissa (1. luku 4 §) valtion, kunnan tai muun julkisyhteisön, julkisoikeudellisen laitoksen tai säätiön avustusta, lainaa ja muuta rahoitusta, korkotukea, takausta, maksuhelputusta ja muuta näihin rinnastettavaa taloudellista etuutta sekä Euroopan yhteisön tai muista Euroopan Unionin varoista myönnettävää tukea verojärjestelmän kautta annettavaa tukea lukuun ottamatta kutsutaan julkiseksi tueksi.

Valtionvarainministeriön linjauksissa käytetään myös termiä valtioneuti. Valtionavustustoiminnan sanastossa valtioneuti (statsstöd; government support, government subsidy, state aid) ei suositeta käytettäväksi valtioneutuksen synonyymina. Sanaston mukaan vain taloudelliseen toimintaan kohdennettu valtioneuti (government support) on myös valtioneuti. (VM 2023, s. 12.)

Valtioneutin tunnusmerkkeihin VM linjaa, että:

- julkisia varoja kanavoidaan yrityksiin eli taloudelliseen toimintaan,
- tämä taloudellinen etu on valikoiva, ja
- toimenpide vääristää tai uhkaa vääristää kilpailua ja vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan.

Valtioneuti voi siis tietyn muotoisena olla avustusta, mutta se voi olla myös esimerkiksi korkotuki tai takaus. Valtioneuti ja valtioneuti menevät siten osin limittäin, mutta kaikki valtioneutet eivät ole valtioneutusta, eivätkä kaikki valtioneutukset ole valtioneutiä.¹⁸⁷

187 <https://vm.fi/usein-kysyttya-valtioneutuksista> [haettu 31.3.2023].

Tietyt yritystuet määritellään valtionavustuksiksi. Laissa valtionavustuksesta yritystoiminnan kehittämiseksi mainitaan yrityksen kehittämisavustus ja toimintaympäristön kehittämisavustus (758/2021). Esimerkiksi yrityksen kehittämisavustusta saadakseen yrityksellä ”tulee olla halua kokonaisvaltaiseen ja merkittävään liiketoimintansa kehittämiseen sekä valmiutta tarttua uusiin liiketoimintamahdollisuuksiin. Yrityksellä saattaa olla tarve uudistaa liiketoimintaansa toimiakseen kannattavammin muuttuneilla markkinoilla tai parantaa kasvun ja kansainvälistymisen edellytyksiä. Kehittämisavustusta voidaan myöntää pk-yrityksille, joilla on kannattavan toiminnan edellytykset ja riittävästi omia resursseja kilpailukykyä parantaviin kehittämistoimenpiteisiin. Yritys rahoittaa kehittämishankkeesta vähintään puolet itse.”¹⁸⁸

188 <https://www.ely-keskus.fi/yrityksen-kehittamisavustus> [haettu 31.3.2023].

